MARELE PREMIU PENTRU ROMAN
AL ACADEMIEI FRANCEZE 2022

GIULIANO DA EMPOLI

Acest volum, apărut în cadrul Programului de sprijinire a publicării Nicolae Iorga, a beneficiat de susţinerea Ambasadei Franţei în România şi a Institutului Francez din România.

AMBASSADE DE FRANCE EN ROUMANIE

GIULIANO DAEMPOLI

Magul de la Kremlin

Traducere din franceză şi note de BOGDAN GHIU

Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU

GIULIANO DA EMPOLI
LE MAGE DU KREMLIN
Copyright © Éditions Gallimard, Paris, 2022
All rights reserved.

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parţială, multiplicarea sa prin orice mijloace şi sub orice formă, punerea sa la dispoziţie publică pe internet sau în reţele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informaţiei, gratuit sau în scop comercial, precum şi alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislaţiei privind protecţia dreptului de autor şi se pedepsesc conform legilor în vigoare.

© HUMANITAS FICTION, 2023, pentru prezenta versiune în limba română (ediţia digitală)

ISBN: 978-606-097-225-9 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION Piaţa
Presei Libere 1, 013701 Bucureşti,
România tel. 021.408.83.50, fax
021.408.83.51 www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail:
vanzari@libhumanitas.ro Comenzi
telefonice: 0723.684.194

Acest roman este inspirat din fapte şi personaje reale, cărora autorul le-a împrumutat viaţă particulară şi replici imaginare. Cu toate acestea, este vorba de o adevărată poveste rusească.

Pentru Alma

Viaţa este o comedie. Trebuie să o jucăm serios.
Alexandre Kojeve

1

De multă vreme se spuneau cele mai felurite lucruri despre el. Unii afirmau că s-a retras la o mănăstire de pe Muntele Athos pentru a se ruga printre pietre şi şopârle, alţii jurau că-l văzuseră într-o vilă din Sotogrande agitându-se în mijlocul unui stol de manechine îndopate cu cocaină. Alţii pretindeau, de asemenea, că i-au aflat urmele pe pista aeroportului din Sharjah, în cartierul general al miliţiilor din Donbas sau printre ruinele din Mogadiscio.

De când Vădim Baranov demisionase din postul de consilier al Ţarului, poveştile despre el, în loc să se stingă, se înmulţiseră. Aşa se întâmplă uneori. Majoritatea oamenilor de putere îşi datorează aura poziţiei pe care o ocupă. în momentul în care pierd această poziţie, e ca şi cum ar fi scoşi din priză. Se dezumflă asemenea mascotelor de la intrarea în parcurile de distracţii. îi întâlneşti pe stradă şi nu reuşeşti să înţelegi cum de a putut un astfel de tip să stârnească atâtea pasiuni.

Baranov făcea parte din altă rasă. Chiar dacă, de fapt, nu aş fi putut spune care anume. Fotografiile înfăţişau portretul unui bărbat masiv, dar nu atletic, îmbrăcat aproape întotdeauna în culori închise şi cu costume o idee prea mari. Avea o faţă banală, poate puţin copilăroasă, tenul palid, părul negru, foarte ţeapăn, şi o tunsoare de băiat la prima comuniune. într-un video filmat în marginea unei întâlniri oficiale putea fi văzut râzând, ceva foarte rar în Rusia, unde un simplu zâmbet este considerat semn de idioţenie. De fapt, lăsa impresia că nu-i pasă absolut deloc cum arată. Trăsătură ciudată, dacă te gândeşti că meseria lui tocmai în asta consta: în a dispune în cerc oglinzi, pentru a transforma o scânteie în vrajă.

Baranov înainta prin viaţă înconjurat de enigme. Singurul lucru mai mult sau mai puţin cert îl constituia influenţa pe care o avea asupra Ţarului. în cei cincisprezece ani petrecuţi în slujba acestuia, contribuise decisiv la

edificarea puterii sale.

I se spunea „magul de la Kremlin” sau „noul Rasputin”. La acea vreme, nu avea un rol bine definit. Apărea în biroul preşedintelui după ce treburile curente fuseseră expediate. Nu secretarele îl anunţau. Poate că Ţarul în persoană îl convoca pe o linie directă. Sau poate că el însuşi ghicea momentul exact, graţie talentelor sale ieşite din comun, despre care toată lumea vorbea, fără ca nimeni să poată spune cu exactitate în ce anume constau. Uneori li se mai alătura câte cineva. Un ministru în vogă sau şeful unei companii de stat. Dat fiind însă că la Moscova, din principiu şi de veacuri, nimeni nu spune niciodată nimic, nici măcar prezenţa acestor martori ocazionali nu reuşea să arunce o lumină asupra activităţilor nocturne ale Ţarului şi ale consilierului său. Se întâmpla însă să fim informaţi în legătură cu consecinţele lor. într-o dimineaţă, Rusia se trezise, astfel, aflând despre arestarea celui mai bogat şi mai cunoscut om de afaceri din ţară, simbolul însuşi al noului sistem capitalist. Altă dată, toţi preşedinţii republicilor care alcătuiau Federaţia, aleşi de popor, fusese destituiţi. De acum înainte, Ţarul şi nimeni altcineva va fi cel care îi va numi, îi anunţaseră primele ştiri ale dimineţii pe cetăţenii încă pe jumătate adormiţi, în majoritatea cazurilor însă, roadele acestor insomnii rămâneau invizibile. Şi abia ani mai târziu observai schimbările care apăreau, atunci, ca absolut firesti, chiar dacă în realitate erau rodul unor activităţi minuţioase.

Pe vremea aceea, Baranov era foarte discret, nu putea fi văzut nicăieri, iar ideea de a acorda un interviu nici măcar nu-i trecea prin minte. Avea totuşi ceva aparte. Din când în când, scria fie un mic eseu pe care îl publica într-o obscură revistă independentă, fie un studiu de strategie militară destinat vârfurilor armatei, uneori chiar o povestire, în care făcea dovada unui filon paradoxal în cea mai bună tradiţie rusă. Nu semna niciodată aceste texte cu propriul nume, dar le presăra cu aluzii care constituiau tot atâtea chei de interpretare a noii lumi rezultate din insomniile de la Kremlin. Oricum, asta credeau curtenii moscoviţi şi cancelariile

străine, care se întreceau în a fi primele care descifrau formulările obscure ale lui Baranov.

Pseudonimul în spatele căruia se ascundea în acele ocazii, Nicolas Brandeis, adăuga un element de confuzie. Cei mai zeloşi recunoscuseră sub acest nume un personaj minor dintr-un roman secundar al lui Joseph Roth:

un tătar, un fel de *deus ex machina,* care îşi făcea apariţia în momentele decisive ale naraţiunii, pentru a dispărea apoi imediat. „Nu e nevoie de nici o vigoare pentru a cuceri indiferent ce, spunea el, totul e putred şi se predă, dar a da drumul, a şti cum să laşi lucrurile să curgă de la sine, asta contează.” Astfel, la fel cum personajele din romanul lui Roth îşi puneau întrebări cu privire la acţiunile tătarului, a cărui formidabilă indiferenţă era garanţia tuturor reuşitelor, ierarhii de la Kremlin şi cei din jurul lor vânau până şi cel mai mic indiciu susceptibil să dezvăluie gândirea lui Baranov şi, prin intermediul acesteia, intenţiile Ţarului. O misiune cu atât mai disperată cu cât magul

de la Kremlin era convins că plagiatul se afla la baza progresului: motiv pentru care niciodată nu se putea înţelege în ce măsură el îşi exprima propriile idei sau se juca cu ale altuia.

Apoteoza acestei ambiguităţi s-a produs într-o seară de iarnă în care masa compactă a limuzinelor de gală, cu cortegiul lor de sirene şi gărzi ale corp, s-a revărsat în micul teatru de avangardă în care a fost reprezentată o piesă într-un act al cărei autor se numea Nicolas Brandeis. Au putut fi văzuţi atunci bancheri, magnaţi ai petrolului, miniştri şi generali FSB stând la coadă, cu amantele lor pline de safire şi de rubine, ca să ia loc în fotoliile desfundate ale unei săli căreia până atunci nici măcar nu îi bănuiseră existenţa, pentru a asista la un spectacol care, de la început până la sfârşit, îşi bătea joc de ticurile şi de pretenţiile culturale ale bancherilor, magnaţilor petrolului, miniştrilor şi generalilor FSB. „într-o ţară civilizată, ar izbucni un război civil, afirma la un moment dat eroul piesei, însă la noi nu există cetăţeni, aşa că va fi vorba de un război între lachei. Nu este mai rău decât un război civil, dar este puţin mai respingător, mai mizerabil.” în acea seară, Baranov nu a fost văzut în sală, dar, din prudenţă, bancherii şi miniştrii au aplaudat să-şi frângă mâinile: unii susţineau că autorul observa sala printr- un mic hublou situat în dreapta lojelor.

Totuşi, nici măcar aceste distracţii oarecum puerile nu izbutiseră să alunge neliniştea lui Baranov. De la un moment dat încolo, foarte puţinii oameni care aveau ocazia să-l întâlnească începuseră să-i atribuie o dispoziţie din ce în ce mai sumbră. Se spunea că este îngrijorat, obosit. Că era cu gândul în altă parte.

începuse prea devreme, şi acum se plictisea. De el însuşi, în primul rând. Şi de Ţar. Care, în schimb, nu se plictisea

niciodată. Şi îşi dădea seama de schimbare. Şi începea să-l urască. Cum adică? Te-am adus până aici, şi îndrăzneşti să te plictiseşti? Niciodată nu trebuie să subestimezi natura sentimentală a relaţiilor politice.

Până într-o zi când Baranov a dispărut. O scurtă notă de la Kremlin anunţase demisia consilierului politic al preşedintelui Federaţiei Ruse. I se pierduse, de atunci, orice urmă, cu excepţia acelor apariţii periodice prin lume pe care nimeni nu le confirmase vreodată.

Când am ajuns eu la Moscova, câţiva ani mai târziu, amintirea lui Baranov plutea ca o umbră uşoară care, eliberată de un trup de altfel considerabil, era slobodă să se manifeste ici şi colo, ori de câte ori părea de folos a i se reaminti numele, pentru a ilustra o măsură din cale afară de obscură a Kremlinului. Şi, având în vedere că Moscova – indescifrabila capitală a unei noi ere căreia nimeni nu reuşea să-i definească contururile – se trezise pe neaşteptate în prim-planul scenei, fostul mag de la Kremlin avea exegeţi chiar şi printre noi, străinii. Un jurnalist de la BBC realizase un documentar în care îi atribuia lui Baranov responsabilitatea importării în politică a artificiilor teatrului de avangardă. Unul dintre colegii lui scrisese o carte în care îl descria ca pe un soi de scamator care făcea să apară şi să dispară personaje şi partide printr-un simplu pocnet din degete. Un profesor îi dedicase o monografie: „Vădim Baranov şi inventarea *Fake Democracy”*. Toată lumea îşi punea întrebări cu privire la cele mai recente activităţi ale sale. Mai avea vreo influenţă asupra

Ţarului? Ce rol jucase în războiul împotriva Ucrainei? Şi care îi fusese contribuţia la elaborarea strategiei propagandistice care produsese nişte efecte atât de mari asupra echilibrelor geopolitice ale planetei?

Personal, urmăream toate aceste elucubraţii cu o oarecare detaşare. Cei vii m-au interesat întotdeauna mai puţin decât morţii. Mă simţisem pierdut în lume până în momentul în care am descoperit că pot să-mi petrec cea mai mare parte a timpului mai degrabă în compania lor decât să mă indispun cu contemporanii mei. Tocmai de aceea, pe atunci, la Moscova la fel ca în oricare alt loc, frecventam mai ales bibliotecile şi arhivele, câteva restaurante şi o cafenea în care chelnerii se obişnuiau treptat cu prezenţa mea singuratică. Răsfoiam cărţi vechi, mă plimbam prin lumina palidă a iernii şi renăşteam la sfârşitul tuturor după-amiezilor din aburii băilor de pe

strada Seleznevskaia. Apoi, seara, un mic bar din Kitai-Gorod închidea cu generozitate asupra mea porţile odihnei şi ale uitării. Alături de mine, aproape peste tot, mergea o minunată fantomă în care îmi recunoscusem un potenţial aliat pentru câteva dintre raţionamentele în voia cărora mă lăsam.

Aparent, Evgheni Zamiatin era un autor de la începutul secolului XX, născut într-un sat de ţigani şi de hoţi de cai, arestat şi trimis în exil de autorităţile ţariste, pentru că participase la revoluţia din 1905. Scriitor apreciat pentru naraţiunile sale, fusese şi inginer naval în Anglia, unde construise spărgătoare de gheaţă. Reîntors în Rusia în 1918 pentru a participa la revoluţia bolşevică, Zamiatin înţelesese foarte repede că paradisul clasei muncitoare nu se afla pe ordinea de zi. Aşa că a început să scrie un roman: *Noi.* Şi atunci s-a petrecut unul dintre acele fenomene incredibile care ne fac să înţelegem la ce se referă fizicienii atunci când evocă ipoteza existenţei simultane a unor universuri paralele.

în 1922, Zamiatin încetase să mai fie un simplu scriitor şi devenise o maşină a timpului. Pentru că era convins că scrie o critică acerbă a sistemului sovietic aflat în construcţie. Şi cenzorii lui îl citiseră în felul acesta, motiv pentru care i-au interzis publicarea. Dar, de fapt, Zamiatin nu li se adresa lor. Fără să îşi dea seama, sărise peste un secol şi se adresa direct epocii noastre. *Noi* zugrăvea o societate guvernată de logică, în care totul era convertit în cifre şi în care viaţa fiecărui individ era reglată până

în cele mai mici amănunte, pentru a garanta o eficienţă maximă. O dictatură implacabilă, dar confortabilă, care permitea oricui să producă trei sonate muzicale într-o oră prin simpla apăsare a unui buton, şi în care relaţiile dintre sexe erau reglate printr-un mecanism automat, care determina partenerii cei mai compatibili, permiţând împerecherea cu fiecare dintre ei. Totul era transparent în lumea lui Zamiatin, chiar şi pe stradă, unde o membrană mascată într-o operă de artă înregistra discuţiile pietonilor. în plus, este evident că într-un asemenea loc, şi votul trebuia să fie public: „Se spune că anticii organizau alegerile cumva secret, ferindu-se ca nişte hoţi”, declară la un moment dat personajul principal, D-503. „Nici până acum nu s-a lămurit definitiv pentru ce era nevoie de tot acest mister (...). Noi nu avem de ce să ne ascundem sau să ne ruşinăm: noi serbăm alegerile în mod deschis, cinstit, la lumina zilei. Eu văd cum toţi votează pentru Binefăcător;

toţi văd cum eu votez pentru Binefăcător/-

De când îl descoperisem, Zamiatin devenise obsesia mea. Mi se părea că opera sa concentra toate întrebările epocii noastre. *Noi* nu descria doar Uniunea Sovietică, povestea mai ales lumea netedă, fără asperităţi, a algoritmilor, matricea globală pe cale de a fi construită şi, în comparaţie cu ea, iremediabila insuficienţă a creierelor noastre primitive. Zamiatin era un oracol, nu i se adresa doar lui Stalin: îi arăta cu degetul pe toţi dictatorii care vor veni, de la oligarhii din Silicon Valley până la mandarinii Partidului unic chinez. Cartea lui era arma supremă împotriva stupului digital care începea să acopere întreaga planetă, şi datoria mea era să o dezgrop şi să o îndrept în direcţia cea bună. Adevărata problemă fiind însă aceea că mijloacele de care dispuneam nu erau tocmai în măsură să-i facă să tremure pe Mark Zuckerberg sau pe Xi Jinping. Sub pretextul că, după ce scăpase de Stalin, Zamiatin îşi încheiase zilele la Paris, reuşisem să-mi conving universitatea să finanţeze o cercetare cu privire la el. O editură îşi exprimase un vag interes faţă de proiectul unei reeditări a lui *Noi,* iar un prieten realizator de documentare nu se arătase ostil faţă de ideea de a face ceva pornind de la această carte. „încearcă să găseşti ceva material cât timp te vei afla la Moscova”, îmi spusese el sorbind un Negroni într-un bar din arondismentul al IX-lea.

Imediat ce am ajuns la Moscova am fost însă abătut de la misiunea mea de descoperirea faptului că acest oraş necruţător este capabil să producă nişte farmece delicate aşa cum erau cele pe care le încercam zi de zi aventurându-mă pe străduţele îngheţate din Petrovka şi din Arbat. Tristeţea care emana din impenetrabilele faţade staliniste se estompa în palidele reflexii ale vechilor case boiereşti, şi chiar zăpada, transformată în noroi de roţile interminabilei procesiuni de limuzine negre, îşi recăpăta puritatea în curţile şi în micile grădini ascunse, care şopteau poveştile unei epoci apuse.

Toate aceste orizonturi temporale, anii douăzeci ai lui Zamiatin şi viitorul distopic din *Noi,* cicatricile lui Stalin gravate pe oraş şi

urmele mai binevoitoare ale Moscovei prerevoluţionare, se intersectau în mine, producând acel decalaj care constituia, pe atunci, condiţia mea normală de viaţă. Cu toate acestea, nu eram total dezinteresat de ceea ce se petrecea în jurul meu. încetasem, în acel moment, să mai citesc ziarele, dar reţelele de

socializare îmi satisfăceau cu asupra de măsură nevoile limitate de informare.

Printre profilurile ruseşti pe care le urmăream se număra mai ales acela al unui oarecare Nicolas Brandeis. Era, probabil, vorba de un student, ascuns într-o garsonieră din Kazan, mai curând decât de magul de la Kremlin, dar, cu toată îndoiala, îl citeam. Nimeni nu ştie nimic în Rusia, trebuie să accepţi asta sau să pleci. Nu era mare lucru, deoarece Brandeis nu publica decât o singură frază la fiecare zece sau cincisprezece zile, nu comenta niciodată actualitatea, camufla fragmente literare, cita strofe din cântece sau făcea trimitere la *Paris Review* – ceea ce tindea să întărească teza studentului din Kazan.

„Totul este permis în Paradis, cu excepţia curiozităţii."

„Dacă prietenul tău a murit, nu-l îngropa. Stai puţin deoparte şi aşteaptă. Vor veni vulturii şi îţi vei face o grămadă de noi prieteni."

„Nimic nu este mai trist pe lume decât să vezi cum o familie sănătoasă şi puternică este nimicită de o banalitate stupidă. De o haită de lupi, de exemplu."

Tânărul avea un mod de a privi lucrurile cam sumbru, dar se potrivea destul de bine cu specificul local.

într-o seară, în loc să mă îndrept spre barul meu obişnuit, am rămas acasă să citesc. închiriasem un apartament de două camere la ultimul etaj al unui frumos imobil din anii cincizeci, construit de prizonieri de război germani, un fel de însemn moscovit al poziţiei sociale înalte: putere şi confort burghez întemeiate, ca întotdeauna aici, pe o solidă bază de opresiune. La fereastră, luminile portocalii ale oraşului erau îmblânzite de şfichiuirile unei ninsori nervoase. în apartament domnea atmosfera de improvizaţie pe care tind să o reproduc pretutindeni: teancuri de cărţi, ambalaje de fast-food şi sticle de vin pe jumătate goale. Vocea lui Marlene Dietrich imprima o tuşă decadentă ambianţei,

întărind sentimentul de stranietate care constituia la acea vreme principala sursă a delectărilor mele.

îl abandonasem pe Zamiatin pentru o povestire de Nabokov, care mă adormea blând, ca de obicei: chiriaşul de la Montreux Palace fusese întotdeauna un pic prea rafinat pentru gustul meu. Fără să îmi dau seama, la fiecare două minute privirea mea părăsea cartea în căutarea alinării,

aterizând inevitabil pe nefasta tabletă. Iar acolo, pierdută printre indignările momentului şi fotografiile de urşi koala, s-a ivit brusc această frază: „între zidurile noastre transparente, ţesute parcă dintr-un văzduh strălucitor, trăim întotdeauna la vedere, scăldaţi în lumină. Nu avem ce ascunde unii de alţii.” Zamiatin! Apariţia lui neaşteptată în fluxul de mesaje a avut asupra mea efectul unei lovituri de ciocan. Aproape automat am adăugat tweetului lui Brandeis următoarea frază extrasă din *Noi:* „în plus, asta uşurează munca grea şi înălţătoare a Păzitorilor. Altminteri, cine ştie ce s-ar mai putea întâmpla. „-

După care mi-am aruncat tableta în celălalt capăt al camerei, ca să mă forţez să reiau lectura cărţii. Ca să se răzbune, a doua zi dimineaţa, când îl scoteam de sub perne, infernalul obiect mi-a

semnalat primirea unui nou mesaj. „Nu ştiam că în Franţa se mai citeşte Z.” Brandeis îmi scrisese la trei dimineaţa. Am răspuns fără să mă gândesc: „Z este regele secret al epocii noastre.” Se afişă atunci o întrebare: „Cât timp staţi la Moscova?”

Scurt moment de ezitare: cum de-mi cunoştea acest tânăr student deplasările? După care mi-am dat seama că se putea deduce din unele dintre tweeturile mele din ultimele săptămâni, citind, poate, puţin printre rânduri, că mă aflu aici. Am răspuns că încă nu ştiu exact, după care am ieşit în oraşul îngheţat pentru a urma ritualurile zilnice ale existenţei mele singuratice. La întoarcere mă aştepta un nou mesaj. „Dacă mai sunteţi interesat de Z, am ceva să vă arăt.”

De ce nu? Nu aveam nimic de pierdut. în cel mai rău caz, aveam să fac cunoştinţă cu un elev pasionat de literatură. Un pic cam lugubru uneori, dar asta e o problemă pe care câteva pahare de vodcă reuşesc în general s-o aline.

1. Evgheni Zamiatin, *Noi,* traducere din rusă de Inna Cristea, Polirom, 2014.
2. E. Zamiatin, *Noi,* p. 21.

2

Maşina aştepta pe marginea drumului, cu motorul pornit. Un Mercedes negru ultimul model: unitatea de bază a locomoţiei moscovite. Două personaje bine clădite fumau în tăcere în afara vehiculului. Când m-a văzut, unul din ele mi-a deschis uşa din spate, după care s-a aşezat lângă şofer.

Nu am făcut nici o tentativă de conversaţie. Experienţa mă învăţase că n- aş putea scoate decât nişte monosilabe de la însoţitorii mei. Oamenii de aici îi numesc timbre, deoarece trebuie să rămână lipiţi de protejaţii lor. Sunt nişte tipi puţin vorbăreţi, care transmit o senzaţie de calm. Ei iau cina la mama lor o dată pe săptămână şi îi aduc flori şi o cutie de ciocolată. Mângâie capetele blonde ale copiilor ori de câte ori au ocazia. Unii colectează dopuri de sticlă sau îşi lustruiesc motocicleta. Cei mai paşnici oameni din lume! Cu excepţia rarelor momente când încetează să mai fie astfel. Atunci este altă poveste: e mai bine să nu te afli prin preajmă în acele momente.

Prin faţa ochilor mei defilau rapid impresiile oraşului mult iubit. Moscova. Cea mai tristă şi cea mai frumoasă dintre marile capitale imperiale. După care au apărut nesfârşitele şi întunecatele păduri care, în mintea mea, erau deja cele care se întindeau la nesfârşit până în Siberia. Habar n-aveam unde ne aflăm. Telefonul încetase să funcţioneze când mă urcasem în maşină. Iar GPS-ul ne semnala cu încăpăţânare poziţia la polul opus al oraşului.

La un moment dat, am părăsit drumul principal, luând-o pe unul care se afunda în pădure. Maşina încetinise foarte puţin, abordând drumul forestier cu aceeaşi ardoare cu care atacase anterior şi autostrada; să nu se spună că un şofer rus se lasă intimidat de o banalitate stupidă, cum ar fi o haită de lupi. Am continuat să înaintăm prin întuneric, nu foarte mult timp, suficient însă pentru a alimenta presimţiri sumbre. Curiozitatea amuzată care mă

stăpânise până atunci era pe cale de a lăsa locul unei oarecare temeri. în Rusia, îmi spuneam, totul merge de obicei foarte bine, dar când merge rău, atunci merge cu adevărat foarte rău. La Paris, cel mai rău lucru care ţi se poate întâmpla este un restaurant supraevaluat, privirea dispreţuitoare a unei fete drăguţe sau o amendă. La Moscova, gama experienţelor neplăcute este considerabil mai largă.

Am ajuns în faţa unei porţi somptuoase. Din interiorul gheretei, un paznic ne-a făcut un vag semn de salut. Mercedesul începu în sfârşit să ruleze mai calm. Printre mesteceni se putea zări un mic lac pe care pluteau câteva lebede ca nişte semne de întrebare adresate nopţii. După care maşina coti o ultimă oară, oprindu-se în faţa unei mari clădiri neoclasice în alb şi galben.

Am coborât din maşină şi m-am trezit mai curând în faţa unei case din Hamburg ascunse în bazinul Alsterului decât în faţa locuinţei unui oligarh. Era reşedinţa unui medic, a unui avocat, chiar a unui bancher, calvinist însă, dedicat muncii sale şi foarte puţin înclinat către ostentaţie. La intrare, profilul ezitant al unui domn bătrân, îmbrăcat în catifea, oferea un contrast aparte cu cei doi zbiri care mă aduseseră până aici. Dacă aceştia aparţineau în mod hotărât oraşului luminos şi crud din care tocmai sosisem, figura majordomului, un pic obosită, părea a fi fost aleasă de stăpânul ei pentru a prezida o lume privată şi din vechime.

Odată trecut de uşă, un vestibul căptuşit cu plută îl întâmpina pe vizitator. Şi aici, nici o concesie făcută stilului contemporan atât de la modă în alte părţi. Ci mai degrabă, în diferitele încăperi pe care am început să le străbat sub îndrumarea fragilului meu Caron, o abundenţă de mobile cu intarsii şi de candelabre aprinse, de rame aurite şi de covoare chinezeşti care creau o atmosferă caldă, la care contribuiau geamurile mate şi sobele mari cu cahle împodobite. Impresia de armonie severă pe care o simţisem călcând pragul locuinţei se adâncea cu fiecare încăpere, până la sosirea într-un birou în care majordomul mi-a făcut semn să mă aşez pe un mic divan de gală, care şi-ar fi găsit foarte bine locul în

anticamera unui personaj din *Război şi pace.* Pe peretele din faţa mea, portretul în ulei al unui bătrân, îmbrăcat în bufon al Curţii, mă privea cu un aer batjocoritor.

M-am uitat în jur, încântat şi puţin surprins. în altă parte, luxul produce un efect de distragere, dar aici aveai un sentiment de putere şi de reculegere.

— La ce vă aşteptaţi, la robinete de aur?

Baranov zâmbea. Nu era sarcastic, ci mai degrabă tăcut, ca un om obişnuit să ia în stăpânire gândurile altcuiva. Se materializase pe neaşteptate, probabil pe o uşă laterală. Purta o haină de interior întunecată, fluidă, probabil scumpă. Am îngăimat un răspuns, dar rusul nu mi-a dat nici o atenţie.

— Vă rog să îmi iertaţi orarul. Am căpătat acest obicei prost şi nu mă mai pot dezbăra de el.

— Nu sunteţi singurul pe aici, i-am răspuns, gândindu-mă la efervescenţa vieţii de noapte din Moscova, înainte să-mi dau seama că această propoziţie ar fi putut suna ca o aluzie la obiceiurile Ţarului.

Un gând trecător a părut să-i străbată privirea de plumb.

— Oricum, este o plăcere să mă aflu aici. E un loc superb.

Abia ce rostisem aceste ultime cuvinte, că am simţit pentru prima dată privirea lui Baranov oprindu-se asupra mea: Ai venit oare până aici ca să mă plictiseşti ca toţi ceilalţi?

Rusul rămăsese în picioare.

— Deci sunteţi un cititor al lui Zamiatin, reluă el, îndreptându-se spre uşa pe care intrase. Veniţi cu mine, am ceva să vă arăt.

Am pătruns într-o sală ai cărei pereţi erau acoperiţi în întregime de o vastă bibliotecă care nu ar fi fost deloc nelalocul ei într-o mănăstire benedictină. Pe rafturi străluceau mii de volume vechi, luminate de scânteierile focului care ardea în impunătorul şemineu de piatră.

— Nu ştiam că sunteţi colecţionar de cărţi vechi.

Nu încetam să debitez evidenţe.

— Nu le colecţionez. Le citesc. Sunt două lucruri diferite.

Rusul părea iritat. Colecţionarii sunt nişte personaje meschine, oameni care trăiesc cu obsesia unui control la care nu vor ajunge niciodată. Baranov nu se considera unul dintre ei.

— De fapt, nu sunt toate ale mele. Pe multe le-am moştenit de la bunicul meu.

Mi-a fost greu să nu-mi trădez surprinderea. Să transmiţi o bibliotecă de cărţi vechi în Uniunea Sovietică nu era, la drept vorbind, cel mai firesc lucru din lume.

— Dar pe acestea eu le-am găsit.

Baranov încă nu avea chef de explicaţii. Extrăsese nişte foi scrise de mână dintr-o învelitoare din piele.

— Aruncaţi o privire, spuse el, întinzându-mi nişte foi îngălbenite.

Era o scrisoare scrisă cu caractere chirilice, datată 15 iunie 1931, la Moscova. Am început să citesc.

Stimate Iosif Vissarionovici,

Autorul acestei scrisori, condamnat la pedeapsa capitală, ţi se adresează pentru a-ţi cere să îi cornuţi pedeapsa. Numele meu îţi este probabil cunoscut. Pentru mine, ca autor, a fi lipsit de posibilitatea de a scrie echivalează cu o condamnare la moarte.

Am ridicat privirea. Baranov se prefăcea că răsfoieşte o carte, pentru a- mi da timp să-mi revin.

— Este originalul scrisorii lui Zamiatin către Stalin, a spus el fără să mă privească. Când îi cere permisiunea de a părăsi Uniunea Sovietică.

Am continuat să-l fixez cu privirea pe rus mult timp după ce îi ascultasem explicaţia. Nu-mi venea să cred că ţin în mâini aşa ceva. După care mi-am găsit puterea să continui lectura.

Nu pretind că sunt nevinovat. Ştiu că am obiceiul, foarte nepotrivit, să spun ceea ce consider eu că e adevărul mai degrabă decât să spun ceea ce mi-ar fi de folos pe moment. Nu mi-am ascuns niciodată poziţia în ceea ce priveşte servilismul literar, linguşeala şi cameleonii care îşi schimbă culoarea. Consider că aceste fenomene sunt degradante atât pentru scriitor, cât şi pentru revoluţie.

Am rămas cufundat o vreme în această lectură. Când mi-am ridicat privirea, Baranov mă observa.

— Aceasta este una dintre cele mai frumoase cereri adresate lui Stalin de un artist. Zamiatin nu se înjoseşte niciodată. Vorbeşte cu sinceritate, ca un fost bolşevic. A înfruntat trupele ţarului, a supravieţuit exilului, s-a întors să facă Revoluţia. Singura

problemă este că a înţeles totul prea repede şi că a comis imprudenţa de a o scrie.

De la înălţimea recentei mele familiarităţi cu autorul, am simţit nevoia să

intervin. Am înşirat, prin urmare, câteva banalităţi cu privire la ireductibila tensiune dintre artă şi putere, la caracterul nomad al lui Zamiatin, la convingerea sa că, deşi revoluţionară, victoria unei idei determină automat îmburghezirea ei. Baranov mă privea cu atitudinea binevoitoare a prietenului de familie obligat să participe la serbarea şcolară de sfârşit de an. Când i s-a părut că îmi epuizasem subiectul, a reluat:

— Da, aşa este. Dar cred că e vorba de ceva mai mult. Zamiatin a încercat să-l oprească pe Stalin, a înţeles că acesta nu era un politician, ci un artist. Că viitorul avea să fie decis nu de competiţia dintre două viziuni politice, ci dintre două proiecte artistice. în anii douăzeci, Zamiatin şi Stalin sunt doi artişti de avangardă care luptă pentru supremaţie. Forţele aflate în confruntare sunt, bineînţeles, disproporţionate, deoarece materialul lui Stalin este carnea şi sângele oamenilor, pânza sa, o naţiune uriaşă, publicul său, toţi locuitorii planetei care îi şoptesc cu veneraţie numele în sute de limbi. Ceea ce poetul realizează în imaginaţie, demiurgul are pretenţia de a impune pe scena istoriei mondiale. în această luptă, Zamiatin este aproape complet izolat,

dar încearcă totuşi să se opună noii ordini. El ştie că arta lui Stalin duce inevitabil spre lagărul de concentrare, pentru că în planul menit să reglementeze viaţa Omului Nou nu există loc pentru erezie. Acesta şi este motivul pentru care, deşi inginer, Zamiatin se luptă cu armele literaturii, ale teatrului, ale muzicii; a înţeles că, dacă puterea zdrobeşte tot ce e disonant, Gulagul este doar o chestiune de timp. Dacă armoniile ilicite sunt reprimate, foarte curând nu va mai fi loc decât pentru marşuri în ritm cadenţat. Tonul minor, neconform cu idealurile noii societăţi, va deveni un duşman de clasă. Major! Nu trebuie să se audă altceva decât tonul major! Toate drumurile duc la tonul major! Muzica, chiar şi fără cuvinte, va fi strict subordonată cuvântului. Şi nu se va mai compune vreo simfonie care să nu fie o odă închinată marxism-leninismului.

în timp ce rostea ultimele cuvinte, o umbră de emoţie se strecurase, pentru prima dată, în glasul rusului, ca şi cum nu ar fi fost pe cale de a analiza doar un eveniment istoric.

— Când Zamiatin îl convinge pe prietenul său Şostakovici să compună *Lady Macbeth din Mțensk,* a continuat el, o face pentru că ştie că viitorul Uniunii Sovietice depinde de această reprezentaţie. Că singurul mod de a

— evita procesele politice şi epurările este de a reintroduce singularitatea individului care se revoltă împotriva ordinii planificate. Iar când Stalin se ridică, furios, şi iese din Balşoi după actul al treilea o face pentru că ştie că libertatea compozitorului şi a personajelor sale este o sfidare directă la adresa puterii sale, a proiectului său artistic global. Tocmai de aceea şi ordonă el scrierea celebrului articol din *Prav da* care îl acuză pe compozitor că a acordat prea mult spaţiu senzualităţii personajelor, care se comportă într-un mod „bestial”. în opera lui Stalin nu este loc decât pentru instinctele bestiale ale unei singure persoane. El aplică literal porunca lui Lenin: „Este

necesar să visăm”, dar singurul vis permis este cel al lui Stalin; toate celelalte trebuie suprimate.

Baranov a făcut o pauză. Confortul camerei în care ne aflam producea un contrast aparte cu asprimea faptelor pe care le evoca.

— Dacă stai să te gândeşti, a continuat el, prima jumătate a secolului al XX-lea nu va fi fost, practic, decât asta: o confruntare titanică între nişte artişti. Stalin, Hitler, Churchill. După care au venit birocraţii, pentru că lumea trebuia să se odihnească. Dar astăzi artiştii s-au întors. Uitaţi-vă în jur. Oriunde te întorci, nu există decât artişti de avangardă, care au pretenţia nu de a descrie realitatea, ci de a o crea. Doar stilul s-a schimbat. Astăzi, în locul artiştilor de altădată sunt personajele reality show-urilor. Dar principiul a rămas acelaşi.

— Sunteţi unul dintre ei?

— Fireşte că nu. Am jucat o vreme rolul de funcţionar. Dar acum sunt la pensie.

— Nu vă e dor de adrenalină?

— Credeţi-mă, nu există pariu mai mare decât să te trezeşti dimineaţa, să-ţi bei cafeaua şi să-ţi duci fata la şcoală. Serios, nu cred că am vrut ceva mai mult de trei sau de patru ori în viaţa mea. Dar când s-a întâmplat, în general am obţinut ceea ce voiam. Iar ceea ce îmi doresc acum, vă asigur, e tocmai asta.

Baranov a făcut un semn care indica biblioteca, vechiul glob pământesc din lemn şi focul care ardea în şemineu.

— Şi ceilalţi cum au primit asta?

— Cum credeţi? Rău, bineînţeles. în acvariu totul se iartă: hoţia, crima,

— trădarea. Dar nu dezertarea. Cum, nu vrei ceva pentru care noi am fi în stare să ucidem? Curtenii nu pot să-ţi ierte aşa ceva.

— Dar Ţarul?

— Ţarul este o altă poveste. El vede şi iartă orice.

O sclipire de ironie a străbătut privirea opacă a rusului.

— Vă scrieţi memoriile?

— Nici nu mă gândesc.

— Aţi avea totuşi multe de povestit!

— Nici o carte nu va fi vreodată la înălţimea adevăratului joc de putere.

— S-ar putea susţine şi contrariul.

O umbră uşoară i-a trecut prin priviri. Baranov a zâmbit.

— Aveţi dreptate. Aşa că îngăduiţi-mi să reformulez. Nici o carte scrisă de mine nu va putea fi vreodată la înălţimea jocului de putere.

— Ce este puterea pentru dumneavoastră?

— întrebarea dumneavoastră este mult prea directă. Puterea este ca soarele şi ca moartea, nu poate fi privită în faţă. Mai cu seamă în Rusia. Dar pentru că aţi venit până aici, dacă aveţi ceva timp, aş vrea să vă spun o poveste.

Baranov s-a ridicat să toarne două pahare de whisky dintr-o carafă de cristal. Mi-a întins unul şi s-a aşezat la loc în fotoliul său de piele. M-a privit intens o clipă, apoi şi-a coborât ochii pe paharul lui.

— Bunicul meu a fost un mare vânător, a spus el încet.

3

— Bunicul meu a fost un mare vânător. Când era acasă, nu-şi îmbrăca halatul fără ajutorul unui servitor, dar ca să doboare un lup era în stare să petreacă nopţi întregi în pădure, sub cerul liber. Până la revoluţie, acesta fusese doar un hobby. Făcea studii de drept şi ar fi putut să aibă orice carieră în birocraţia ţarului. Când bolşevicii au luat puterea, nu i-a rămas decât vânătoarea. Practic, aceştia l-au eliberat, chiar dacă el, evident, n-ar fi recunoscut asta niciodată. îi ura pe comunişti. îşi botezase câinii după conducătorii lor. „Aici, Molotov! Culcat, Beria!” Din fericire, a trăit izolat şi nimeni nu l-a denunţat vreodată. Dar tatăl meu, încă din copilărie, şi-a dat seama cât de extravagant era bunicul. Şi îi era ruşine de asta. Dar mai ales îi era frică, bănuiesc. Şi nu greşea, având în vedere ce se întâmpla în acea epocă. Bunicului, în schimb, nu-i păsa. în plus, totul mergea din plin pentru el. La un moment dat s-a apucat să scrie cărţi despre vânătoare: cum să dresezi câinii, cum să recunoşti urmele prăzii, lucruri de genul ăsta. Adăuga anecdote, descria personaje ciudate care îi împărtăşeau pasiunea, plasa câteva citate din Turgheniev, şi gata. Cititorii înnebuneau de plăcere. Regăseau în cărţile lui ceva din lejeritatea de odinioară, dar circumscrisă la un domeniu restrâns, ceea ce o făcea tolerabilă de către putere. Cu timpul, bunicul a devenit un fel de autoritate. în 1954, când lupii se înmulţiseră în Caucaz, a fost pus în fruntea unei expediţii guvernamentale pentru stârpirea lor. Devenise, practic, un funcţionar, dar nu şi-a schimbat niciodată atitudinea. Avea insolenţa tipică a aristocratul rus. S-ar fi lăsat mai curând spânzurat decât să renunţe la o vorbă de duh.

îmi amintesc cum îşi bătea joc de tatăl meu când eram mic: „Bravo, Kolea, dacă o ţii tot aşa, Brejnev te va lua pe genunchi în timpul paradei de 9 Mai!” Sau: „Ştii că funcţionarii Partidului se împart în două categorii, nu? – Da, tată, mi-ai spus deja. – Cei care nu sunt buni de nimic şi cei care sunt

gata de orice. Mă întreb din ce categorie faci parte tu, Kolea!”

Pe tata îl treceau fiorii. El era exact opusul. De când era copil, cred că principala lui preocupare fusese să evite orice necazuri. Imediat ce a avut posibilitatea, a intrat la pionieri, apoi în Komsomol. Bănuiesc că voia să i se ierte tatăl excentric, originile aristocratice. Voia să fie ca toată lumea. Pot să înţeleg. Era şi o răzvrătire, în felul lui. Când creşti în preajma unui personaj atât de ieşit din comun, singura revoltă posibilă este conformismul.

Oricum, în fiecare vară eram trimis la ţară, la bunicul. Locuia într-un fel de izbă făcută din trunchiuri de plop, imediat după marginea satului. Pe dinafară totul era foarte rustic: casa era înconjurată de o grădină de legume cu castraveţi, cartofi, o tufă de coacăze şi câţiva meri. Mai era şi o mică masă cu nişte scaune din fier forjat atât de ruginite, încât dădeau impresia că stătuseră câteva secole pe fundul Nevei. Dar când intrai, îţi dădeai seama că bunicul reuşise să recreeze, nu ştiu cum, un pic din atmosfera vremurilor apuse. Şi nu pentru că micul salon sau sufrageria ar fi fost mobilate luxos, ci pentru că o senzaţie de prosperitate tihnită, complet străină la acea vreme, plutea în aer, cu un parfum de ceai venind din samovarul mereu aprins. Trofeele de vânătoare şi blănurile nu lipseau, însă prezenţa lor era atenuată de o tuşă mai delicată, care îl împinsese pe stăpânul casei să le asorteze cu obiecte mai neaşteptate: statuete chinezeşti, un bezoar, câteva cărţi cu legături sofisticate lăsate neglijent pe masa de mesteacăn. Urmele unei graţii pe care aş îndrăzni s-o numesc feminină, dacă aş uita cât de mult detesta bunicul meu însăşi ideea unei convieţuiri cu sexul opus. Soţia lui, mama tatălui meu, murise de peritonită la vârsta de douăzeci şi trei de ani, şi acest eveniment părea să fi încheiat, odată pentru totdeauna, capitolul vieţii sale sentimentale. Existau, e adevărat, câteva prietene, mai mult sau mai puţin prezentabile, care veneau să-l viziteze din când în când. Nici una însă nu rămânea mai mult de câteva ceasuri în acest templu închinat zeilor vânătorii, literaturii şi prieteniilor virile, hrănite cu replici sarcastice şi chefuri enorme.

Totuşi, în casă oficiau Zahar şi Nina, un cuplu de ţărani care oficial munceau la colhoz, dar care în realitate erau pe post de servitori. Bunicul era un călăreţ formidabil, dar nu ştia să conducă o maşină. Când avea de mers undeva, Zahar îşi scotea bătrâna Volgă şi îi servea drept şofer. Singura

concesie pe care bunicul o făcea unei minime prudenţe era să se aşeze, democratic, lângă, nu în spate. Să-l însoţeşti pe bunicul era întotdeauna o experienţă aparte, chiar dacă nu era vorba decât de a face cumpărături în sat. Acolo se întâmplau întotdeauna nişte lucruri care nu i se întâmplau decât lui. Ca şi cum ar fi fost învăluit într-un fel de aură nostalgică şi dezinvoltă care îl ferea de asprimea vremurilor, producând, în orice moment, condiţiile unei bucurii improvizate. Putea să descindă în cea mai sinistră cafenea de stat, şi imediat în jurul lui se recrea un pic din magia de altădată. Chiar şi pe un scaun de plastic aşezat pe o podea de linoleum gri, ceva din el readucea în memorie imaginea

balurilor şi a sticlelor de şampanie deschise cu sabia. Oamenii, adesea cu totul străini, îi simţeau căldura şi se apropiau de el fără a şti prea bine de ce, atraşi de farmecul acestui bătrân elegant, întotdeauna foarte politicos, care depăna poveşti din alte vremuri, de parcă s-ar fi aflat într-un salon din Sankt Petersburg. Zăream uneori, aşezat la o altă masă, un *aparatcik* prostdispus care se uita la el chiorâş. Dar nimeni nu ar fi îndrăznit să se atingă de el. Cine ştie cum, bunicul supravieţuise epurărilor staliniste, apoi, cu vremea, regimul îşi pierduse atitudinile carnivore. Erau nevoiţi să-l suporte, cu atât mai mult cu cât politica părea să nu-l intereseze absolut deloc.

Prietenii lui erau mai ales vânători. Şi aceştia erau de tot felul. Aristocraţi, decăzuţi ca şi el, dar şi ţărani şi bandiţi siberieni. Şi chiar câţiva comunişti „domesticiţi”, aşa cum le spunea el membrilor de partid pe care reuşise să-i ademenească prin vorbărie nostalgică şi băutură din belşug. La începutul iernii, împrăştiau sticlele de vodcă prin grădina casei, ca să le găsească la primăvară, când se topea zăpada. între timp, se refugiau înăuntru, şi de cel puţin două ori pe săptămână jucau cărţi. îşi spuneau poveşti vânătoreşti, comentau actualitatea în felul lor, în principal sub formă de glume.

„Ştii ce este un duet sovietic? Un cvartet care a fost în turneu în străinătate.”

„O comisie de inspectori vizitează un azil de nebuni. Pacienţii îi întâmpină pe aceştia cântând: «Ce bine e să trăieşti pe pământ sovietic!» Comisia observă însă că un bărbat stă tăcut. «Tu de ce nu cânţi? îl întreabă ei. – Sunt infirmier, nu sunt nebun!».”

„Tovarăşul Hruşciov vizitează o crescătorie de porci şi este fotografiat. La *Pravda,* redactorii discută despre legenda pe care s-o pună sub imagine: «Tovarăşul Hruşciov printre porci», «Tovarăşul Hruşciov şi porcii», «Porcii din jurul tovarăşului Hruşciov»? Toate propunerile sunt respinse una după alta. într-un final, directorul decide. Legenda aleasă este: «Al treilea din dreapta, tovarăşul Hruşciov».”

Şi urmau hohote de râs, bătăi pe spate şi carafe golindu-se una după alta. Trebuie însă spus despre casa bunicului că nu întotdeauna era plină de viaţă, îi plăcea să fie singur. Spunea că pentru că nu-i suportă pe comunişti. în realitate, ar fi fost un mizantrop sub orice regim. Cred că am moştenit o parte din caracterul lui...

Baranov a zâmbit. A luat carafa de whisky şi şi-a turnat o porţie zdravănă în paharul de cristal.

— într-o seară, pe când stăteam lângă şemineu, bunicul mi-a povestit despre aventurile trupelor ţarului care ocupaseră Parisul după căderea lui Napoleon. în special pe cele ale unui anume Iurko, coleg de regiment cu unul dintre strămoşii noştri în garda imperială, alcoolic în ultimul grad. Abia ajuns la Paris, se pare că acest Iurko se va fi năpustit într-o farmacie şi, după ce a adulmecat o sticlă de alcool medicinal, a băut-o însoţită de doi castraveciori muraţi anume aduşi. în faţa acestui spectacol, farmacistul este cuprins de panică şi se vede deja în faţa unui pluton de execuţie, pentru otrăvirea soldatului rus. Dă fuga spre tabăra cea mai apropiată, se repede la primul ofiţer cu aspect mai mult sau mai puţin civilizat, Vasili Baranov, şi începe să-i spună cu însufleţire că nu are nimic de-a face cu moartea iminentă a lui Iurko, că rusul a dat pe duşcă o sticlă înainte ca el să apuce să spună ceva. în acel moment, strămoşul nostru îl întrerupe. „Nu cunoaşteţi mulţi soldaţi ruşi, nu?” Farmacistul dă din cap. „Dar conceptul de imunitate vă e cunoscut, nu?” Farmacistul se uită la el fără să înţeleagă. „Vedeţi dumneavoastră, dragă domnule, viaţa în Rusia prezintă mai multe inconveniente în comparaţie cu cea de

la Paris. Brânzeturile noastre sunt mai puţin numeroase, femeile noastre zâmbesc rar, şi drumurile noastre sunt aproape întotdeauna acoperite cu gheaţă. Dar avantajul este că tot ce nu te ucide te face mai puternic: de-a lungul secolelor, metabolismul ruşilor a avut timp să se obişnuiască cu multe lucruri.” Şi cu un gest i-l arată pe

Yurko jucând liniştit cărţi cu doi tovarăşi şi cu o sticlă de votcă pe jumătate goală pe masă.

Bunicul a izbucnit în râs şi a continuat: „Când aveam optsprezece ani, şi eu am fost luat în garda ţarului. Eram foarte mândru, dar, aşa cum ai înţeles, nu era o mare ispravă: înaintea mea, tatăl meu şi bunicul meu serviseră în acelaşi regiment şi, din câte ştiu, toţi Baranovii care îi precedaseră. Oricum, eram mândru ca Artaban şi toată toată lumea îmi făcea complimente grozave: «Este un mare privilegiu, Kolia, să fi intrat în garda ţarului, ce norocoşi sunt părinţii tăi» etc. etc. Apoi, într-o bună zi, în timpul exerciţiilor de dimineaţă, cad de pe cal şi îmi rup bazinul. Nu e puţin lucru să-ţi rupi bazinul. Aşa că toţi prietenii îmi spun: «Ce ghinion, Kolia, tocmai când a început sezonul balurilor.» Eram disperat, tovarăşii mei de regiment treceau de la o petrecere la alta, dându-şi aere în uniformele lor de gală, în vreme ce eu stăteam în pat jucând cărţi cu *babuşka*. Apoi, deodată, izbucneşte războiul şi toţi pleacă pe front. La primul atac, bieţii de ei, toţi au fost masacraţi de mitralierele germane, în vreme ce eu mă aflam în continuare acasă, în convalescenţă, cu un sentiment de vinovăţie, desigur, dar şi cu toate fetele drăguţe din Petersburg care se înghesuiau să mă consoleze.

Atunci am cunoscut-o pe bunica ta. Era o perioadă dificilă, dar aveam mari proiecte, sau cel puţin aşa ni se părea nouă. Rangul familiei noastre şi studiile de drept pe care tocmai le făcusem îmi deschideau porţile celei mai înalte administraţii. începeam să fiu primit la Curte şi socrul meu construia un mic palat pe Nevski Prospekt. Drumul părea trasat, o dată pentru totdeauna, dar deodată o bandă de idioţi decid că ţarul nu mai e bun, că sfânta noastră măicuţă Rusia trebuie să devină republică. Şi manevra reuşeşte, iau puterea! După care debarcă bolşevicii şi îi măcelăresc pe toţi, ţarişti şi republicani.

Revoluţia a fost un dezastru fără precedent. Dar este adevărat că fără ea aş fi ajuns funcţionar, în cel mai bun caz, curtean. Nu voi spune niciodată despre comunism că este un lucru bun, dar în

realitate poţi să fii fericit sub orice regim, ştii... Şi, mai presus de toate, ştii ce, Vadia? Nu ştim niciodată nimic. Nu controlăm lucrurile care se petrec, mai rău, nu suntem capabili să ştim nici măcar dacă sunt bune sau rele. Ne aflăm aici, aşteptăm un lucru, îl dorim din răsputeri. Iar el în sfârşit se întâmplă şi, imediat după aceea, ne

dăm seama că viaţa ne este distrusă. Sau invers. Ne cade cerul în cap, şi după puţin timp ne dăm seama că este cel mai bun lucru care ni se putea întâmpla. Crede-mă, singurul lucru pe care îl putem controla este modul de a interpreta evenimentele. Dacă plecăm de la ideea că nu lucrurile, ci judecata noastră cu privire la ele este cea care ne face să suferim, putem avea pretenţia de a prelua controlul asupra propriei vieţi. Dacă nu, suntem condamnaţi să omorâm muşte cu tunul.”

încă îmi amintesc expresia bunicului meu în timp ce rostea aceste cuvinte. Vorbea serios, dar şi cu un strop de ironie, ca şi cum s-ar fi simţit puţin jenat să joace rolul babalâcului. Ţinea însă s-o facă. Bărbaţii din generaţia aceea ţineau să transmită ceea ce înţeleseseră despre viaţă, simţeau că e important. Cred că sunt ultimii care mai gândeau în felul acesta. începând cu generaţia tatălui meu, nimeni n-a mai considerat că ar putea merita efortul să transmiţi nişte învăţăminte. Am devenit cu toţii prea cool, prea moderni. Şi, apoi, trăim cu teama de ridicol. Nimeni nu vrea să pară idiot.

Bunicul meu nu era un patriarh din secolul al XIX-lea, era deja un om modern. Citise Kafka şi Thomas Mann, dar era dispus să se expună ridicolului ca să spună ce avea de spus. Şi îi voi fi întotdeauna recunoscător pentru asta, deoarece, de atunci, mi-a rămas ideea că bâjbâim în beznă. Că nu ştim nici ce e bine, nici ce e rău pentru noi. Dar că putem decide liber ce sens să dăm lucrurilor care se petrec. Iar aceasta este, în fond, singura noastră putere.

— Cine-ar putea spune cum de reuşise bunicul să pună biblioteca familiei la adăpost? îmi imaginez că nimeni nu a avut vreodată curajul să-i scormonească prin treburi. Nici măcar noi nu aveam dreptul să urcăm în pod. Din când în când, apărea de acolo cu o carte în mână. „Poftim, uite *Memoriile* lui Casanova. Dar nu-i spune tatălui tău.” La început, era vorba de cărţi mai mult sau mai puţin pentru copii. *Fabulele* lui La Fontaine sau romanele Contesei de Segur. Apoi şi-a pierdut răbdarea. Voia să poată vorbi despre cărţi cu cineva, chiar dacă era vorba doar de un copil. Aşa că a început să aducă jos altfel de lucruri. Nu cred că aveam mai mult de zece ani când m-a pus să citesc *Memoriile* cardinalului de Retz. Pentru mine era un roman de capă şi spadă. Pe vremea aceea, Marele Conde şi ducesa de Longueviile îmi erau mai familiari decât Mickey şi ursul Mişa.

Baranov a zâmbit, apoi a indicat cu un gest o mare secţiune a bibliotecii.

— Multe dintre cărţile acelea erau ale lui. Aproape toate în franceză, veţi vedea. Culmea civilizaţiei, spunea bunicul. De altfel, lumea care fusese a lui se formase privind spre Paris. Copiind comportamentele, modele, ticurile până la ridicol. Ştiaţi că Nesselrode, celebrul negociator rus de la Congresul de la Viena, nu vorbea rusa? A condus vreme de patruzeci de ani politica externă a imperiului şi nu ne vorbea limba. Toată această dragoste, această pasiune de a nu fi tu însuţi, ci altcineva! Şi cum a fost răsplătită toată această dragoste? Cu dispreţ. întotdeauna, în toate epocile, cu acelaşi nenorocit de dispreţ!

— Să ne gândim la ticălosul de Custine, spuse apoi Baranov, luând altă carte. Ţarul îl întâmpină ca pe un frate, îl primeşte la Curte, încalcă protocolul pentru a-i permite să participe la nunta fiicei sale. Şi el cum îi

mulţumeşte? Patru volume, o mie o sută treizeci de pagini în care nu face decât să descrie Rusia ca pe un iad. Citiţi asta: „Deşi nemărginit, acest imperiu nu este decât o închisoare a cărei cheie o are împăratul; iar în vreme de pace, în acest stat care nu poate trăi decât din cuceriri, nimic nu se potriveşte mai bine nenorocirii supuşilor decât însăşi nenorocirea suveranului. Viaţa temnicerului mi s-a părut întotdeauna atât de asemănătoare cu aceea a întemniţatului...”- Sau asta: „Ruşilor mult mai puţin le pasă să fie civilizaţi decât să lase să se creadă că sunt.”

Bunicul ura *Scrisorile din Rusia.* Şi totuşi, era fascinat de ele. „Acel francez blestemat este cel mai bun interpret al Rusiei, spunea el, pentru că aici Curtea a fost întotdeauna singurul mod de a ajunge la putere şi la avuţii. Să te sprijini, în Rusia, pe pasiunile populare nu este de nici un folos: până la urmă, cel care câştigă îşi întemeiază întotdeauna puterea pe Curte. Tocmai de aceea, cel mai bun mijloc îl constituie linguşeala, nu talentul, tăcerea, nu elocvenţa. Custine îi vede pe nobilii din Petersburg plimbându- se fără şubă în plină iarnă, pentru a se da pe lângă pe ţar. Şi murind. Nu există cafenele în care să se comenteze nişte ziare care nu există, şi ştirile se schimbă întotdeauna în funcţie de cine le spune cu voce joasă. Ţară a muţilor, ţară a frumoasei adormite, minunată, dar lipsită de viaţă, pentru că îi lipseşte suflul libertăţii. Azi, la fel ca şi ieri.”

Când bunicul expunea aceste raţionamente, tatăl meu tremura. îi era frică de biblioteca din pod, pe care o considera un loc potenţial subversiv. Trebuie însă să spun că, spre cinstea lui, nu a avut niciodată puterea să mă lipsească de ea. Şi nici nu a fost acasă prea des. Călătorea tot timpul pentru conferinţe, simpozioane şi altele. La un moment dat, a fost numit director al Academiei de Ştiinţe Sociale a Partidului, numele lui apărea în *Marea Enciclopedie Sovietică,* cea mai înaltă onoare, la vremea aceea. în fond însă, a fost întotdeauna un om prudent. Cred că obiectivul său principal era să nu fie trezit vreodată în toiul nopţii de loviturile de pumn ale agenţilor de securitate în uşa de la

intrare. Nu ştiţi cât de multe talente au fost sacrificate, în Rusia, pe altarul acestui unic scop.

— Mi se pare o dovadă de bun-simţ.

— Da, poate. Tatăl meu nu era lipsit de bun-simţ, este evident. Deşi, gândindu-mă bine, mi se pare, şi mi se părea şi atunci, că era vorba de o

— catastrofală formă de naivitate: ideea că poţi să-ţi faci datoria, că un om care se aruncă în spirala îndatoririlor poate ajunge într-o bună zi mai curând să le dea de cap decât să le vadă înmulţindu-se până la a ajunge să fie îngropat sub ele. Dacă te străduiai să-l observi de aproape, tatăl meu dădea întotdeauna impresia că este zdrobit de această povară pe care, până la urmă, singur şi-o luase pe umeri. Bunicul îl numea „mica Gardă Roşie”. Asta mă făcea să râd când eram copil, dar trebuie să recunosc că doar datorită tatălui meu, muncii sale şi prudenţei sale m-am putut bucura de toate privilegiile pe care se întemeia viaţa sovietică de la acea vreme. Magazinele speciale cu produsele lor

importate din străinătate, şcolile în care se învăţau engleza, germana, franceza, locurile rezervate la teatru – unde era mai bine să nu mergi prea des, ca să nu fii luat drept artist sau drept liber-cugetător.

în acea epocă, cel mai căutat privilegiu la Moscova era *kremliovka,* coşul cu alimente rezervat membrilor şi înalţilor funcţionari ai Comitetului Central al Partidului. în fiecare zi, şoferul tatălui meu, Vitali, se ducea să-l ridice de pe strada Granovskovo, numărul 2. Ori de câte ori mi se dădea voie, îl însoţeam. Şoferul se oprea în faţa unui clădiri la fel ca toate celelalte, însă înţelegeai că înăuntru se întâmpla ceva, pentru că afară se aflau aproape întotdeauna alte maşini oficiale, oprite, cu motorul aprins. Vitali şi cu mine intram în clădire şi, după ce traversam un coridor lung, ajungeam în faţa unei uşi de sticlă deasupra căreia scria: „Biroul permiselor”. Vitali bătea şi intra fără să aştepte răspuns. înăuntru, în spatele unei tejghele, o angajată îmbrăcată în gri îi zâmbea. Şi acesta era un privilegiu cu totul neaşteptat: pe vremea aceea, funcţionarii nu zâmbeau niciodată în Uniunea Sovietică. Apoi, ea îl întreba pe Vitali ce vrea în ziua aceea. Atunci, el se întorcea spre mine şi mă întreba: „Deci, Vladenka, ce mâncăm astăzi?” Iar eu puteam să aleg ce doream: de la piroşti la somon şi cotlete de miel, caramele Lenov şi portocale din Azerbaidjan. Cred că niciodată nu am mai simţit o asemenea senzaţie de bine şi de putere absolută.

Baranov s-a uitat în jur. Ca pentru a spune că toată această opulenţă, lambriurile şi stucatura tavanului nu însemnau nimic în comparaţie cu coşul de piroşti din care se înfrupta pe vremea

când era copil.

— în fond, problema este că am avut o copilărie fericită. Şi asta m-a marcat, cred. Nu am simţit niciodată vreun resentiment şi nici nu am avut vreo revanşă de luat împotriva lumii, un handicap grav pentru cineva care duce viaţa pe care o duc eu. în Rusia, aşa ceva nu este normal. Aici, toată lumea îşi aminteşte viaţa dinainte, sacrificiile. Elita rusă este unită de un fond comun de mizerie prin care fiecare dintre membrii ei a trecut înainte de a ajunge la vilele de pe Coasta de Azur şi la sticlele de Petrus. Unii şi-o revendică, altora le este ruşine de ea, dar când se privesc în oglindă, în costumele lor de treizeci de mii de dolari, ştiu că împărtăşesc aceeaşi furie şi aceeaşi uimire, un pic infantilă, faţă de felul în care au evoluat lucrurile. Până şi Ţarul. Chiar dacă este convins de destinul său, de forţa inexorabilă care l-a condus acolo unde a ajuns, el nu reuşeşte întotdeauna să îşi ascundă o mişcare de neîncredere: Eu, puştiul din *comunalka* de pe strada Baskov, iată-mă azi la Palatul Buckingham, unde regina Angliei îmi serveşte ceaiul! Pentru mine, nu era la fel. Acasă, servitorii cu mănuşi albe serveau tăvi cu pahare de pink gin. Nu aveam prea mulţi bani, e adevărat. Dar la vremea aceea nici nu aveam nevoie.

— Spre deosebire de azi.

— Spre deosebire de azi, într-adevăr. Chiar dacă nu este decât pe jumătate adevărat. Străinii cred că noii ruşi sunt obsedaţi de bani. Dar nu despre asta e vorba. Ruşii se joacă cu banii. îi aruncă în aer ca pe confetti. Au venit atât de repede şi atât de mulţi! Ieri lipseau cu desăvârşire. Mâine, cine ştie? Mai bine să-i cheltuim imediat. La voi, banii sunt esenţiali, sunt temelia a tot şi a toate. Aici, vă asigur, nu este deloc aşa. Doar privilegiile contează în Rusia, apropierea de putere. Restul e secundar. Aşa era pe vremea ţarului, şi în anii comunismului încă şi mai mult. Sistemul sovietic se întemeia pe statut. Banii nu contau. Erau puţini în circulaţie şi erau, oricum, inutili: nimeni nu s-ar fi gândit să judece o persoană după banii pe care-i avea. Dacă în loc ca Partidul să îţi dea o *dacea,* o cumpărai – o puteai face, chiar şi atunci –, însemna că nu erai sigur că eşti suficient de important ca

să îţi fie oferită. Ceea ce conta era statutul, nu cash-ul. Bineînţeles, era vorba de o capcană. Privilegiul este opusul libertăţii, mai curând o formă de sclavie. Ştiţi ce este *vertuşka*?

— Nu.

— Un telefon. Pe vremea comunismului, acesta era cel mai râvnit obiect. Pentru că nu era un telefon ca toate celelalte. Era un dispozitiv special, care permitea comunicarea directă cu toţi grangurii regimului. Numerele acestor *vertuşka* nu aveau decât patru cifre. Când îţi era instalată în birou însemna că ai reuşit în viaţă. în fiecare an se tipărea un repertoriu legat în piele roşie cu numele norocoşilor posesori. Fiecare titular trebuia să formeze numărul în mod direct şi să răspundă personal, indiferent cine ar fi sunat. Cei mai puternici aveau câte una acasă, la *dacea* şi în maşină. Deţinătorii unei *vertuşka* puteau comunica exclusiv prin intermediul acesteia. Utilizarea unui telefon normal ar fi fost văzută ca un semn de falsă modestie şi de lipsă de consideraţie faţă de privilegiul acordat. O chestie de liber-cugetător potenţial subversiv.

Baranov a făcut o pauză şi a zâmbit.

— Evident, toate conversaţiile erau interceptate de KGB, dar nimeni nu ar fi renunţat la acest aparat. E ciudat cum aspiră curtenii mai mult ca orice la instrumentul supunerii lor.

Mi-am dat seama de asta întâmplător, într-o seară. Din când în când, tatăl meu, care era pasionat de cinema, organiza proiecţii private la academie. Invita câţiva colegi, unul sau doi funcţionari din Comitetul Central, cel mult zece persoane. Trebuia, fireşte, să fie foarte atent la alegerea filmului. Nu putea să proiecteze orice. însă regulile cenzurii nu i se aplicau şi lui, astfel încât tatăl meu reuşea, mai mult sau mai puţin, să ne arate ceea ce dorea. Până la urmă, era directorul academiei, şi dacă nu el studia manifestările decadenţei burgheze din Occident, cine ar fi putut să o facă? Oricum, îmi amintesc că odată, trebuie să fi avut doisprezece sau treisprezece ani, a proiectat *Luarea puterii de către Ludovic al XIV-lea* al lui Rossellini. Vă amintiţi acest film?

Am confirmat din cap cu aerul vag vinovat al celui care şi-a promis de mai multe ori să îl vadă, negăsind însă niciodată puterea s-o facă.

— Povesteşte felul în care Regele Soare, construind Versaillesul şi obligându-i pe nobili să-l urmeze la Curte, i-a închis pe aceştia într-o cuşcă din ce în ce mai strictă de ceremonii şi de mici privilegii pentru a-i lipsi,

— aproape fără ca ei să-şi dea seama, de libertate şi chiar, în cele mai multe cazuri, de cea mai elementară demnitate. În scena finală, îl vedem pe rege despuindu-se de toate podoabele, de toate obiectele sale de lux: veşmintele somptuoase nu erau decât nişte artificii, nişte instrumente care îi permiteau să-şi afirme puterea pentru ca, aşa cum îi spune ministrului său, toată lumea din regat să depindă pentru orice de monarh, aşa cum natura depinde în toate de soare.

În seara aceea, când luminile s-au reaprins, am avut senzaţia unui anumit disconfort în rândul spectatorilor. Nu erau oameni proşti, dimpotrivă. Făcuseră studii şi ajunseseră în vârful piramidei prin nenumărate sacrificii, eforturi şi intrigi. De data aceasta însă, după proiecţie, se uitau unii la alţii într-un mod ciudat. Ca şi cum ar fi simţit o jenă a cărei cauză nu ştiau cu adevărat s-o explice. După care s-au despărţit, mai repede decât de obicei, fiecare ducându-se acasă cu maşina de serviciu pe care Partidul le-o punea la dispoziţie douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru.

Vedeţi dumneavoastră, elita sovietică, în fond, semăna mult cu vechea nobilime ţaristă. Ceva mai puţin elegantă, ceva mai instruită, dar cu acelaşi dispreţ aristocratic faţă de bani, cu aceeaşi distanţă siderală faţă de popor, cu aceeaşi înclinaţie spre aroganţă şi violenţă. Nu poţi scăpa de propriul destin, iar al ruşilor este să fie conduşi de urmaşii lui Ivan cel Groaznic. Putem inventa orice, revoluţia proletară, liberalismul dezlănţuit, rezultatul este întotdeauna acelaşi: în vârf se află *opncmikii,* câinii de pază ai ţarului. Astăzi, măcar, a revenit puţină ordine, un minimum de

respect. E deja ceva, vom vedea cât o să dureze.

Cu un gest brusc, rusul s-a ridicat, lovit parcă de o idee neaşteptată, şi s-a dus spre biroul său.

— *Vertuşka* încă există, ştiaţi? Sunt liniile terestre securizate ale FSB- ului. Oricine vrea să comunice cu Ţarul trebuie să aibă una. Iat-o pe a mea, priviţi.

Baranov a arătat spre un aparat de formă antică aflat pe un colţ al biroului

— Mi-l imaginam roşu!

— Nu, este cenuşiu, ca toate celelalte.

— Dacă credeţi că Moscova este cenuşie, ar trebui se veniţi câteva zile în

Europa. Sau să vă duceţi la Washington.

— Doamne fereşte! Acolo nu sunt cenuşii, sunt morţi.

A zâmbit ca o lamă de cuţit.

— Aşa cum ştiţi, continuă el, nu mai am libertatea de a vizita astfel de locuri...

— Ştiu, aţi declarat chiar că nu vă lipsesc din Statele Unite decât Tupac Shakur, Allen Ginsberg şi Jackson Pollock, şi că pentru a te bucura de ei nu e nevoie să te duci până acolo...

— Uneori spunem prostii.

— Ce s-a întâmplat cu tatăl dumneavoastră?

— V-am spus deja. Era un om amabil, meticulos, întotdeauna cufundat în compilarea unui volum despre „Dialectica epocii contemporane” sau „Problemele teoretice ale lingvisticii sovietice”. Şi, o vreme, totul a mers foarte bine. La cincizeci de ani câştigase Premiul Lenin, bibliotecile Uniunii erau obligate să-i deţină lucrările legate în piele, tipărite în zeci de mii de exemplare. După care vine Gorbaciov, cu paharul lui de lapte!

— Paharul lui de lapte?

— Da. Vedeţi, pentru a înţelege că Gorbaciov avea să distrugă Uniunea Sovietică, nu era nevoie să-l asculţi; era de ajuns să-l priveşti. Urca la tribună şi imediat i se aducea paharul cu lapte. Oamenilor nu le venea să-şi creadă ochilor. După care a dublat preţul vodcii. Voia să treacă pe toată lumea pe lapte. în Rusia! Vă daţi seama? Şi te mai miri că după aceea totul s-a dus de râpă.

Oricum, pentru tatăl meu, acesta a fost sfârşitul. A pierdut totul: slujba, privilegiile, onorurile. Tot ce reuşise să construiască într-o jumătate de secol. Singurul lucru care i-a fost lăsat a fost apartamentul, plin cu cărţi ilizibile de critică marxistă. Dar şi pe acesta a fost nevoit să-l vândă, la sfârşit.

Cel mai grav este că toate criteriile pe care îşi construise viaţa săreau acum în aer. Pe atunci eram în liceu, dar nu prea aveam chef de învăţătură. Mă descurcam, făceam mici afaceri. Făceam rost de televizoare, casetofoane, şi le revindeam. Chestii din astea.

După o vreme ajunsesem să câştig mai mult decât el. Şi oamenii veneau să mă vadă pe mine, nu pe el. Eram un puşti de şaisprezece ani care nu ştia nimic, dar tocmai de aceea

eram mai adaptat la noua lume decât el, care ştia totul.

La un moment dat, a încetat să mai iasă din casă. Din când în când, câte un alt vestigiu al vremurilor sovietice venea să îl viziteze. Dar le era ruşine chiar şi de amintirile lor. Aşa că stăteau acolo, în tăcere, ca ruinele unui templu părăsit.

Când s-a îmbolnăvit, a fost aproape o uşurare. „în sfârşit, am un bun motiv ca să nu mă dau jos din pat”, a spus el. Şi a rămas liniştit, fumându-şi pipa în timp ce-i recitea pe clasici: Gogol, Puşkin, Tolstoi.

în această perioadă devenise aproape vesel, ca şi cum ar fi scăpat de o povară. Poate părea paradoxal, dar boala nu este neapărat un lucru rău. Lucrurile grave, serioase, efortul, munca sunt apanajul oamenilor sănătoşi; cei care sunt pe moarte nu mai au nimic de făcut, se pot în sfârşit bucura de zilele lor. Pentru tatăl meu cel puţin aşa a fost. Ambiţiile i se stinseseră în sfârşit, era asemenea copiilor când au obosit să se joace. îi rămânea timp să se plimbe de-a lungul Iazului Patriarhului-, să se încălzească la soare, să citească o carte. Nu una dintre cele care îi slujiseră pentru conferinţele sale, nu, ci o frumoasă carte complet inutilă. La sfârşit, a avut un accident vascular cerebral şi a trebuit să fie internat în clinica Kremlinului. Acesta era încă un privilegiu, dar vremurile se schimbaseră. Starul printre bolnavi, cel care cataliza atenţia tuturor, nu era el, biată umbră a vremurilor trecute, ci o matroană grasă, vulgară, cu accent de Saratov, care îşi petrecea zilele descriindu-şi vacanţele din Sardinia, shoppingul de la Londra şi petrecerile din Monte Carlo. Ceilalţi pacienţi, infirmierele şi chiar medicii erau ca hipnotizaţi. Zâmbeau, năuciţi, la descrierile avioanelor private şi ale piscinelor cu apă sărată. Bijuteriile care atârnau la gâtul gros şi de urechile cotoroanţei, ceasul Cartier şi cele mai noi gadgeturi electronice pe care le exhiba cu nonşalanţă demonstrau adevărul poveştilor ei. Pe tatăl meu nu îl supărau. Pentru prima dată, părea complet indiferent la judecata lumii. Era ca şi cum apropierea morţii îi dăduse un sentiment de control asupra propriei vieţi, control pe care nu-l

avusese niciodată până atunci. Medicii şi asistentele continuau să se dea peste cap pentru a-l asigura că, nu, nu era absolut deloc pe cale să moară şi că în câteva săptămâni avea să se întoarcă la o viaţă normală. Dar el ştia că nu este cazul şi se mândrea cu asta într-un mod aparte. „Le este ruşine, observi, ar vrea să-mi ascundă adevărul. Dar eu

şti u că trebuie să mor, şi poţi să-ţi spun ceva? Sunt pregătit, chiar mai mult decât aş fi crezut.”

Ajuns la capătul vieţii, era ca şi cum s-ar fi ridicat pentru prima dată drept pe picioare, dând dovadă de un curaj pe care el însuşi nu şi-l bănuia. Atunci am avut singurele discuţii adevărate din viaţa noastră. Mă aşezam în dreapta lui, pe unul dintre oribilele scaune de plastic ale spitalului, şi petreceam după-amiezi întregi vorbind despre istorie şi filozofie, despre lucruri lipsite de importanţă, despre trecutul nostru şi despre vechile cărţile franţuzeşti ale bunicului, de parcă ne-am fi aflat la ţară, tolăniţi în fotoliile de piele din izbă, cu mirosul de buşteni de mesteacăn plutind în aer. Adoptase un ton pe care nu i-l ştiam, caustic, muşcător, poate un pic dezamăgit. Era sclipitor, şi avea acelaşi gen de ironie ca bunicul. Nu reuşeam să cred că ţinuse toate acestea ascunse atâta timp. Dintr-odată, cariera lui de birocrat al cunoaşterii dobândea o dimensiune tragică şi absurdă.

Apoi, într-o zi, a murit. Nu se poate spune că înmormântarea a fost ceva ieşit din comun. Patru nefericiţi urmau sicriul într-o maşină deformată, depăşită de Mercedesurile noilor bogaţi, care zburau cu toată viteza.

Ştiţi ce mi-a trecut atunci prin minte? Că, în fond, acest om trăise întreaga viaţă pentru a-şi asigura nişte funeralii frumoase. Onururile, respectul oamenilor, salutul militar, coroana de flori din partea secretarului general al Partidului, parada demnitarilor, necrologul din *Pravda.* N-a avut nimic din toate acestea. Dar chiar şi dacă le-ar fi avut, ce s-ar fi schimbat? Nici nu ştiţi câţi oamenii trăiesc aşa. Pentru a-şi asigura o înmormântare frumoasă. Unii reuşesc, alţii, ba. Dar mai contează?

Eu nu vreau asta. Aşa am gândit cândva şi aşa gândesc şi azi. Tocmai de aceea, cred, după moartea tatălui meu am luat-o pe

calea opusă celei pe care o trasase el pentru mine.

3. Marchizul de Custine, *Scrisori din Rusia. Rusia în 1839,* traducere din franceză de Irina Negrea, Humanitás, 2022, p 165.
4. Patriarşiie Prudi, lac şi parc din Moscova.

5

Când eşti tânăr, nu te mulţumeşti doar să faci ceva, vrei să şi justifici ceea ce faci. Tatăl meu voia să devin diplomat. Mă vedea deja într-un salon din Viena sau din Paris, ocupat cu disecarea literaturii ruse în compania unui bătrân ambasador. Ceea ce voiam eu, în schimb, era să scap o dată pentru totdeauna din lumea intenţiilor, a datoriilor şi a proiectelor. Acesta este motivul pentru care m-am înscris la Academia de Artă Dramatică din Moscova şi am început să trăiesc viaţa dezordonată a oamenilor de teatru.

La începutul anilor nouăzeci, Moscova era un oraş electrizant. Tocmai împliniserăm douăzeci de ani, şi o lume nouă ni se deschidea înainte, exact în momentul în care aveam în sfârşit puterea s-o cucerim. Străzile Moscovei, enormele clădiri ale lui Stalin, trotuarele noroioase şi marile candelabre ale metroului erau aceleaşi, dar dintr-odată totul părea învăluit într-un aură de energie. Eram atât de excitaţi, încât nu dormeam niciodată mai mult de trei sau patru ore pe noapte. îmi amintesc cursurile de la academie. Pentru prima dată, puteam nu numai să asistăm la producţii venite din Occident, ci să şi întâlnim actori şi regizori, să discutăm cu ei până zori...

Eram convinşi că ne venise rândul să reconstruim societatea pe baze noi, prizonieri cum eram ai vechii idei ruse potrivit căreia arta nu este doar cultură, ci construcţie, profeţie, adevăr. Veneam dintr-o lume făcută din cuvinte reduse la tăcere sau şoptite, în care puţinii oameni care aveau curajul să le rostească deschis erau nebuni sau eroi. încă nu ne obişnuiserăm cu ideea că nu au nici o valoare, că doar acţiunile contează. în acei ani, publicaţiile care se ocupau de artă şi de literatură se vindeau în milioane de exemplare. Oamenilor nu le venea să creadă că le era în sfârşit cu putinţă să citească toate aceste cuvinte liber, fără oprelişti. Nu se mai săturau. Imaginaţi-vă în ce stare eram noi, cei care trăiam în mitul artei mântuitoare.

Pe atunci, până şi eu încă mă mai prefăceam a crede în asta. Ştiţi cum sunt tinerii, iau totul al naibii de în serios, este blestemul acestei vârste.

Şi apoi mai era şi Ksenia. O cunoscusem la o petrecere, una dintre acele serate la care, de la un moment dat încolo, jumătate dintre oaspeţi încep să se bată, iar cealaltă jumătate şi-o trag prin băi. în mijlocul a toate acestea, o fată sublimă stătea atât de liniştită, de parcă ar fi început o partidă de table în mica piaţă a unei insule greceşti.

Mă apropiasem de ea cu o scuză şi încercasem să-i spun o glumă care în acel moment mi se păruse plină de haz. îmi adresase un zâmbet lunar, de o cruzime pură: „Dar ce poveste fascinantă! Mai ştii şi altele la fel de bune?”

Observând-o de aproape, ceea ce surprindea era că nu avea nici cel mai mic defect, nici cea mai mică aluniţă care să-i tulbure simetria perfectă a trăsăturilor, cu excepţia expresiei ochilor, din care iradia o lumină aproape violetă.

„Nu, asta era cea mai bună!”

Zâmbetul i se înmuiase imperceptibil. Nu ştiu cum, stabilisem un prim contact cu planeta Ksenia.

Părinţii ei erau doi hipioţi. Au existat şi la noi, ştiţi. Mama ei era din Estonia. Acolo se prindea televiziunea finlandeză, modele soseau mai repede. întâlnise un muzician la un concert, în zona Smolenskului; se plăcuseră şi o zămisliseră pe Ksenia. Un rod al iubirii, i se spusese. Apoi, fiecare mersese pe drumul lui. Ksenia crescuse urmându-şi mama, dintr-un loc în altul, făcând autostopul, dintr-un bivuac la o adunare, de la o şcoală la alta, apoi la nici o şcoală, mereu sub privirea dezaprobatoare a oamenilor, având simţul comun drept duşman. Singurele momente de stabilitate erau cele în care mama ei o lăsa la bunici, pentru a putea să-şi dea frâu liber capriciilor. Această educaţie discontinuă provocase la Ksenia un grad ridicat de indiferenţă, un stil nomad şi obişnuirea blazată cu orice fel de transgresiune. Lăsa, în viaţa de zi cu zi, impresia că patinează pe gheaţă, din care extrăgea din

când în când câte o scânteie inaccesibilă muritorilor de rând. Cum nu îşi găsea tihna decât în exces, situaţiile cele mai banale aveau puterea de a o scoate din minţi. Foarte inteligentă, dar prea leneşă ca să urmeze un proces logic şi, în general, distrată, i se întâmpla să pătrundă, printr-o intuiţie fulgerătoare, miezul unei probleme care le dădea bătăi de

cap interlocutorilor ei. Pentru ca în alte momente să se piardă în nişte calcule pe care un copil de patru ani le-ar fi rezolvat fără să clipească. Avea capacitatea de a citi în ochii oricărei persoane tot ce i se întâmplase, dar era atât de concentrată asupra ei înseşi, încât uita repede, şi era ca şi cum nu ar fi văzut niciodată nimic. Refuzând să privească viaţa în termeni de carieră sau de proiect, spunea că a vorbi despre viitor îi făcea automat pe oameni plictisitori. Idealul era să-şi petreacă după-amiezile pe o canapea citind şi dormind. Dar i se putea întâmpla şi să explodeze într-un vârtej de activităţi nebuneşti. Atunci, organiza brusc petreceri gigantice sau expediţii în

pădure, monta piese de teatru sau învăţa să vorbească japoneza. Totul îi reuşea pentru că avea anumite daruri, de care însă niciodată nu se folosea prea mult timp.

Mi se părea uneori că, şi dacă aş trăi o mie de ani, tot nu aş întâlni vreodată pe cineva asemenea ei. Dar nu se poate spune că-mi făcea viaţa uşoară. După fiecare despărţire, oricât de scurtă, totul trebuia luat de la capăt. Ksenia scruta cea mai mică slăbiciune, privirea care se pleacă, o urmă de sudoare pe frunte, o ezitare imperceptibilă în glas, ca o tigroaică gata să te devoreze la primul semn de inferioritate. Ochii încă îi zâmbeau când buzele îi tremurau deja de furie. Apoi, şi ochii îşi schimbau culoarea. Din cenuşii cum erau deveneau din ce în ce mai limpezi, ajungând aproape albi. Era semnul că o furtună urma să se abată asupra ta. Atunci trebuia, convulsiv, să treci în revistă evenimentele din ultimele ore în căutarea unei posibile cauze. De cele mai multe ori nu găseai nici una, pentru că de fapt criza putea să fi fost provocată de orice, de o impresie trecătoare, de amintirea unui eveniment care avusese loc cu luni înainte, de un moment de plictiseală.

Scenariul era întotdeauna acelaşi: Ksenia începea, cu ochi subţiaţi, prin a te insulta cu sălbăticie, revărsând asupra ta furia neputincioasă pe care o acumulase de când venise pe lume. Reacţia ta îi era total indiferentă. Dacă rămâneai calm, fluxul de insulte continua, se umfla, hrănindu-se din pasivitatea ta, ca dovadă supremă a laşităţii tale. Dacă reacţionai, fie încercând să răspunzi, fie ieşindu-ţi până la urmă din fire, rezultatul era acelaşi, Ksenia folosindu-se de răspunsurile tale ca material pentru noi invective. Apoi, ca o ploaie, furia înceta, iar Ksenia îşi pierdea

până şi

amintirea a ceea ce spusese. Te vedea supărat şi te întreba ce ai. Uneori îţi acorda o îmbrăţişare. Avea nevoie să fie consolată; un copil devastat, pe care nimic, niciodată, nu ar putea să îl liniştească.

Forţa terorii pe care o instaura Ksenia se datora laturii ei imprevizibile. Asemenea marilor dictatori ai istoriei, Ksenia ştia instinctiv că nimic nu inspiră o mai mare spaimă în rândul supuşilor decât o pedeapsă întâmplătoare. Pedeapsa care poate lovi din senin, fără nici un motiv aparent, este singura capabilă să îi ţină într-o stare constantă de alertă. Supusul care ştie că este suficient să urmeze un anumit număr de reguli pentru a fi liniştit ajunge să-şi dezvolte un sentiment de siguranţă care poate să devină periculos, împingându-l spre răzvrătire. în schimb, cel care este ţinut într-o stare permanentă de incertitudine este pradă tot timpul panicii. Ideea de rebeliune nici nu-i trece prin cap. Este prea ocupat să evite fulgerele care se pot abate asupra lui fără nici un avertisment.

Acesta era genul de putere pe care Ksenia o exercita asupra mea. Mare fiară frivolă şi nemiloasă, ea era în acelaşi timp complet lipsită de apărare. Sfâşiată de gelozie, mereu gata să te demaşte: Nu eşti cel care spui că eşti, şi tu eşti o fiinţă meschină, un trădător la fel ca toţi ceilalţi. Ciudat este că până la urmă lucrurile s-au petrecut total invers.

6

Cu trecerea timpului, Ksenia şi cu mine ne închiseserăm într-o bulă; din punctul nostru de vedere, singura funcţie a lumii exterioare era aceea de a ne sublinia izolarea. însă acolo, afară, se afla un oraş plin de posibilităţi. în fiecare zi, sau aproape, câte un fost coleg de clasă venea să te vadă cu o idee de afaceri. Şi, chiar dacă majoritatea acestor iniţiative erau absurde, treaba mergea. Astfel, înainte chiar de a-ţi da seama, îl vedeai pe respectivul trecând de la prăvălia în care îşi pingelea pantofii la Falconul personalizat pe care şi-l cumpăra pentru a-şi duce familia să schieze în Alpi. într-o zi, cutare venea la întâlnire pe bicicleta bunicului, iar a doua zi îl vedeai sosind într-un Bentley blindat, înconjurat de gărzi de corp.

Este, mai mult sau mai puţin, ceea ce i s-a întâmplat unui tip peste care dădeam din când în când, atunci când ieşeam din rezervaţia mea indiană pentru a mă reîntâlni cu câţiva vechi prieteni din liceu reîncarnaţi în oameni de afaceri. Mihail fusese şeful Tinerilor Comunişti de la Facultatea de Inginerie. Să nu vă imaginaţi un *aparatcik* al Partidului. în ultima sa fază, Komsomolul nu-i mai atrăgea decât pe băieţii cei mai cinici şi mai ambiţioşi, pe cei care erau gata de orice şi pe cei care voiau bani. La sfârşitul anilor optzeci, singurul tip de întreprindere permisă în Uniunea Sovietică era cooperativa studenţească, şi acesta a fost business schoolul capitalismului rus. Acolo s-au format majoritatea oligarhilor.

Mihail făcea parte din această rasă de temerari. Chiar dacă, în acea perioadă, încercase de mai multe ori să-mi explice, niciodată n-am înţeles exact ce făcea. Pusese la punct o schemă pentru plăţile între întreprinderi de stat. Practic, nu ştiu cum, se strecura la mijloc şi fluidiza schimburile, împrumutând bani de la unii şi acordându-le avansuri altora. Un fel de mică bancă, cu câţiva ani înainte ca adevăratele bănci să fie autorizate.

Bineînţeles, activitatea lui Mihail era cu totul diferită de aceea a unui

contabil elveţian. Cu capitalurile de care dispunea, investea în tot soiul de traficuri. Importa computere, producea suveniruri pentru turişti, deschidea fabrici de blugi prespălaţi. Mi-a spus odată că pusese mâna pe un lot de sticle de coniac. La cincizeci de dolari sticla nu reuşea să le vândă. Hotărâse atunci să fixeze preţul unitar la cinci sute de dolari, şi oamenii au dat buluc să le cumpere.

Aşa era Moscova în acei ani. Iar Mihail era în elementul lui. Trecuse în foarte scurt timp de la sacourile scălâmbe din magazinele sovietice la costumele violet închis Hugo Boss, apoi la hainele croite pe măsură de Savile Row, şi faţa lui de ochelarist cumsecade începuse să apară în paginile noilor reviste dedicate elitei rapace a capitalei.

Ne vedeam din când în când la barul de la Radisson, singurul hotel de lux de la acea vreme. îl puneam să-mi povestească aventurile lui, cu vaga idee de a le putea folosi la un moment dat pentru piesa de teatru pe care voiam să o scriu despre oameni ca el. Ksenia a trecut să mă ia într-o seară, ca să mergem nu mai ştiu unde. Era pentru prima dată când îl întâlnea pe Mihail. După prezentările de rigoare, se uită la el în tăcere o clipă: mica lui expresie satisfăcută, ochii lui pătrunzători prin ochelarii fini din titan, costumul lui din trei piese care producea un puternic contrast cu puloverul meu şleampăt.

„De unde a apărut cravata asta oribilă?” l-a întrebat ea apoi, nitam-nisam.

Ar fi trebuit să înţeleg atunci, din acel prim schimb de replici, că soarta mea era pecetluită. Că Ksenia avea să îl aleagă pe Mihail, vulgaritatea şi energia lui, ceasurile lui sofisticate şi pantofii lui englezeşti. El şi-a dat imediat seama. I-a răspuns cu un zâmbet sarcastic şi cu numele unui magazin din Napoli, cred. Te voi duce acolo când o să fii a mea, îi promiteau ochii.

Şi am văzut totul. Am văzut imediat totul. Dar foarte multă vreme am refuzat să cred. Ksenia era zeiţa mea, capricioasă şi răzbunătoare, trăiam cu groaza schimbările ei de umoare şi nu mi-

aş fi imaginat niciodată că o geantă de crocodil şi un apartament la Crillon ar putea fi de ajuns pentru a-i garanta bunăvoinţa. în fiecare zi, îi aşterneam la picioare perlele pe care le extrăgeam din chinuitoarele mele elucubrări poetice, fără să-mi dau seama că o brăţară cu diamante ar fi produs efecte mult mai durabile. E ciudat câte eforturi depune uneori creierul nostru ca să ne ascundă adevărul. Avem

toate indiciile în faţă, şi totuşi mintea noastră refuză să pună piesele cap la cap. După această primă întâlnire, Mihail a început să ne frecventeze cu asiduitate căminul. Apărea singur sau însoţit de fete alese din cele patru colţuri ale imperiului pentru luminozitatea tenului şi geometria trăsăturilor. Ne îmbarca în Bentley-ul, sau în Jaguarul lui, sau într-un Mercedes uriaş, şi ne ducea în cel mai bun restaurant georgian din oraş. Sau venea acasă la noi cu doi chelneri, care întindeau pe masa din micul nostru apartament de la periferie stridii şi caviar. într-o zi ne-a adus chiar un maestru de sushi, importat direct din Japonia, care şi-a petrecut seara tăind bucăţi de

ton şi chibric pe minusculul blat al bucătăriei noastre de trei metri pătraţi.

Mihail depunea toate aceste minuni la picioarele noastre cu aerul vag vinovat al negustorului care aprinde o lumânare la biserică. Şi eu care credeam că este graţie nu ştiu cărei vechi deferenţe faţă de artă, căreia Ksenia şi cu mine hotărâserăm să ne dedicăm vieţile... De parcă cultura, în acei ani, mai avea capacitatea de a exercita vreo influenţă asupra lumii reale. Bineînţeles că mă înşelam, şi Mihail înţelesese asta de mult. Se prefăcea că admiră prăpăditele noastre perle de noroi, cam cum facem cu desenele copiilor. Iar eu, orb, nu observam condescendenţa care se ascundea în spatele acestei bolboroseli. Ca de obicei, Ksenia percepea totul, şi suferea. începuse deja să presimtă, legat de cultură, că aceasta se transforma într-un ornament ieftin, într-unul dintre acele gadgeturi pe care stăpânii lumii şi-l cumpără fără să se gândească. Iar acum apariţia lui Mihail, atitudinea lui îi aduceau confirmarea. La început, asta a iritat-o. Simţise cu mult înaintea mea ameninţarea existenţială pe care o reprezenta Mihail. Nu doar pentru cuplul, ci pentru lumea noastră. Pentru toate aceste lucruri mărunte şi amărâte, pentru toate aceste arabescuri făcute cu grijă, menite a fi măturate de visurile şi de aspiraţiile a milioane de bărbaţi şi femei fără chip în torentul noii Rusii. Eram asemenea unor maharajahi, agăţându-ne de un lux oriental făcut din elefanţi domesticiţi şi cămăşi brodate, din sirop de cireşe şi şerbet cu petale de trandafir, când deja la orizont apăreau enorme nave încărcate cu maşini de curse şi avioane private, cu vacanţe la heliski şi în hoteluri de cinci stele. Noi, cu lecturile noastre americane şi conexiunile noastre berlineze, ne simţeam în avangarda mişcării, când de fapt nu eram decât ultimii epigoni ai unei stele moarte, aceea a părinţilor noştri, pe care

atât de mult îi dispreţuiserăm pentru laşitatea lor, dar care totuşi ne transmiseseră pasiunea pentru cărţi, pentru idei şi pentru nesfârşitele discuţii despre unele şi despre celelalte. Mihail era pe deplin conştient de asta. Se mişca natural prin lumea strălucitoare şi netedă a banilor, cunoştea puterea lor de foc şi nimic nu l-ar fi putut face să dea înapoi. Dar o dorea pe Ksenia. Şi pentru asta accepta să zăbovească în compania noastră între ruinele din oraşul morţilor.

Pe măsură ce lunile treceau, Ksenia devenea din ce în ce mai sensibilă la ofrandele lui. Nu îmi vorbea deschis despre asta. Dar o simţeam mai nervoasă ca de obicei. Defectele mele, timidităţile pe care le atribuise la început unei forme desuete de romantism, s-au transformat pentru ea în tot atâtea lanţuri care îi împiedicau creşterea, întemniţând-o într-o lume îngustă, tocmai în clipa în care şi-ar fi dorit să profite din plin de posibilităţile oferite de noua eră. Aproape în fiecare zi, Mihail apărea cu noi daruri şi cu noi propuneri. Şi chiar dacă se străduia să-şi menţină atitudinea de respectuoasă umilitate cu care se insinuase în viaţa noastră, nu

mă puteam împiedica să nu observ că purtarea lui era mai sigură de sine. Lecturile, concertele, discuţiile nocturne care marcaseră prima fază a relaţiei noastre practic dispăruseră, lăsând loc unor activităţi cu o densitate monetară mai ridicată, în care îmi era mai greu să-mi menţin un rang acceptabil. Inaugurările de galerii şi de discoteci, cinele la White Sun sau la Hermitage şi după-amiezile de shopping se succedau într-un ritm alert, şi adevărata mea problemă începuse să devină implacabila plictiseală pe care mi-o stârneau toate aceste piruete.

în acelaşi timp, Ksenia era din ce în ce mai intoxicată de stilul de viaţă al lui Mihail, până acolo încât a devenit dificil pentru noi să renunţăm la cea mai neînsemnată întâlnire. Toate încercările mele de a încetini ritmul ieşirilor generau observaţii sarcastice şi certuri furibunde. „Lui Vadia nu i-a plăcut niciodată să plece, spunea Ksenia cu o grimasă de dezgust, tot ce-i place este să se întoarcă acasă.”

La acest capitol avea, de fapt, dreptate, problema fiind însă că Ksenia nu era nici suficient de pură, nici suficient de coruptă ca să mă înţeleagă.

îmi amintesc că m-am trezit într-o noapte şi am privit-o îndelung, întinsă lângă mine, cu impresia că plecase deja departe. Spre un loc de unde nu s-ar

fi mai întors decât ca să-mi adreseze cine ştie ce vorbă dispreţuitoare. Atât de mult îmi doream să o aduc înapoi la mine. Eu sunt, nu vezi? Dar ce aveam eu de oferit zeiţei răzbunătoare care dormea lângă mine şi care, respirând regulat, îşi refăcea forţele pentru lupta de dimineaţă? Treceam prin viaţă luând notiţe, ca pentru un examen care nu avea loc niciodată. Mă simţeam atât de obosit, şi totuşi încă nu făcusem nimic. Aveam atâtea idei, încât orice acţiune mi se părea derizorie. Imaginaţia mea mă trăgea zilnic în cincisprezece existenţe diferite, dar nimic din ce întreprindeam în una dintre ele nu îmi era de folos pentru cea de după. Atunci, singurul loc de manifestare demn de ambiţiile mele era canapeaua

de catifea verde din apartamentul nostru. Din când în când, cultivasem iluzia că ea îmi percepea măreţia. Dar zi după zi, vedeam crescând în Ksenia un sentiment care mai întâi luase forma ironiei, dar care acum se transforma în dispreţ.

M-am simţit ca în una dintre acele zile de toamnă în care, pe când eram copil, la ţară, ceaţa era atât de groasă, încât nu-mi vedeam degetele. „Du-te să cauţi soarele”, îmi spunea bunicul. Şi atunci ieşeam şi mergeam prin pădure, urcându-mă pe o colină ce domina valea. Şi, cu cât înaintam, cu atât aerul devenea mai strălucitor până când, miracol, soarele îşi croia drum printre aceste văluri albe, dezvăluind o lume în care copacii şi tufişurile acoperite de promoroacă scânteiau în mii de diamante. Rupeam atunci câteva crengi împodobite cu bijuterii pentru a le aduce acasă, dar, cine ştie cum, gheaţa se topea pe drum şi, odată ajuns înapoi, tot ce îmi rămânea în mână era un buchet oarecare de mici crengi maronii. Nu am nimic de dovedit, gândisem. Minţeam. Fugeam. Şi Ksenia îşi dădea seama. Aspiraţia mea către pace era sinceră, dar încă n-o meritasem. Nici pe departe.

Dintr-odată, Ksenia şi-a deschis ochii cenuşii şi m-a ţintuit cu privirea. Fără nici cea mai mică surpriză, ca şi cum ar fi fost absolut natural să mă aflu acolo, aplecat deasupra somnului ei ca un vultur în zori. Dar şi fără cea mai mică urmă de prietenie. Eşti mai puternică decât mine pentru că nu mă iubeşti, mi-am spus atunci. Suferinţa mea nu făcea decât să-i sporească plictiseala.

într-o sâmbătă dimineaţă, ne aflam în afara Moscovei. Mihail organizase o ieşire pentru a vizita o veche *dacea* pe care

intenţiona să o cumpere. O târa după el pe ultima sa cucerire, pe care cred că o chema Marylene. Era

franţuzoaică şi lucra pentru un mare fond de investiţii, drăguţă, mai puţin flamboaiantă decât frumuseţile cercheze de care Mihail era în general însoţit. Aceasta părea o relaţie mai serioasă ca de obicei. Ea, în tot cazul, părea convinsă de asta.

Problema, în acea zi, era că Marylene nu era cu adevărat obişnuită cu drumurile provinciei ruseşti. Nici cu modul căzăcesc de a conduce al lui Mihail. După o jumătate de oră de acrobaţii pe drumurile de pământ din regiunea Vladimir, era bolnavă. în ciuda protestelor lui, l-a obligat pe Mihail să se oprească, ameninţând că se întoarce la Moscova făcând autostopul, dacă nu-mi ceda mie volanul acelui Porsche. Am încercat şi eu să mă opun, dar nu era cu putinţă, şi a trebuit să mă urc la volan, cu Marylene zăcând lângă mine, în vreme ce Mihail şi Ksenia stăteau pe bancheta din spate.

Nefiind cu adevărat obişnuit să conduc un bolid de o sută de mii de dolari pe drumuri cu pietriş, eram puţin nervos, eram supărat pe mine că mă lăsasem târât, pentru a nu ştiu câta oară, într-o situaţie din care aş fi ieşit sigur învins, în comparaţie cu panaşul lui Mihail. Lui nu îi păsa de mine: „Deci, Vadia, arată-ne de ce eşti în stare. Pun pariu că în cinci minute Marylene mă va implora să trec din nou la volan.

— încetează, Mihail – Ksenia se prefăcea că-mi ia apărarea –, Vadia conduce foarte bine. Ar trebui să-l vezi pe tractorul bunicului său.

— Vrei să spui trăsura bunicului său.”

Era distracţie mare pe bancheta din spate. în acest timp,

Porsche-ul înainta mai mult sau mai puţin în direcţia pe care o indicam fără prea multă convingere. Era ceva la cutia de viteze ce nu prea reuşeam să înţeleg, şi adoptasem soluţia de a sta în a patra. La un moment dat, am vrut să reglez oglinda retrovizoare. în timp ce o ajustam cu gesturi imprecise, am văzut partea din spate a habitaclului. Mâna lui Mihail se sprijinea pe genunchiul Kseniei. Stătea acolo, nemişcată, ca un enorm crab al zăpezilor.

A fost o senzaţie ciudată. N-aş şti cum s-o explic. în acelaşi tip un şoc şi confirmarea a ceva ce ştiam deja. Aproape satisfăcătoare, într-un anumit sens. Oricum, nu am lăsat să se vadă nimic. Am continuat să conduc, comportându-mă tot restul zilei ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Când ne-am întors acasă, i-am spus lui Kseniei că plec. A încercat să facă o

scenă. Dacă îmi amintesc bine, chiar a spart un pahar sau două. Dar în adâncul sufletului era uşurată, la fel ca şi mine, chiar dacă din motive diferite.

7

M-am mutat într-o cămăruţă, la ultimul etaj al unui imobil popular pe care un prieten arhitect îl transformase într-un fel de capsulă albă, suspendată deasupra mlaştinii turbulente a Moscovei. Mă aşteptasem să sufăr atroce. Or mă simţeam din nou uşor şi puternic. în mod evident, eram mult mai puţin înzestrat să sufăr din dragoste decât mă aşteptam. Cum spunea nu mai ştiu cine, nici o femeie nu este la fel de preţioasă ca adevărul pe care ni-l dezvăluie făcându-ne să suferim.

Teatrul, ştiam acum cu certitudine, nu putea satisface ambiţia pe care abandonarea Kseniei o trezise în mine. Nu mai suportam tristeţea ucigătoare a omului de litere, incapabil să producă cea mai mică bucurie, inaptitudinea lui în faţa realităţii contemporane, tristeţea profundă care îl însoţeşte oriunde se duce, doliul după pierderea culturii sale şi încercarea jalnică de a salva ultimele bibelouri. Pentru a nu mai vorbi de „viaţa culturală”, de academii, de premii, de toate minusculele intrigi urzite de nişte artişti mediocri, pentru a-şi cultiva iluzia că pot să supravieţuiască în lipsa unui autentic talent.

Voiam să iau parte la epoca mea, nu să fiu glosatorul ei. Şi, cu cât mă îndepărtam mai mult de rafturile bibliotecii, cu atât creştea în mine convingerea că pot fi la înălţimea oricărui destin. Căutam doar momentul asupra căruia să îmi concentrez întreaga viaţă.

Mă lăsam pentru prima oară purtat de electricitatea neagră ce străbătea oraşul în acea perioadă. Am făcut cunoştinţă cu un vecin, Maksim, un publicitar care semăna cu Groucho Marx, întotdeauna perfect ajustat în impecabile costume italieneşti şi înconjurat de femei splendide. „Urâţenia mă încetineşte cu o săptămână, spunea el, zece zile cel mult.” Dezvoltase o tehnică de mici atenţii continue care îi prindea total pe nepregătite în mreje victimele, obişnuite cu maniere mult mai expeditive. Şi apoi avea umor, în

special cu privire la el însuşi; un alt dar, autoironia, foarte puţin răspândit în mediul nostru.

Rezultatul era că, după un timp, prăzile lui Maksim nu numai că cedau invitaţiilor sale, dar se şi îndrăgosteau de el. Odată obstacolul fizic depăşit, deveneau dependente de fantezia, de inteligenţa şi de delicateţea lui. Aveau intuiţia că sub curtoazia purtării sale se ascundea un caracter puternic, mult mai puţin accesibil decât părea. Rolurile sfârşeau, astfel, prin a se inversa, iar cele care fuseseră curtate se transformau în adoratoare, îl acopereau pe Maksim cu atenţii şi căutau prin toate mijloacele să pătrundă secretul blândei sale indiferenţe. El, la drept vorbind, nu profita de asta. Când se întâmpla ca rolurile să se inverseze, păstra întotdeauna o atitudine generoasă faţă de războinicele învinse care depuseră armele la picioarele lui. Numai că acesta era semnalul pe care îl aştepta ca să se lanseze într-o nouă cucerire, ceea ce producea, inevitabil, un lanţ de explozii mai mult sau mai puţin devastatoare. în ceea ce mă priveşte, profitam de necontenitul vârtej feminin care îl înconjura. De la dezastrul cu Ksenia simţeam nevoia să-mi aerisesc mintea, şi trebuie să admit că, pe acest plan, Moscova, la mijlocul anilor nouăzeci, era locul potrivit. Puteai să ieşi într-o după-amiază din casă ca să cumperi ţigări, să dai din întâmplare peste un prieten surescitat din nu se ştie care motive şi să te trezeşti peste două zile, într-o cabană din Courchevel, pe jumătate dezbrăcat, înconjurat de frumuseţi adormite, fără nici cea mai mică idee despre cum ajunseseşi acolo. Sau te duceai la o petrecere privată într-un club de striptease, intrai în vorbă cu un străin umflat de vodcă până la urechi, şi a doua zi să te trezeai propulsat în fruntea unei campanii de comunicare de câteva milioane de ruble.

Neprevăzutul a fost întotdeauna una dintre marile calităţi ale vieţii ruseşti, dar în acea epocă ajunsese la paroxism. Imaginează-ţi toţi acei bărbaţi, toate acele femei, tineri, plini de viaţă, deseori sclipitori, uneori geniali, care se crezuseră

condamnaţi la o viaţă cenuşie şi care acum, dintr- odată, vedeau deschizându-li-se în faţă toate drumurile lumii. Puteau deveni ce voiau, puteau face bani, puteau străbate planeta, puteau face amor cu manechine. Tot felul de lucruri cărora cu doar câţiva ani înainte nici măcar nu le bănuiau existenţa. Aveai de ce să-ţi pierzi minţile. De altfel, mulţi chiar şi le-au pierdut, la propriu. Nivelul violenţei era incredibil. Ca şi cum

în oraş le-ar fi fost distribuit copiilor de grădiniţă, în acelaşi timp cu şorţuleţele, un arsenal de puşti semiautomate. Se trăgea din toate direcţiile şi din cele mai nesemnificative motive. Puteai vedea miliţii private, mici armate care escortau oameni neînsemnaţi, şi descopereai uneori că unul dintre ei sărise în aer. O bombă, o rafală de kalaşnikov. Totul contribuia la a alimenta bula radioactivă a Moscovei. Aspiraţiile acumulate ale unei ţări întregi, scufundată timp de decenii în senescenta torpoare comunistă, convergeau aici. Iar în centru nu se afla cultura, aşa cum credeau intelectuali convinşi că

moşteniseră sceptrul, dar care nu moşteniseră absolut nimic. în centru se afla televiziunea. Centrul nevralgic al noii lumi care, cu greutatea lui magică, curba timpul şi proiecta peste tot răsfrângerea fosforescentă a dorinţei.

Să-mi transform experienţa teatrală într-o carieră de producător de televiziune a fost ca şi cum ai trece de la maşina cu aburi la Lamborghini, într-o zi stăteam în jurul unei mese de bucătărie discutând despre Maiakovski în timp ce beam ceai fierbinte într-o atmosferă impregnată de putoarea ţigărilor fără filtru, iar a doua zi sirotam nişte cappuccino într-un *open space* conceput de nişte arhitecţi olandezi, compilând prezentări PowerPoint şi bucurându-mă de viitoarele mele vacanţe la Marrakech. în studiourile ORT-ului, primul canal al televiziunii ruse, recent privatizat, nu se produceau doar emisiuni, se experimentau forme de viaţă care puteau fi adoptate mai târziu de toţi noii ruşi. Ne petreceam zilele exclamând *Oh my God!* şi *Whatever...* după care sfârşeam prin a discuta despre virtuţile comparate ale unui Sassicaia şi ale unui Château-Margaux într-un bar de vinuri la modă. Fetele îşi dădeau aere de *Sex and the City,* iar bărbaţii erau toţi nişte Johnny Depp. Proverbiala capacitate mimetică a ruşilor era pusă de noi în slujba a tot ce putea fi considerat *cool,* răspândind un *buzz,* generând un *hype.* Efectul de ansamblu era clar ridicol. Şi totuşi, noi suntem cei care, în acea fază, am reconstruit imaginarul colectiv al ţării. Toate celelalte instituţii prăbuşindu-se, era sarcina televiziunii să arate calea. Am luat dărâmăturile vechiului sistem, blocurile

mizere din suburbii, turlele zgârie-norilor lui Stalin, şi le-am transformat în culisele reality-show-urilor noastre. Apoi am selectat cele mai tipice exemplare ale populaţiei ruse, tatăl alcoolic, *babuşka* de provincie, târfuliţa ambiţioasă, studentul nihilist, şi le-

am arătat tuturor cea mai bună cale de a intra şi de a face parte din noua lume.

Prima regulă: să nu fii plictisitor. Orice altceva era secundar. Notabili sovietici încercaseră să asfixieze ţara sub o şapă de plictiseală impenetrabilă. Acum ne puteam permite orice, cu excepţia monotoniei. Acesta este motivul pentru care aproape în fiecare zi aduceam pe lume o nouă idee, un pic mai absurdă decât precedenta: un reality-show despre două bande de gangsteri care se luptă pentru controlul unui oraş mic din provincie? De ce nu! Un documentar despre şcolile care le învaţă pe tinerele fete cum să pună mâna pe noii îmbogăţiţi? Nu-i rău! Dar astrologul care prevede cursul acţiunilor? Dar decoratoarea specializată în stilul Maria Antoaneta? Toţi, pe post!

Făceam o televiziune barbară şi vulgară, aşa cum cere natura acestui mediu. Americanii nu mai aveau ce să ne înveţe, de fapt noi eram cei care duceau mai departe limitele *trash-u|ui.* Din când în când însă, imemorialul suflet rusesc ieşea din adâncuri. La un moment dat, ne-a venit ideea unui mare show patriotic. Cerându-i publicului nostru să ne spună care îi sunt eroii, personajele pe care se întemeiază mândria mamei Rusia, ne aşteptam la marile nume: Tolstoi, Puşkin, Andrei Rubliov, sau orice altceva, un cântăreţ, un actor, aşa cum s-ar întâmpla la voi. Dar ce ne-au dat spectatorii, masa informă a poporului obişnuit să-şi îndoaie spinarea şi să-şi plece privirea? Numai nume de dictatori. Eroii lor, întemeietorii patriei, coincideau cu o listă de autocraţi sângeroşi: Ivan cel Groaznic, Petru cel Mare, Lenin, Stalin. Am fost obligaţi să falsificăm rezultatele pentru a-l face să câştige pe Aleksandr Nevski, un războinic cel puţin, nu un exterminator. însă cel care a adunat cele mai multe voturi a fost Stalin. Stalin, vă daţi seama? Atunci am înţeles că

Rusia nu va deveni niciodată o ţară asemenea celorlalte. Nu că ar fi existat vreo îndoială.

8

La acea vreme, proprietarul ORT-ului era un miliardar pe nume Boris Berezovski. La prima vedere, nu era un oligarh deosebit de credibil. Nimic din figura sa nu inspira autoritate, sau măcar respect. Era mic, gras, miop, permanent agitat de vreo idee sau ocupat să râdă sau să-i facă pe ceilalţi să râdă. Toată lumea îi cunoştea puterea, şi totuşi el simţea nevoia constantă de a o sublinia. Adora să fie întrerupt în timpul mesei de un telefon. „E Tatiana, spunea el cu ochii strălucind, fiica preşedintelui.” Sau: „Ah! Este Anatoli”, făcând referire la viceprim-ministru. Nu reuşea să ia parte la o conversaţie mai mult de patru minute fără să se lanseze în relatarea mirobolantelor sale isprăvi: momentul când aterizase în Cecenia şi îi eliberase pe ostatici, lăsându-şi gaj ceasul de optzeci de mii dolari pe care-l purta la încheietura mâinii; momentul în care, după ce dobândise controlul asupra Aeroflotului, desenase pe faţa de masă a unui restaurant noile uniforme ale stewardeselor.

Cumpărase un vechi palat de pe Novokuzneţkaia, o clădire lungă, joasă, albă, lipită de biserica Sfântul Clement. în principiu, acesta ar fi trebuit să fie sediul companiei sale, dar Berezovski făcuse din ea ceva mult mai special, un fel de club, Casa Logovaz, cum îi spunea el, deschis partenerilor de afaceri şi în general tuturor oamenilor cu care, dintr-un motiv sau altul, dorea să se întâlnească. Puteai să petreci acolo la orice oră a zilei, fiind sigur că vei găsi un trabuc bun şi un antreprenor bielorus ori un general kazah cu care să pui lumea la cale. Erau acolo un acvariu gigantic instalat de-a lungul peretelui, un şemineu transplantat direct dintr-un castel bavarez, şi apoi o acumulare delirantă de icoane, statuete de fildeş, mese cu încrustaţii. De la bibelouri până la covoare, îţi dădeai seama că fiecare obiect fusese selectat mai mult după valoarea sa monetară decât în urma unei investigaţii estetice. Şi totuşi, efectul de ansamblu nu era lipsit de un

anumit farmec, rodul unei aventuri care se terminase cu bine, al jafului unei bănci, al unei seri triumfătoare la o masă de black jack. Casa unchiului Vania redecorată de James Bond. Nu era, poate, o culme a bunului-gust, dar majoritatea celor care îi treceau pragul aveau o singură dorinţă: să rămână acolo cât mai mult timp cu putinţă.

Clubul, trebuie spus, era frecventat de figuri de prim rang. Puteai întâlni acolo tot ceea ce politica, negoţul, spectacolul şi lumea interlopă a capitalei puteau să producă mai bun la acea vreme. Şi apoi, după o anumită oră, nişte creaturi feminine care păreau descinse din altă galaxie îşi făceau apariţia. Toate lumea se lupta să obţină o întâlnire cu Boris cât mai târziu cu putinţă, pentru că o întâlnire la club începând cu ora opt seara însemna automat să fii invitat la cea mai distractivă seară din capitală. După acea oră, munca şi plăcerea se amestecau în totalitate, şi o întâlnire pe marginea unui proiect de afaceri putea cu uşurinţă să degenereze într-o orgie. Aşa este puterea la Moscova, niciodată nu a fost separată de viaţă. La voi, bărbaţii care o exercită nu sunt decât nişte contabili. Personaje cenuşii, care se trezesc dimineaţa devreme, mănâncă musli integral şi se înfundă într-un birou vreme de zece, douăsprezece, paisprezece ore, pentru a face ceea ce au de făcut. După care se urcă în maşinile lor şi îi cer şoferului să-i ducă acasă, sau la o cină cu alţi inşi plictisitori, sau, în cel mai bun caz, la amantă. Sfârşitul poveştii. în Rusia, aşa ceva ar fi de neconceput: avem o concepţie holistică asupra puterii.

Pe vremea aceea, micile mele fapte de arme ca producător îmi procurau din când în când o invitaţie la Casa Logovaz. în general, Berezovski mă convoca pentru a primi veşti despre cutare sau cutare proiect de televiziune, uneori pentru a recomanda un văr sau o dansatoare. Dar într-o seară, conversaţia a luat o întorsătură neaşteptată. Ne instalaserăm în biroul de la primul etaj împreună cu vechiul său asociat georgian. Ambii mă complimentaseră pentru audienţa realizată

de ultima prostie pe care o produsesem, cerându-mi vag informaţii despre programele viitoare, dar am simţit foarte repede că altceva le umbla prin minte. La un moment dat, Berezovski începe să vorbească despre politică. Evocă soarta unuia dintre prietenii săi, ministru, care tocmai fusese dat afară din guvern. „Politica rusească este ca ruleta rusească, spuse el. Singurul lucru de ştiut este dacă

eşti gata să pariezi sau nu.”

Apoi, întorcându-se către mine: „Vezi, Vadia, frumuseţea acestei ţări este că, şi dacă nu joci, eşti expus aceloraşi riscuri. Să zicem că stai liniştit în colţul tău şi îţi vezi de afaceri: mai devreme sau mai târziu va veni un tip care va încerca să-ţi ia ceea ce ai. Şi dacă are puţină putere, sau puţină forţă, poate să izbutească. Şi te trezeşti ca prostul înapoi în punctul din care plecaseşi, fără să fi făcut nimic ca să meriţi asta. Deci, măcar să joci la ruletă, nu?”

Tonul pe care îl folosea Boris strecura întotdeauna o îndoială. Se mărginea să facă o observaţie cu caracter sociologic, sau exista în cuvintele lui o componentă, ceva mai puţin abstractă, de ameninţare?

„Asta mi s-a întâmplat, ştii? Stăteam liniştit în colţul meu văzându-mi de afaceri, construisem o afacere foarte elegantă, legitimă, modernă, ceva în stil occidental, cu toată reţeaua mea de dealeri care vindeau o mulţime de maşini în toată ţara, şi într-o zi mă trezesc cu un nenorocit care vrea să-mi sufle afacerea. Şi ce face acest imbecil? Deschide cumva o concesiune concurentă? încearcă să mă bată pe piaţă, aşa cum s-ar întâmpla în America sau în Europa? Nici pomeneală! Maimuţoiul ăla umflat burduşeşte cu TNT un Opel vechi şi mi-l pune în cale. Şi aşa, când trec într-o după-amiază cu maşina, el apasă pe telecomandă, şi bum! Adio Berezovski. în orice caz, asta crede el. Numai că nu a mers, pentru că Berezovski are mai multe vieţi decât o pisică. Ştii ce s-a întâmplat? M-am trezit cu capul şoferului meu în braţe: o bucată din blestematul acela de Opel îi retezase capul, ca o ghilotină. Eu, în tot cazul, n-aveam nimic. Câteva zgârieturi, atât. Oamenii se uitau la maşina mea carbonizată şi nu le venea să creadă.”

Boris însuşi a clătinat din cap, arătând că nici lui nu-i venea să creadă. „Ce vrei să spun, Vadia? în ziua aceea am înţeles că, şi dacă nu te ocupi cu puterea, se ocupă puterea de tine. M-am dus în Elveţia vreo cincisprezece zile ca să mă îngrijesc. Iar

când m-am întors la Moscova, ştii ce-am făcut? M-am înscris în clubul de tenis.”

Cunoşteam restul poveştii. Toată lumea din Moscova îl cunoştea. La vremea atentatului, bătrânul preşedintele era deja în declin. Era văzut rareori la birou. îşi construise un club sportiv pe Dealul Vrăbiilor- şi îşi

petrecea vremea jucând tenis. Sau acasă, bând. În jurul lui mişuna o mică curte de politicieni şi de intriganţi. Indivizi care beneficiaseră enorm de pe urma apropierii de putere, dar care începeau să tremure la ideea că această putere ar putea să dispară. Pentru aceşti oameni, personaje mediocre al căror unic talent consta în a cultiva vanitatea şi micile slăbiciuni ale liderului, Boris apăruse ca un fel de Mesia. Inteligenţa lui, ambiţia lui, frenezia lui câştigaseră rapid simpatia fiicei preşedintelui şi, prin ea, pe aceea a bătrânului urs în persoană. Trebuie spus că, pentru ei, Berezovski reprezentase cu adevărat o mană cerească. El este cel care i-a convins că nu totul era pierdut, că, fie şi delabrat, preşedintele încă era capabil să învingă. „Taicuţă – parcă îl şi văd şuşotindu-i la ureche bătrânului –, Rusia încă are nevoie de tine, de curajul tău, de integritatea ta. Bănuiesc că nu vrei să laşi patria-mamă pe

mâinile comuniştilor!”

Cu aceste argumente, Berezovski a primit controlul asupra televiziunii de stat, şi, pornind de acolo, a montat o campanie electorală colosală. în două luni, a reuşit să-l resusciteze pe Elţîn în sondaje, sau mai bine zis i-a scufundat toţi rivalii, făcând să pară că alegerea lor ar coincide cu redeschiderea imediată a gulagurilor siberiene şi reluarea cozilor la pâine. Singura problemă era că, înainte de vot cu două săptămâni, bătrânul a făcut un alt atac de cord. în acea zi, teoretic, ar fi trebuit să-şi înregistreze ultimul apel către naţiune. înregistrarea a fost anulată, dar, după câteva zile, cu bârfele care zburau în toate direcţiile, o apariţie a preşedintelui a devenit indispensabilă. Şi atunci, cum Elţîn nu era în stare să meargă la birou, Boris a ordonat ca mobilierul de la Kremlin să fie transportat la reşedinţa preşedintelui, astfel încât să dea impresia că acesta este pe deplin operaţional. La momentul înregistrării mesajului, Elţîn era atât de slăbit, încât nu era capabil să stea drept pe scaun, motiv pentru care i-a fost strecurată o scândură la spate, pentru a-l sprijini. Mai rămânea problema discursului: preşedintele nu era în stare să articuleze cuvinte inteligibile. Aşa încât i s-a cerut să-şi mişte buzele ca şi cum ar fi putut să vorbească, şi întregul apel a fost meşterit în cabina de montaj, lipind bucăţi din discursurile sale anterioare.

în ziua alegerilor, Elţîn era într-o formă atât de proastă, încât nu era capabil nici să-şi introducă buletinul de vot în urnă. Camerele lui

Berezovski l-au filmat în momentul votului, după care, la montaj, cei doi medici în halate albe care îl susţineau pe preşedinte au dispărut. Bineînţeles, ca întotdeauna în Rusia când avem hotărârea necesară, absurda manevră a reuşit, şi Elţîn a fost reales cu o largă majoritate. De atunci, bătrânul urs căzuse din nou în letargie, şi Berezovski devenise adevăratul stăpân al Rusiei.

Acum, acest bărbat se afla în faţa mea: „Politica rusească este ca ruleta rusească, eşti gata să rişti, sau nu?”

Bineînţeles că voiam să intru în joc. într-un anumit fel, până atunci nu făcusem altceva decât să mă pregătesc pentru asta.

„Nu ştiu, Boris, îmi place mult munca mea.

— Este adevărat, te descurci destul de bine. Ce-ţi propun eu este să treci la nivelul superior.” Berezovski mă privea cu toată intensitatea de care erau capabili ochelarii săi de presbit. „Ce-ai spune dacă nu ai mai crea ficţiuni şi ai începe să creezi realitate?”

Habar nu aveam despre ce vorbea. Lângă el, georgianul zâmbea cu atitudinea binevoitoare a vărului de la ţară.

„Ştii că am câteva relaţii în interiorul Kremlinului.” în faţa modestiei evidente a acestei afirmaţii, am avut impresia că se aştepta la o oarecare reacţie din partea mea, dar nu a fost cazul.

„în trecut, mi s-a întâmplat să dau, din când în când, o mână de ajutor, continuă el, puţin dezamăgit. Dar acum scenariul s-a schimbat complet. Nu mai e vorba de a sprijini ceva care există deja, trebuie să inventăm ceva ce încă nu există.

— Şi pe cineva... interveni asociatul.

— Şi pe cineva, da, bineînţeles, dar nu asta este problema. De fapt, trebuie să creăm o nouă realitate. Nu mai e vorba de a câştiga nişte alegeri, este vorba de a construi o lume.”

Chiar dacă Berezovski nu depăşea nivelul generalităţilor, începeam să înţeleg unde bătea. Nu mai rămăsese decât ceva

mai mult de un an până la alegerile prezidenţiale, şi după două mandate şi cinci infarcturi, bătrânul urs era scos din joc. Dar, evident, prinsese gustul puterii. Şi chiar dacă de data aceasta ameninţarea comunistă nu mai era iminentă ca data trecută, el se vedea din nou în rolul de salvator al patriei. Ori în acela de păpuşar care

supune realitatea intereselor sale. Ceea ce, de altfel, în mintea lui era exact acelaşi lucru.

„Primul lucru de care avem nevoie e un partid. Am discutat deja despre asta cu Tatiana. Trebuie să creăm Partidul Unităţii. E ceea ce lipseşte. Destul cu dreapta, stânga, comunişti, liberali, oamenii vor să regăsească un sentiment al unităţii. Nostalgia pe care o simt nu este pentru comunismul în sine, ci pentru ordine, pentru simţul comunităţii, pentru mândria de face parte din ceva cu adevărat mare. Ruşii nu sunt şi nu vor fi niciodată ca americanii. Nu le este de ajuns să pună bani deoparte ca să-şi cumpere o maşină de spălat vase. Vor să facă parte din ceva unic. Sunt gata să se sacrifice pentru asta. Avem datoria de a le reda o perspectivă care să depăşească următoarea rată lunară pentru maşină. Este nevoie de unitate. De o mişcare care să le redea oamenilor demnitatea. I-am pus deja pe designeri la lucru pentru simbol, uite, Vadia, ce părere ai?”

Berezovski îmi întinse o foaie pe care se putea vedea profilul stilizat al unui mare urs brun.

„Există vulpile liberale, mamuţii comunişti, şi apoi ursul, simbolul sufletului rusesc, sălbatic, puternic şi nobil. De asta avem nevoie, Vadia: dacă oamenii nu mai sunt interesaţi de politică, le vom oferi o mitologie!”

îmi amintesc că Boris era atât de entuziasmat, încât a dat jos cu un gest stângaci tocul de scris pe care îl avea în faţă. Totuşi, raţionamentul lui nu era lipsit de sens. La începutul anilor nouăzeci, Gorbaciov şi Elţîn făcuseră revoluţia, însă a doua zi marea majoritate a ruşilor se treziseră într-o lume pe care n-o cunoşteau, în care nu ştiau cum să trăiască. înainte de prăbuşirea visului american şi al celui al Europei, avusese loc

colapsul visului sovietic. La voi, nimeni nu şi-a dat seama de acest lucru, pentru că vouă vi se părea imposibil ca un vis să fie alcătuit din nişte lucruri atât de amărâte şi de cenuşii: o profesie respectată de funcţionar sau de profesor, un mic Jiguli, o *dacea* cu grădina ei de zarzavat, o vacanţă la Soci sau, din când în când, la Varna, cu picioarele înmuiate în Marea Neagră şi perspectiva unui grătar bun între prieteni. Totuşi, acest model avea forţa şi demnitatea lui. Eroii lui erau soldatul şi învăţătoarea, şoferul de camion şi muncitorul neobosit: lor le erau dedicate afişele de pe străzi şi din staţiile de metrou. în câteva luni, toate acestea au fost măturate. Noii eroi, bancherii şi top-modelele, şi-au

impus dominaţia, şi principiile pe care se întemeiase existenţa a trei sute de milioane de locuitori ai Uniunii Sovietice au fost aruncate la gunoi. Crescuseră într-o patrie, şi se trezeau brusc într-un supermarket. Descoperirea banilor a fost cel mai răscolitor eveniment al acestei epoci. Urmat de descoperirea faptului că banii puteau să nu valoreze nimic, odată cu prăbuşirea bursei şi inflaţia de trei mii la sută.

Intuiţia lui Berezovski era corectă: climatul era în curs de schimbare, oamenii erau obosiţi şi voiau să regăsească un pic de ordine. Problema era ca acestei cereri să i se dea un răspuns înainte ca altcineva să se gândească la asta.

5. **Vorobiovîi Gorî, cea mai înaltă colină a Moscovei.**

9

Berezovski îmi dăduse întâlnire la sediul central al FSB-ului, fostul KGB. M-a întâmpinat tot numai un zâmbet în întunecatul mormânt al holului de la intrare, ca şi cum s-ar fi aflat în salonul din Casa Logovaz. Părea perfect în voia lui în acest loc sinistru şi, în acelaşi timp, nu rezista tentaţiei de a încerca să mă sperie. „Ştii ce spuneau moscoviţii despre Lubianka pe vremea URSS-ului? Că este cea mai înaltă clădire din oraş, deoarece din beciurile ei se vede Siberia..

M-a făcut să râd, era genul de glumă pe care ar fi făcut-o bunicul meu şi pe care tatăl meu nu ar fi găsit-o deloc amuzantă. Cât despre mine, trăiam pe altă planetă: la vremea aceea credeam că lăsasem această lume în urmă, încă nu înţelesesem că nimic nu dispare vreodată cu adevărat. Atribuiam vizita noastră unei forme de curtoazie: în Rusia, menţinerea unor relaţii cordiale cu serviciile de securitate este întotdeauna o idee bună. Dar, pe măsură ce străbăteam lungul coridor fără ferestre de la etajul trei, Boris m-a contrazis: din câte se părea, întâlnirea avea legătură cu discuţia noastră din seara trecută. „Şeful FSB-ul ar fi un bun candidat. Nu-l ştie nimeni, însă bătrânul are încredere în el: a arătat de ce este în stare în momentele decisive. Este tânăr, competent, modern; exact de ce are nevoie Rusia. Şi apoi, vei vedea, este un om modest. Nu a vrut să ocupe biroul predecesorilor săi, l-a transformat în muzeu, ca pentru a spune: acea epocă a apus pentru totdeauna.” într-adevăr, după o scurtă trecere prin secretariat, am fost introduşi într- un birou care ar fi putut fi locul de muncă al unui şef de serviciu de la Ministerul Poştelor. Ocupantul său, un blond palid cu trăsături decolorate, purtând un costum din poliester bej, arbora o privire de amploaiat, punctată de o imperceptibilă urmă de sarcasm. „Vladimir Puţin”, spuse el, strângându-mi mâna.

în acel moment, Ţarul nu era încă Ţarul: gesturile lui nu emanau autoritatea inflexibilă pe care aveau să o dobândească mai târziu, şi chiar dacă în privirea lui se putea deja ghici calitatea minerală pe care i-o cunoaştem azi, aceasta era parcă voalată de efortul conştient de a o ţine sub control. Totuşi, prezenţa lui transmitea o senzaţie de calm.

Aşa cum obişnuia, Boris l-a potopit cu un şuvoi de cuvinte care mergeau toate, mai mult sau mai puţin, în aceeaşi direcţie: el, Puţin, trebuie să preia frâiele situaţiei pentru a ajuta Rusia să treacă în noul mileniu.

Şeful FSB-ului încerca să se opună:

„Ascultă-mă, Boris, serviciile secrete au toate avantajele politicii fără nici unul dintre inconvenientele ei. Eu mă aflu aici în centrul sistemului, aud şi văd tot ce trebuie ştiut şi mă aflu în poziţia de a interveni fără prea multe complicaţii pentru a-i proteja pe preşedinte şi familia lui. Am făcut-o în trecut şi ştii că voi continua să o fac ori de câte ori va fi necesar. Dacă mă iei de aici şi mă pui să guvernez, mă voi afla sub lumina reflectoarelor şi nu voi mai putea face nimic. Voi sfârşi zdrobit la fel ca toţi ceilalţi prim- miniştri din ultimii ani, şi veţi pierde cel mai credincios paznic al liniştii voastre din acest palat.

— înţeleg ce vrei să spui, Volodea. Dar trebuie să ţii cont de un lucru: dacă nu ne mişcăm repede, peste un an nu vor mai exista nici preşedinte, nici familie de protejat. Şi, după părerea ta, care crezi că va fi primul lucru pe care îl va face noul şef al Kremlinului în momentul când îşi va lua în stăpânire biroul? îl va înlocui pe şeful FSB-ului, iată care va fi primul lucru pe care îl va face.”

Baricadat în spatele biroului său de palisandru, Puţin părea cu adevărat zdruncinat: „Este posibil, dar trebuie să existe şi altă soluţie! Stepaşin e prim-ministru doar de trei luni, de ce nu mizaţi pe el?

— Nu va merge, Volodea. Are trei la sută în sondaje. Ştii cum se formează opinia publică, are nevoie de foarte puţin

timp ca să emită o judecată, şi apoi devine aproape cu neputinţă să i-o modifici. Oamenii l-au văzut pe Stepaşin la lucru şi sunt convinşi că nu se ridică la înălţimea situaţiei. De altfel, sincer, chiar au dreptate. îl vezi pe Stepaşin conducându-ne trupele în Caucaz? Ar fi ca şi cum ai pune un kalaşnikov în mâinile unei gâşte domestice. Rusia are nevoie de un bărbat, Volodea. De un adevărat

lider care să o călăuzească în noul mileniu.

— înţeleg, Boris, dar ce te face crezi că liderul acesta aş fi eu? Sunt un funcţionar, nu am făcut, toată viaţa, altceva decât să execut ordine şi să-mi fac datoria. Am vorbit în public de trei sau patru ori şi, te asigur, cu nişte rezultate care nu aveau nimic uimitor. L-am văzut de atâtea ori pe preşedinte la lucru: pătrunde într-o sală, adulmecă aerul, şi într-o secundă i- a cucerit pe toţi. îi face să râdă, îi face să plângă, stabileşte o legătură cu ei de parcă ar sta cu fiecare la masa din bucătărie. Chiar şi astăzi, în ciuda stării sale, este capabil s-o facă. Oamenii îl văd şi se emoţionează. Eu nu sunt nu din aceeaşi stofă.

— Dacă îmi permiţi, Vladimir Vladimirovici, tocmai despre asta e vorba.”

Privirea glacială a lui Puţin se opri pentru prima oară asupra mea. în acelaşi timp, simţeam că Berezovski mă încuraja să continui.

„Preşedintele are o personalitate unică pe care nu ar avea nici un sens să vrem să o reproducem. Calităţile lui umane au fost fundamentale pentru a face ca ţara noastră să treacă de la vechea Uniune Sovietică la Rusia în care trăim azi. Dar după opt ani de guvernare şi având în vedere starea sa fizică, profilul său este foarte uzat. Sondajele ne spun că ruşii se simt abandonaţi de un om pe care continuă să-l iubească, dar pe care au încetat să-l stimeze.”

Subiectul era delicat. Dar şeful FSB-ului nu a avut nimic de obiectat.

„Iată de ce considerăm că avem nevoie de o figură diferită, care să conţine atât elementele continuităţii, cât şi pe cele ale rupturii de trecut. Devenind prim-ministru, Vladimir Vladimirovici, vă veţi asuma automat rolul autorităţii legitime, ceva fundamental pentru ruşi, care nu caută aventuri şi care îşi doresc, mai cu seamă în acest moment, stabilitate şi securitate. Pe de altă parte, figura dumneavoastră va produce imediat un

efect de contrast evident faţă de cea a actualului preşedinte. Sunteţi tânăr, sportiv, energic, daţi senzaţia că vă puteţi asuma în totalitate responsabilitatea comenzii. Trecutul dumneavoastră în serviciile de securitate constituie o garanţie de fiabilitate. A fi un om care foloseşte puţine cuvinte va lucra în favoarea dumneavoastră. Ruşii s-au săturat de şarlatani. Vor să fie conduşi cu o mână forte, care să readucă ordinea pe

străzi şi să restabilească autoritatea morală a statului.

De aceea, campania electorală pe care o avem în vedere nu va fi formată din adunări şi promisiuni. De fapt, lucrul la care ne gândim este exact contrariul unei campanii de acest fel. Pariul va fi să nu apăreţi ca un politician la fel ca toţi ceilalţi.

Vedeţi, Vladimir Vladimirovici, eu nu cunosc foarte bine politica, dar ştiu ce este un spectacol. Pot să vă pun o întrebare? Ştiţi care este cea mai mare actriţă a tuturor timpurilor?”

Puţin, inexpresiv, clătină din cap.

„Greta Garbo. Şi ştiţi de ce? Pentru că idolul care îşi refuză statutul îşi întăreşte puterea. Misterul generează energie. Distanţa alimentează veneraţia. Imaginarul societăţii ruse, al oricărei societăţi, se articulează pe două dimensiuni. Axa orizontală corespunde proximităţii vieţii de zi cu zi, iar cea verticală, autorităţii. în ultimii ani, politica rusă s-a desfăşurat în totalitate pe prima axă, cea orizontală, deoarece această dimensiune era aproape complet necunoscută pe vremea URSS-ului: începând cu Gorbaciov, care se oprea să vorbească cu oamenii – ceva ce niciodată un lider sovietic n-ar fi făcut – şi până la Elţîn care, în anumite momente, se prezenta mai degrabă ca un tovarăş de băutură decât ca un şef de stat.

Dar astăzi este clar că pendulul a început să se deplaseze în sens opus. Excesul de orizontalitate a dus la haos, la împuşcături în stradă, la falimentul financiar al statului, la umilirea noastră pe plan extern. Dacă îmi îngăduiţi acest joc de cuvinte, am putea spune că excesul de orizontalitate a distrus orizontul. Pentru a putea trasa o perspectivă, a devenit din nou necesar să ne ridicăm în picioare. Toate datele de care dispunem ne spun că ruşii nutresc, azi, o dorinţă de verticalitate, adică de autoritate. Dacă ar fi să recurgem la categoriile psihanalizei, am putea spune că ruşii aşteaptă un conducător care să-i facă să uite limba mamei şi care să reînceapă să impună limba tatălui. Cum spunea primarul

Moscovei în momentul *default*- ului: «Experienţa a luat sfârşit».

— Atâta doar că nu el va fi beneficiarul, adăugă Boris, care avea o serie de dispute în curs cu primul cetăţean al capitalei.

— Asupra acestui punct, cred că Berezovski are dreptate. Lujkov, la fel ca fostul prim-ministru Primakov, este în fruntea sondajelor, pentru că, în

— comparaţie cu Elţîn, apare ca o ocazie de înnoire. Dar amândoi sunt pe scenă de mulţi ani, şi imaginea lor este aproape la fel de uzată ca aceea a preşedintelui.”

Lângă mine, unul dintre puţinii bărbaţi a căror imagine publică era chiar mai uzată decât a politicienilor în cauză dădea energic din cap. Am încercat să-l ignor continuându-mi raţionamentul.

„Vedeţi dumneavoastră, ruşii au o imagine foarte proastă despre conducătorii lor. Iar când politica este atât de discreditată, în loc să fie un avantaj, experienţa se transformă într-un handicap. Iată de ce lipsa dumneavoastră de experienţă politică va fi un atu, Vladimir Vladimirovici. Sunteţi nou, ruşii nu vă cunosc şi nu vă pot asocia cu nici unul dintre scandalurile şi cu nici una dintre erorile pe care le impută celor care i-au guvernat în ultimi ani. Desigur, aşa cum spunea Boris, opinia publică se formează în puţin timp, nu veţi avea, prin urmare, decât câteva luni pentru a-i convinge pe ruşi că sunteţi omul situaţiei. însă noi suntem convinşi că aveţi calităţile necesare pentru a o face.

— Aşa este, Volodea, suntem convinşi de asta, a intervenit Berezovski. Şi apoi nu uita că nu vei fi singur. Voi fi alături de tine în orice moment, ca să te sfătuiesc şi ca să te ajut ori de câte ori vei avea nevoie.”

Poate că mă înşel, dar la aceste cuvinte mi s-a părut că văd trecând prin ochii lui Puţin, rămaşi complet imobili de la începutul discuţiei, o imperceptibilă străfulgerare de ironie. Oricum, în noaptea aceea, Boris s-a întors la club pe deplin mulţumit.

„Este în buzunarul nostru, repeta el cui voia să-l asculte, am găsit calul câştigător. Nu pot spune că este un Premiu Nobel pentru Ştiinţă, dar pentru ceea ce are de făcut, va fi foarte bine. Are fizicul potrivit postului. Va fi de ajuns să-l dăm pe mâinile micilor noastre genii în ale comunicării, şi îl vom transforma într-un nou Alexandr Nevski. Sau într-o Greta Garbo, nu-i aşa, Vadia?”

Şi râdea ca un băieţel.

Faptul că îi propusesem şefului fostului KGB să-şi ia ca model o veche actriţă americană i se părea comic. Dădeam din cap şi râdeam cu el, dar adevărul e că această primă întâlnire cu Ţarul îmi lăsase un gust foarte ciudat. Nu aş fi ştiut să-l definesc cu exactitate, dar mi se părea că lucrurile

erau ceva mai complicate decât le descria Berezovski.

Pe parcursul întregii noastre întâlniri, Puţin făcuse dovada unei curtoazii impecabile faţă de Boris. A unui respect chiar, în timp ce asculta sfaturile omului de afaceri. Şi totuşi, când Berezovski i se adresa cu familiaritatea care îl caracteriza, mi se păruse că percep o umbră de iritare în ochii funcţionarului. Şi mai fusese apoi acea străfulgerare de ironie, de la sfârşit, când Boris îi promisese că îl va îndruma pas cu pas. Ca şi cum însăşi ideea de a putea fi îndrumat de acest om îi apăruse de un comic suprem şefului FSB.

Berezovski nu îşi dăduse, evident, seama de nimic, dar eu nu am avut prea mult de aşteptat ca să-mi văd îndoielile confirmate. Câteva zile mai târziu, mă aflam în sala de montaj când am simţit vibraţia imperioasă a telefonului meu mobil: „Vădim Alexeevici? Sunt Igor Secin, secretarul lui Vladimir Puţin. Directorul ar dori să vă invite la prânz marţea viitoare”. în ciuda politeţei formulării, vocea de la celălalt capăt nu dădea impresia că ar putea lua în considerare ipoteza unui refuz. Secretar masculin, am remarcat în treacăt: un semn distinctiv al vechii nomenclaturi sovietice pe care, spre deosebire de Berezovski, eram capabil să-l recunosc.

10

Locul de întâlnire era un restaurant franţuzesc care tocmai se deschisese pe o stradă perpendiculară pe Arbat. Alegerea mă surprinsese puţin, nu se potrivea cu ideea mai curând austeră pe care mi-o făcusem despre Puţin în timpul primei noastre întâlniri. Când am ajuns, Secin, secretarul lui, era la uşă. „Grăbiţi-vă, Vădim Alexeevici, Vladimir Vladimorovici este deja înăuntru!” Vizibil iritat că un personaj insignifiant ca mine putea să-şi facă şeful să aştepte.

Intrând în restaurant, l-am găsit pe Puţin singur, aşezat la o masă mare într-un colţ, puţin retrasă faţă de celelalte. Expresia îi era relaxată, gesturile, calme. Emana din el o senzaţie rece de putere pe care în mod evident alesese să nu o desfăşoare data trecută.

Mi-a strâns mâna fără să se ridice şi i s-a adresat chelnerului care se uita la el cu atitudinea unui mic rozător hipnotizat de un şarpe cu clopoţei: „Daţi-ne un sfat, Pavel Ivanovici.

— Dacă vă place peştele, vă recomand scoici Saint-Jacques cu sos de conopidă sau limbă-de-mare cu raci flambaţi. Dacă preferaţi carne...

— Un castron de caşă, te rog.

— Două.”

Chelnerul şi-a reprimat un fior şi s-a îndepărtat rapid. Am remarcat pentru prima dată totala indiferenţă a lui Puţin faţă de mâncare, aşa cum mi se va întâmpla mai târziu să constat perfecta insensibilitate a Ţarului faţă de celelalte plăceri care îndulcesc viaţa. Cum spune Faust: „Cine comandă trebuie să-şi afle fericirea în comandă.”

între timp, şeful FSB-ului intrase deja în miezul problemei: „Am mult respect pentru Berezovski şi îi sunt recunoscător pentru oferta sa. O întreprindere precum aceea pe care suntem pe cale să o demarăm va presupune un efort imens, iar Boris a demonstrat deja că este capabil să facă

minuni. în acelaşi timp însă, eu nu sunt un bătrân în vârstă de şaizeci şi opt de ani cu cinci atacuri de cord la activ. Dacă ar fi să mă decid să pornesc în această aventură, aş face-o bazându-mă pe propriile mele forţe, nu pe ale altuia. Sunt obişnuit să execut ordine şi, în anumite privinţe, consider că aceasta este cea mai confortabilă condiţie pentru un bărbat. Dar preşedintele Rusiei nu poate şi nu trebuie să fie supus nimănui. Ideea că deciziile sale ar putea fi condiţionate de interese private este pentru mine cu totul de neconceput."

Privirea lui Puţin, în acea zi, era mult mai pătrunzătoare decât cu ocazia întâlnirii sale cu Berezovski. Se cufunda în a mea pentru a înţelege efectul pe care cuvintele sale le produceau asupră-mi.

„Având în vedere felul în care aţi fost crescut, Vădim Alexeevici, cred că puteţi înţelege despre ce vorbesc."

Era, bineînţeles, adevărat. Ideea că statul are o formă de superioritate etică asupra sectorului privat era profund înrădăcinată în mine. Spectacolul lui Boris şi al colegilor săi trecând cu toată viteza pe benzile rezervate, cu girofarurile aprinse, mă ofensa violent, aşa cum cred că îi ofensa pe majoritatea moscoviţilor.

„Analiza dumneavoastră de zilele trecute m-a surprins, continuă Puţin. Vă cunosc parcursul. Cred că aţi putea aduce o contribuţie valoroasă muncii mele, oricare ar fi aceasta, acum sau mai târziu. Dar mai întâi trebuie să clarificăm un punct. Oricât îl respect pe Berezovski, nu sunt dispus să mă las pe mâinile lui. Dacă îmi acceptaţi oferta, Vădim Alexeevici, veţi lucra exclusiv pentru mine. Administraţia vă va garanta un salariu, mai mic, mă tem, decât cel pe care îl primiţi acum, şi veţi face în aşa fel încât să vă asiguraţi că vă e suficient. Nu voi tolera nici un bonus, nici un beneficiu venind de la Boris sau de la oricine altcineva. Dacă vă interesează banii, continuaţi să lucraţi în privat. Cel care se află în slujba statului trebuie să pună interesul public mai presus de toate celelalte, inclusiv de

al său. Dacă vă asumaţi acest angajament, cred că nu e nevoie să vă spun că dispun de mijloacele necesare pentru a mă asigura că îl veţi respecta.”

Nu se putea spune că pierde vremea. în timpul scurtei mele cariere de producător de televiziune, mă obişnuisem să fiu curtat, şi cu mare plăcere i- aş fi returnat expeditorului propunerea seacă făcută de şeful FSB-ului.

Problema era însă că analiza lui se dovedea corectă. înţelesese că banii mă interesau mai puţin decât alte lucruri, cu siguranţă mai puţin decât posibilitatea de a participa la o întreprindere de felul celei pe care Putin părea să o aibă în minte. Evitase, deci, să se învârtă pe după cireş şi mersese direct la esenţial. Ulterior, aveam să observ că Ţarul operează întotdeauna aşa. Surprinde fondul problemei mai repede decât ceilalţi şi nu ezită să ardă etapele. Politeţurile şi formulele de curtoazie însemnau foarte puţin pentru el.

„Am reflectat asupra conceptului dumneavoastră de verticalitate. Este interesant, dar nu poate rămâne suspendat în aer ca un balon roşu. Trebuie ancorat în realitate şi aplicat la un caz concret. Ţara este în haos şi are nevoie de un ghid sigur, dar a-ţi închipui că poţi să rezolvi toate problemele deodată ar fi o iluzie. Avem nevoie o scenă bine conturată, în care să restabilim verticalitatea puterii într-un mod imediat şi specific. Riscul, în caz contrar, este să ne rătăcim şi să apărem la fel neputincioşi ca toţi ceilalţi.

— într-adevăr, Vladimir Vladimirovici, dar există împrejurările, neprevăzutul.

— Credeţi-mă, Vădim Alexeevici, neprevăzutul este întotdeauna rodul incompetenţei. De altfel, nu Stanislavski al dumneavoastră spunea că tehnica nu este de ajuns, şi că pentru a ajunge la adevărata creaţie este nevoie de neprevăzut?”

în ochii lui Putin lucea din nou scânteierea ironică pe care mi se păruse că o întrezăresc la Lubianka, dar mai fără ocol de data aceasta. în ceea ce mă priveşte, eram uluit. Până cu o săptămână în urmă, aş fi jurat că abia dacă auzise de numele lui Stanislavski.

„Arena ideală este în faţa ochilor noştri, a continuat Putin. Patria este sub presiune. Fundamentaliştii islamici nu se mai mulţumesc cu Cecenia, vor să pună mâna pe Daghestan, apoi din Inguşetia, din Başkiria până în inima ţării. Dacă le lăsăm mână liberă, în câţiva ani nu va mai rămâne nici o urmă de

Federaţie.

— Iertaţi-mă, Vladimir Vladimirovici, m-aş gândi de două ori înainte să mă bag în acest viespar. în ultimii ani, Cecenia a ucis mai multe cariere politice la Moscova decât inamici pe câmpul de luptă.

— Pentru că nici unul dintre aceşti politicieni nu înfruntă cazul cu

— suficientă energie. Voiau să facă război fără s-o spună, un război uman, ca americanii, şi vedeţi cum s-a terminat totul. Au fost măcelăriţi de islamişti. Eu vă vorbesc despre altceva. Nu mă interesează să câştig Premiul Nobel pentru Pace. Ce mă interesează este să-i înving pe separatişti şi să anihilez ameninţarea pe care reprezintă ei pentru integritatea Federaţiei Ruse.

— Eu nu discut motivele geopolitice, Vladimir Vladimirovici, nu înţeleg nimic din ele. Ce pot să vă spun, în schimb, este că din punct de vedere politic este o sinucidere.

— Aici greşiţi, Vădim Alexeevici, v-aţi lăsat convins de occidentali că o campanie electorală constă în două echipe de economişti care se ciorovăiesc în jurul unui fişier PowerPoint. Nu este cazul: în Rusia, puterea înseamnă altceva.”

în ziua aceea, nu am înţeles exact la ce anume se referea Puţin. Dar am plecat de la acel prânz cu o certitudine: Berezovski comisese o foarte mare greşeală. Bărbatul cu care tocmai împărţisem masa nu ar fi acceptat niciodată să lase pe cineva să-i spună ce să facă. Putea fi, poate, însoţit, şi tocmai aceasta era intenţia mea să încerc să fac, cu siguranţă însă nu să-l dirijez. Şi Boris avea tot interesul să-şi dea seama cât mai rapid de acest lucru.

1

Cel care locuieşte la Kremlin stăpâneşte timpul. Totul se schimbă în jurul fortăreţei, în vreme ce, înăuntru, viaţa pare a se fi oprit, punctată doar de bătăile solemne ale ceasului din turnul Spaski şi de rondurile santinelelor din garda prezidenţială. De veacuri, cel care trece pragul giganticei fosile pe care Ivan cel Groaznic a vrut-o în centrul Moscovei simte asupra lui mâna unei puteri fără limite, obişnuită să zdrobească destinele oamenilor cu aceeaşi uşurinţă cu care ai mângâia creştetul unui nou-născut. Această forţă se propagă în cercuri concentrice pe străzile oraşului, conferind Moscovei acea aură de ameninţare permanentă care constituie mare parte din farmecul ei. Masa dizgraţioasă a Lubiankăi, cele şapte turnuri care încercuiesc bulevardele din centru şi, astăzi, zgârie-norii din Moscova City şi vilele rococo din Rublevka nu sunt decât reflectarea întunecatei energii emanând din inima fortăreţei.

în vara lui 1999, vraja însă s-a spulberat. Din sălile palatului prezidenţial nu mai venea decât răsuflarea alcoolică a unui urs siberian gras şi obosit, înconjurat de o restrânsă curte de acoliţi acoperiţi cu diamante, asistând din ce în ce mai înspăimântaţi la descompunerea omului căruia îi datorau averile. Elţîn devenise o povară. Nu numai că nu mai era capabil să-i apere, ci risca chiar să-i tragă pe toţi în prăpastie.

Afară, oraşul animalic simţea că muşcătura autorităţii slăbise. Moscova nu mai era capitala imperiului. Devenise metropola telefoanelor mobile care sunau în timpul spectacolelor de la Balşoi şi a puştilor automate care erau folosite pentru reglarea conturilor între mafioţii care impuneau legea junglei. Nu Kremlinul, ci banii dădeau acum tonul. Iar Mercedesurile blindate ale oligarhilor străbăteau străzile din centru aşa cum pe vremea ţarilor vizitiii nobililor îşi croiau drum prin mulţimi cu lovituri de bici. în vreme ce oamenii de rând, mărunţii oameni docili ai Moscovei, nu aveau,

când se întorceau acasă după muncă, suficienţi bani nici măcar pentru a-şi aprinde focul în sobă.

în primele zile ale lunii august, bătrânul urs a numit un nou prim- ministru, necunoscut celor mai mulţi dintre noi. Numirea lui Vladimir Puţin a fost întâmpinată cu un scepticismul general. Era al cincilea şef de guvern pe care Elţîn îl înscăunase în ceva mai mult de un an. „Nu merită să ne străduim să ratificăm această numire, declarase şeful Dumei, oricum în două luni altcineva îi va lua locul.” Puţin vedea altfel lucrurile. Ştia că nu dispune decât de câteva săptămâni pentru a-şi pune amprenta asupra opiniei publice, şi nu intenţiona deloc să piardă vremea.

Birourile noastre nu se aflau la Kremlin, ci în interiorul fostului Palat al Sovietelor, supranumit Casa Albă: un enorm bloc de naftalină pus pe malul Moscovei, care însă nu salvase ţara de molii. Iniţial, acolo se reunea Sovietul Suprem al Imperiului Sovietic, acum, mai modest, doar guvernul Federaţiei Ruse. După ce bătrânul urs trăsese în ea cu tunul într-un moment de enervare, o companie elveţiană o reamenajase în câteva luni, dar nu se putea spune că acolo se respira un aer de eficienţă alpină. Coridoarele erau populate de personaje liniştitoare, cu aspect arhaic, îmbrăcate în gri şi maro. Figuri din afara timpului ce păreau sculptate în ceară; rămăşiţe ale unei lumi întemeiate pe durată, exact opusul a ceea ce era acum afară, vârtejul nebunesc al dolarilor şi al camerelor de luat vederi de unde veneam eu.

La etajul prim-ministrului fuseseră eliberate douăzeci de încăperi pentru nou-veniţi. Acolo ne-am instalat: Puţin, secretariatul, consilierii economici şi militari, stafful de comunicare. Lucram zi şi noapte: pereţii aceia aseptizaţi abia dacă reuşeau să reţină violenţa ambiţiilor noastre. La câţiva metri distanţă însă, viaţa angajaţilor se scurgea la fel de molcom ca un cântec de leagăn al unei *babuşka* din secolul al XlX-lea. Ulterior, aveam să- mi dau seama că aşa este întotdeauna în ministere. Un grup mic lucrează frenetic într-o

cameră, şi toţi ceilalţi nu fac nimic. Există foarte puţine relaţii între unii şi ceilalţi. Câteva priviri respectuoase, nu întotdeauna lipsite de ironie. Aşteptând să treacă şi asta, această a nu se ştie câta invazie în urma căreia iarba va creşte la loc, mai devreme sau mai târziu.

Nu cred că înţeleseseră că noi eram cei buni, cei care erau meniţi să dăinuie. Şi cum ar fi putut să înţeleagă? Arătam ca toţi ceilalţi. Profesionişti

cu costume pe comandă, cu laptopuri şi cu infatuarea celor care deţin toate răspunsurile pentru că înţeleg engleza. în ochii lor însă, eu eram diferit. Uneori, unul dintre aceste spectre ministeriale mă oprea pe un hol.

„Pot să vă deranjez o clipă, Vădim Alexeevici?

— Desigur, vă ascult.

— Voiam să vă spun că l-am cunoscut pe tatăl dumneavoastră. Un mare om. Erau vremurile bune! Nu mai apar personaje ca el!”

Unii o făceau din linguşeală, desigur. Cel mai adesea însă, aceste umbre care îmi întrerupeau o clipă goana o făceau doar pentru a stabili un contact, îi liniştea faptul că printre noi exista cineva care cunoscuse vechea lume. Şi ştiţi ce? Asta mă liniştea şi pe mine. De fiecare dată când unul dintre aceste personaje care părea ieşit dintr-o carte de Gogol rostea numele tatălui meu, mă simţeam străbătut de un val de căldură care mă purta înapoi în anii copilăriei, la hainele de blană şi la maşinile de serviciu, la piroştile şi cotletele din strada Granovskovo. Citeam în ochii lor aceeaşi nostalgie, mă văzuseră copil, şi dacă nu pe mine, pe cineva asemenea mie, pe fiul lor, poate. La acea vreme, aveau de ce să fie mândri. Lucrau la Sovietul Suprem, la Comitetul Central. Se întorceau acasă şi le povesteau copiilor lor: „Astăzi l-am văzut pe tovarăşul Gromîko, se întorcea de la Kabul, părea mulţumit, se vede că lucrurile merg mai bine în Afganistan.”

Deja totul se terminase, dar ei încă mai credeau, sau, în orice caz, se puteau preface, şi nimănui nu-i trecea prin minte să-i contrazică. Acum pierduseră până şi dreptul de a se preface. Le mai rămânea doar orgoliul dăinuirii, privilegiul de a-i observa pe nou-veniţi cu ochii de altădată. Venind în contact cu ei, aveam impresia că mă apropii de tatăl meu, înţelegeam pentru prima dată ce i se întâmplase. Descopeream cu oarecare surprindere că şi în mine exista o genă capabilă să se adapteze acestui tip de existenţă: să trăiască aşa cum ai citi un vraf de ziare, cu dorinţa de a scăpa de ele.

Desigur, lucram optsprezece ore pe zi: împreună cu prim-ministrul luam parte la o succesiune neîntreruptă de şedinţe, şi în cadrul fiecăreia erau luate decizii istorice. Dar cu cât mă afundam mai mult în rutina guvernării oamenilor, cu atât lumea mi se părea mai plină de neînţelegeri, sortită explicaţiilor inutile şi ocaziilor irosite. Imensă treabă, nicicând terminată,

care consumă vieţi întregi fără să lase vreo urmă: cum putusem să cred că aş putea să tulbur suprafaţa mării mute şi indiferente?

Atunci s-a produs neprevăzutul. într-o noapte de toamnă, puţin după miezul nopţii, când oamenii cumsecade ai Moscovei tocmai se retrăseseră sub păturI, lăsând oraşul pe mâna mafioţilor şi a top-modelelor, un imens vuiet sfâşie întunericul capitalei. Pe strada Gurianova, la periferia Moscovei, sute de kilograme de explozibil rupseseră literalmente în două un imobil rezidenţial de nouă etaje. Surprinse în somn, zeci de familii au fost înghiţite de explozie. Patru zile mai târziu, o a doua explozie, la ora cinci dimineaţa. O altă clădire de la periferie distrusă, peste o sută de victime.

Ulterior, anumite persoane au spus că bombele fusese plasate de prietenii lui Puţin, agenţi ai serviciilor de securitate. Sincer, nu pot spune care e adevărul. Dacă acest secret chiar e adevărat, slavă Domnului, nimeni nu mi l-a împărtăşit. Oricum, ştiu, din experienţă, că în general lucrurile sunt mai simple decât par. Este clar că în politică este preferabil să vindeci decât să previi. Dacă dejoci un atentat înainte ca acesta să se producă, nimeni nu îşi dă seama, pe când a reacţiona în forţă, a-i prinde pe vinovaţi, aşa ceva da, produce capital politic. Dar de aici până la a spune că bombele au fost puse mai degrabă de FSB decât de nişte terorişti ceceni este cale lungă.

Oricum, acele bombe au fost 9/11 al nostru, cu un avans de doi ani, au transformat complet scena. Până atunci, războiul din Cecenia era o chestiune îndepărtată, care privea doar familiile care aveau acolo copii în armată. Era vorba de o minoritate restrânsă. Dar când clădirile din suburbiile Moscovei au început

să sară în aer în toiul nopţii, luând viaţa a sute de buni cetăţeni ruşi care dormeau somnul drepţilor, pentru prima dată ruşii s-au trezit cu războiul în casă.

Poporul nostru este curajos, obişnuit cu sacrificiul. Dar trebuie să spun că niciodată nu văzusem o panică asemenea celei care s-a iscat după explozia bombelor. Oamenii nu mai aveau curajul să se întoarcă acasă să doarmă. Organizau ronduri nocturne în jurul caselor, şi dacă din întâmplare un străin un pic bărbos trecea prin preajmă, risca să fie omorât în bătaie.

Din fericire, la acea vreme, în fruntea statului se afla cineva capabil să dea un răspuns. Retrospectiv, oamenii tind să-i atribuie Ţarului puteri supranaturale, dar adevărul este că singura calitate indispensabilă pentru un

om de putere este capacitatea de a profita de împrejurări. Nu de a pretinde să le dirijeze, ci de a le prinde cu o mână fermă.

Lui Puţin nu i-a plăcut niciodată să vorbească în public, dar este clar că oamenii aveau nevoie să-i audă vocea. Ne aflam în Kazahstan pentru o vizită de stat. Cu atât mai bine, decorul aurit al Kremlinului ar fi fost cu totul nepotrivit: voiam un loc mai simplu, atmosfera de urgenţă a unui consiliu de război improvizat. Conferinţa de presă a început cu câteva întrebări tehnice: în cât timp interveniseră ajutoarele, care era stadiul anchetelor. Prim-ministrul a răspuns cu calmul care îl caracterizează, precis, fără nici o urmă de emoţie: ca funcţionarul ascetic pe care ruşii începeau să- 1 cunoască. Apoi, un reporter i-a pus o întrebare ceva mai polemică: „Se pare că, pentru a răspunde atentatelor, aţi ordonat bombardarea aeroportului din Groznîi. Nu credeţi că astfel de acţiuni riscă să agraveze situaţia?” în acel moment, s-a produs un fenomen pe care nici azi nu mi-l pot explica în totalitate. Puţin a tăcut un moment. Iar când a vorbit din nou, expresia nu i se schimbase, însă prezenţa lui căpătase altă consistenţă, ca şi cum trupul i-ar fi fost cufundat într-un bazin cu azot lichid. Funcţionarul ascetic se preschimbase brusc în Arhanghelul Morţii. Era pentru prima dată când asistam la un astfel de fenomen. Niciodată, nici măcar pe scenele celor mai bune teatre, nu-mi fusese dat să văd o transfigurare de acest gen.

„M-am săturat să răspund la astfel de întrebări, a şuierat el fără măcar să se uite la jurnalistul care i-o pusese. îi vom lovi pe terorişti oriunde s-ar ascunde. Dacă se află într-un aeroport, vom lovi aeroportul, iar dacă sunt la closet, scuzaţi-mi limbajul, îi vom ucide chiar şi la closet.”

Spus aşa, poate părea banal şi cu siguranţă un pic vulgar, dar nu aveţi idee ce impact a avut această frază asupra publicului. Era vocea comenzii şi a controlului. De multă vreme ruşii nu o mai auziseră, dar au recunoscut-o imediat, pentru că era cea cu care erau obişnuiţi taţii şi bunicii lor. Un imens oftat de uşurare a măturat bulevardele Moscovei şi suburbiile sale înspăimântate, pădurile şi nesfârşitele câmpii ale Siberiei. în vârf se afla din nou cineva care putea garanta ordinea.

în acea zi, Puţin a devenit Ţar în adevăratul sens al cuvântului. Iar în ceea ce mă priveşte, mi-am amintit de o lecţie a bunicului. „Ştii care este problema? mă întrebase el într-o zi pe când ne plimbam prin pădurile din

ţinutul său. Ochiul uman este făcut să supravieţuiască în pădure. De aceea este sensibil la mişcare. Orice mişcă, chiar şi la cea mai îndepărtată periferie a privirii noastre, ochiul surprinde acea mişcare şi transmite informaţia creierului. în schimb, ştii ce nu vedem?” Am clătinat din cap. „Ceea ce nu se mişcă, Vadia. în mijlocul tuturor schimbărilor, noi nu suntem antrenaţi să distingem lucrurile care rămân neschimbate. Iar asta este o mare problemă, deoarece, dacă stai să te gândeşti, lucrurile care nu se schimbă sunt aproape întotdeauna cele mai importante.”

Este o lecţie pe care nu am uitat-o niciodată. Nimeni dintre noi n-a uitat- o. Tocmai de aceea, atunci când vorbeşte despre politică, Ţarul nu dă niciodată cifre: vorbeşte limba vieţii, a morţii, a onoarei, a patriei. Guvernarea oamenilor nu este o

activitate care poate fi lăsată pe mâna unei bande de laşi, prea leneşi pentru a face bani, prea timizi pentru a deveni rock staruri. Contabili care caută gloria, homunculi care cred că politica se reduce la administrarea unui imobil.

Nu este deloc aşa. Politica are un singur scop: să răspundă spaimelor omului. Acesta este motivul pentru care, atunci când statul nu mai este capabil să-şi apere cetăţenii de frică, însuşi temeiul existenţei sale este pus la îndoială. Atunci când, în toamna lui 1999, bătălia din Caucaz se mută la Moscova, şi imobilele de nouă etaje încep să se prăbuşească asemenea unor castele de nisip, bunul cetăţean moscovit, deja dezorientat, vede pentru prima dată în faţa sa spectrul războiului civil. Anarhia, disoluţia, moartea. Teroarea primordială, pe care nici măcar dezmembrarea Uniunii Sovietice nu reuşise să o trezească, începe să pătrundă în conştiinţe. Oare ce se va întâmpla cu mine?

Verticala puterii este singurul răspuns satisfăcător, singurul capabil să potolească angoasa omului expus ferocităţii lumii. Iată de ce, după bombe, restabilirea ei a devenit mai mult ca oricând prioritatea Ţarului. Să ieşim din logica occidentală a gadgetului, a dezbaterii între nişte birocraţi care compară nişte curbe statistice, pentru a începe să construim un sistem capabil să satisfacă cerinţele fundamentale ale omului: aceasta era misiunea la care ne-am înhămat începând din acel moment. Politica adâncurilor, zi şi noapte, fără nici un răgaz.

în dimineaţa de 31 decembrie 1999, când ziarele voastre erau pline de articole ridicole despre *bug-ul* mileniului care risca să defecteze computerele şi să facă să se prăbuşească avioanele, Puţin m-a convocat la el în birou. „Spune-mi, Vădim, la Academia de Artă Dramatică aţi fost învăţaţi să săriţi cu paraşuta?”

Mi s-a părut o întrebare de un gust îndoielnic, astfel încât n-am zis nimic. „Dar aţi fost învăţaţi să vă prefaceţi măcar, nu?”

Obişnuita licărire de ironie scânteia în privirea Ţarului. Aflat în picioare lângă el, Secin degusta scena cu voluptatea dobermanului care a primit în sfârşit de mâncare pisicuţa pe care o observase în grădina vecinului. Cum eu continuam să tac, Puţin adăugă pe un ton sec: „Oricum, pregăteşte-te, plecăm după-amiază”.

într-adevăr, câteva ore mai târziu am ajuns la aeroportul militar, unde ne aştepta un zbor către capitala Daghestanului. Apoi, de acolo ne-am urcat în trei elicoptere către Gudermes, în Cecenia. La bord, respiram deja un pic aerul de excitaţie şi nebunie care înconjoară războiul, în care pur şi simplu a rămâne în viaţă constituie în sine o descărcare de adrenalină. Pentru mine era ceva nou: la optsprezece ani, ultimele rămăşiţe ale privilegiilor paterne îmi permiseseră să evit serviciul militar. Acum, în vreme ce ascultam neatent glumele pe care Puţin le făcea cu ofiţerii şi respiram pentru prima dată aburii războiului, începeam să înţeleg cum e posibil ca unor bărbaţi să le placă atât de mult, încât să ajungă să-i prefere oricărui alt drog. Spre deosebire de elicopterele civile în care avusesem până atunci ocazia să urc, acesta nu avea nici cea mai mică deschizătură spre exterior. Ne aflam într-o cabină blindată, suspendaţi peste noaptea Caucazului, iar acest simplu fapt transformase în câteva minute nişte străini în fraţi uniţi, mai mult decât de frică, de imperativul de a nu lăsa să se vadă nici cea mai mică urmă de frică,

de a o evita cu cea mai mare atenţie. în ciuda zgomotului asurzitor produs de palele elicopterului, toată lumea voia să facă conversaţie. Am început prin a ne povesti amintiri de Anul Nou din copilărie. Unii crescuseră în sate pierdute, care în Kazan, care în Novosibirsk, dar era clar că nici unul dintre noi nu îşi imaginase vreodată că şi-ar putea petrece ultima zi a anului la bordul unui elicopter în compania Ţarului. Puţin, de pe locul din faţă pe care stătea, se întorcea tot timpul spre noi, şi din expresia ochilor săi înţelegeai că uimirea lui era încă şi mai mare mare. în fond, acum, el era Ţarul.

La un moment dat, cineva şi-a dat seama că cele douăsprezece bătăi de la miezul nopţii erau pe cale să sune, şi Secin, care la acea vreme încă nu se familiarizase cu marile mărci franţuzeşti, a scos o sticlă de şampanie moldovenească. Am ciocnit pentru sănătatea poporului rus, apoi pentru aceea a trupelor către care ne îndreptam, dar tocmai în acel moment piloţii ne-au anunţat că nu pot să aterizeze: aveau nevoie de o vizibilitate de o sută cincizeci de metri şi nu erau decât o sută, sau aşa ceva. Atmosfera s-a schimbat imediat. Ţarul a încercat să insiste să aterizăm, dar, când a înţeles că nu va fi cu putinţă, s-a închis în tăcere. Elicopterele au făcut cale întoarsă, şi toată lumea a considerat că misiunea dăduse greş. în fond, trupe de trecut în revistă existau şi în Daghestan, spuneau unii şi alţii pe un ton monden, ne vom duce la Gudermes altă dată.

Personal, am avut grijă să nu formulez nici o sugestie, de nici un fel. Să-l sfătuieşti pe un principe să abdice nu este nicicând o idee bună, inclusiv în cazurile cele mai anodine. De fapt, abia ce aterizaseră elicopterele pe pista de pe care plecaserăm, că am înţeles că dacă în Cecenia voia Ţarul să sărbătorească Anul Nou, ei bine, acolo vom merge, chiar şi cu riscul să aterizăm pe o mină sau să ajungem într-o crevasă. La ora unu dimineaţa ne-am urcat în jeepuri şi ne-am îndreptat către trecători. Un timp nesfârşit, cufundaţi într-o beznă totală, am mers prin văgăunile Caucazului: fără a vedea propriu-zis ceva, nu percepeam în

tenebre decât prezenţa unui peisaj negru, bătut de vânt şi de frig, şi voinţa implacabilă a omului care ne conducea. A fost nevoie de aproape patru ore, dar am ajuns în Gudermes cu puţin înainte de zori. Soldaţii erau adormiţi şi surprinşi. Nu le venea să creadă că Ţarul se străduise atât de mult ca să vină să-i vadă. Cei mai mulţi

dintre ei nu erau decât nişte puşti în uniformă, se frecau la ochi ca la auzul unui basm.

După ce am trecut scurt trupele în revistă, ne-am retras într-un cort împreună cu vreo treizeci de ofiţeri. Acolo, percepeai o situaţie redusă la aspectele ei esenţiale, ca în epoca fierului. Desigur, vizita autorităţilor impresiona, dar ne aflam într-un loc în care autoritatea se cucerea pe câmpul de luptă. Apropierea morţii simplifica mult situaţia; nu mai era loc de politeţuri. Bărbaţii se uitau la Putin cu acel amestec de deferenţă şi ironie ce caracterizează raportul ruşilor cu puterea. Păreau că aşteaptă. Un cameraman care călătorise cu noi filma scena. Era greu să nu faci pe turistul. Pentru a sărbători noul an, comandantul unităţii prevăzuse un toast. Toate privirile erau aţintite asupra Ţarului. însă, când avea deja cupa în mână, Putin a făcut pauză.

„Aşteptaţi o clipă, spuse el, trecându-şi privirea sticloasă peste asistenţă, aş dori să beau pentru sănătatea răniţilor şi să le transmit cele mai bune urări tuturor celor de faţă, dar avem multe probleme şi sarcini serioase în faţa noastră. Ştiţi foarte bine asta. Cunoaşteţi planurile inamicului. Le cunoaştem şi noi. Ştim care vor fi provocările lor, chiar şi în viitor. Şi ştim unde vor avea loc. Nu avem dreptul să ne acordăm nici o secundă de slăbiciune. Nici măcar o secundă. Dacă lăsăm garda jos, cei care au murit vor fi murit degeaba. Iată de ce vă sugerez să punem paharele la loc pe masă. Vom bea împreună, dar mai târziu.”

Nu-i sugerasem eu asta. Şi nu cred că a premeditat acest gest. Dar i-a lovit pe cei prezenţi de parcă le-ar fi turnat o găleată cu apă îngheţată în cap. în acel moment, Ţarul şi ostaşii au devenit una, ca o familie în mijlocul unui incendiu, ţinută laolaltă de dragoste şi de mândrie. Apoi, înconjurat de ofiţeri, Ţarul le-a împărţit medalii şi cuţite de vânătoare soldaţilor: „Voi

nu luptaţi doar pentru a apăra onoarea şi demnitatea ţării, le-a spus el. Sunteţi aici pentru a opri dezintegrarea Rusiei.”

în acea seară, la ştiri, ruşii şi-au putut vedea soldaţii, cu ochii umezi, hotărâţi şi mândri aşa cum nu se mai întâmplase de ani de zile. Pentru că în fruntea lor se afla un nou conducător.

Atunci am început să-l bănuiesc pe Putin că face parte din ceea ce Stanislavski numea rasa marilor actori. Există, vedeţi dumneavoastră, trei

tipuri de interpreţi. Cel dintâi posedă talentul instinctiv care, atunci când este în formă, reuşeşte să-şi atragă publicul; în zilele proaste însă, devine bombastic şi jenant. Acesta este tipul de actor care poate să distrugă de unul singur o întreagă producţie. Vine, apoi, actorul metodic, care studiază, face exerciţii de respiraţie, îşi petrece nopţile repetând gesturile şi intonaţiile. Acesta este opusul, cu el nu rişti să ai emoţii puternice, dar nu dezamăgeşte. Face întotdeauna ce are de făcut şi te poţi baza în orice împrejurare pe clişeele lui imuabile. Putin nu este nici unul, nici celălalt. Ca toţi marii oameni politici, aparţine

celui de-al treilea tip: actorul care se pune pe el însuşi în scenă, care nu are nevoie să joace, pentru că este atât de pătruns de rol, încât intriga piesei a devenit propria lui poveste, îi curge prin vene. Când unui regizor i se întâmplă să aibă în mână un astfel de fenomen, nu are aproape nimic de făcut. Trebuie să se mulţumească să-l acompanieze. Să evite să-i complice existenţa. Să-i dea din când în când un mic impuls. Acea campanie electorală aşa a decurs. în teorie, eu ar fi trebuit să fiu regizorul, strategul, cum spunea Boris, care credea că el este acela. Or nici vorbă de aşa ceva. La butoane se afla deja Putin. Singur.

în timp ce se petreceau toate acestea, Berezovski continua să trăiască în lumea visurilor. îl hărţuia pe Ţar cu apeluri telefonice şi cereri de întâlnire. Se propunea drept mediator în Cecenia, ambasador în Europa, director de campanie la Moscova. Nu e nimic mai rău decât virusul politicii. Mai cu seamă atunci când îi loveşte pe cei lipsiţi de anticorpii capabili să-l ţină sub control. Boris era un om foarte inteligent. Dar inteligenţa nu te apără de nimic, nici măcar de prostie.

îmi amintesc de o întâlnire în biroul Ţarului, la Casa Albă. Berezovski, care nu-l văzuse pe Putin de săptămâni întregi, era şi mai agitat decât de obicei. „Suntem pe cale să devenim şi noi prea negativi, Volodea, prea sumbri. E bun războiul, am înţeles că eşti un mare general, ne vei conduce către victorie, îţi voi construi un arc de triumf, dacă vrei. Dar ştii ce a făcut Iulius Cezar când s-a întors din Galia? S-a umplut de datorii, pentru a le oferi romanilor trei săptămâni de sărbătoare. *Panem et circenses,* Volodea, îţi spune ceva? Tu nici măcar nu trebuie să te umpli de datorii, pentru că eu sunt cel care va achita factura. Dar să le oferim bieţilor ruşi ceva, altfel, în loc să voteze, se vor arunca pe geam!”

în realitate, cel care era pe cale să se arunce pe geam era el, Berezovski, şi Ţarul ştia foarte bine. Avea nevoie să se simtă indispensabil şi simţea, dimpotrivă, că utilitatea lui scade pe zi ce trece. Non-campania pe care o pusesem la punct pentru Puţin nu-l costa pe acesta nici o rublă, iar Boris avea nevoie să acumuleze credite. Voia să facem apel la el, la televiziunile lui, la fondurile lui negre, ca să finanţăm spoturi publicitare, afişe, mitinguri. „Mi se spune că aţi renunţat chiar şi la spaţiile publicitare gratuite de la televizor? Dacă o ţineţi tot aşa, oamenii vor uita că eşti candidat, Volodea. Vor crede că deschizi calea pentru Lujkov sau pentru Primakov.

— Nu fi ridicol, Boris. (Era pentru prima dată că-l auzeam pe Ţar adresându-i-se lui Berezovski pe un ton atât de tranşant.) Noi suntem guvernul. Campania noastră o constituie informaţia, lucrurile pe care le facem, istoria pe care o scriem. Nimeni nu mai crede în publicitate, faptele sunt singura reclamă care ne interesează.”

Berezovski s-a retras ca şi cum ar fi fost muşcat de un scorpion. O clipă, am crezut că îşi dăduse în sfârşit seama de eroarea de evaluare pe care o făcuse. Dar fireşte că mă înşelam. Boris mersese mult prea departe. Ani întregi de pariuri câştigate şi de putere nemărginită îl îngrăşaseră ca pe un viţel gata de tăiere. Nu mai era în stare să măsoare corect raporturile de forţă. în loc să analizeze dinamicile obiective care se dezvoltau chiar în faţa ochilor săi, se obişnuise să judece totul în termeni de relaţii personale. Desigur, ajutorul lui fusese important pentru ascensiunea Ţarului. Şi, aş adăuga, Puţin nu e ingrat. Nu este dintre aceia care, după ce ajung la putere, îi răsplătesc pe cei care i-au ajutat trimiţându-i să muncească în minele de sare. în acest sens, Berezovski văzuse corect: Ţarul cunoaşte şi cultivă simţul recunoştinţei.

Dar este un adevărat om de putere. Are gustul şi simţul acesteia şi îi înţelege necesitatea. Nu ştiu cum putuse Boris să-şi închipuie că, odată urcat pe tron, Ţarul ar accepta să împartă

sceptrul cu el. Sau chiar numai că ar putea să tolereze menţinerea unui raport de la egal la egal cu unul dintre supuşii săi. Era de ajuns să-l observi o clipă ca să-ţi dai seama de acest lucru. Dar tocmai aceasta era problema: Berezovski nu petrecuse nici măcar o clipă ca să-l urmărească serios pe Puţin. îl cunoscuse ca executant tăcut, şi niciodată nu-i trecuse prin minte că rezerva lui impenetrabilă ar putea

ascunde altceva decât o natură serviabilă şi lipsită de fantezie.

Este adevărat că fiecare dintre noi face mai bine unele lucruri decât altele, dar rareori mi-a fost dat să văd o combinaţie de inteligenţă ascuţită şi de prostie abisală ca aceea a lui Berezovski. Era în stare să pună la punct cele mai complicate sisteme, să scoată comori din nimic, ca pe un duh din sticlă. Dar existau lucruri care-i scăpau şi care i-ar fi apărut evidente şi ultimului dintre subalternii săi. Până la urmă, cred că era atât de profund concentrat asupra lui însuşi, că nu avusese niciodată timp să-i observe pe ceilalţi. Un defect pe care a ajuns să-l plătească foarte scump.

13

Ţarul a restabilit verticala puterii în Rusia, şi alegătorii i-au fost recunoscători. Am câştigat alegerile din primul tur, fără balotaj. însă lupta împotriva forţelor care ne făceau să ne temem de dizolvarea ţării era abia la început, pentru că duşmanii cei mai periculoşi se aflau în tabăra noastră. După alegerea lui Puţin, Berezovski a rămas în aşteptare. A încetat să bombardeze Kremlinul cu telefoane la care nu răspundea nimeni. Unul dintre jurnaliştii lui a criticat fastul inaugurării. Alţii au făcut ironii în legătură cu formarea guvernului. Dar înţelegeam că Boris aştepta altceva: ocazia de a-l face pe Ţar să înţeleagă cine comanda cu adevărat. Şi într-o zi ocazia s-a ivit.

La mijlocul lunii august, Puţin a părăsit Moscova pentru a se duce în vacanţă la Soci. Pe atunci, Ţarul încă se mulţumea cu puţin în materie de distracţii. Nu făcuse cunoştinţă cu Berlusconi, nu se familiarizase nici cu seriile limitate ale ceasurilor Patek Philippe, nici cu iahturile lungi de o sută douăzeci de metri. Câteva zile de lux statal în vechea reşedinţă de vară a secretarilor PCUS, în compania soţiei şi a fiicelor sale, o plimbare cu vaporul şi un grătar de porc şi de sturion în zilele însorite erau mai mult decât suficiente pentru a satisface gusturile simple ale funcţionarului care abia încetase să fie.

Dar la câteva zile după sosirea la Soci, liniştea Ţarului a suferit o întrerupere bruscă atunci când un submarin nuclear al marinei ruse s-a scufundat în timpul unui exerciţiu în Marea Barents. Erau la bord o sută de membri ai echipajului: unii dintre ei au murit pe loc, în vreme ce ceilalţi erau prinşi pe fundul mării. La început am căutat să ţinem totul secret, aşa cum făcuserăm întotdeauna, dar două zile mai târziu, ştirea, nimeni nu ştie cum, a început să transpire.

Berezovski a sărit ca un urs aflat la pândă pe malul râului. ORT şi-a

întrerupt programul pentru a acoperi live evenimentul. Au închiriat un elicopter ca să survoleze zona în care se scufundase submarinul. Au mers în capitalele europene ca să intervieveze experţi care s-au întrebat de ce autorităţile ruse le refuzau asistenţa pentru a le veni marinarilor în ajutor. Au invitat ingineri care analizau probabilităţile de asfixiere, psihologi care descriau până în cele mai mici detalii sensul cuvântului „claustrofobie”. Şi apoi, mai cu seamă, familiile. S-au dus să-i caute unul câte unul pe părinţii acestor nefericiţi care se aflau întemniţaţi în interiorul submarinului. Fiecare *babuşka* avea de spus povestea ei sfâşietoare, fiecare logodnică, un portret al eroului dispărut în adâncul mării în timp ce se dăruia pentru a apăra patria: toată lumea era furioasă pe autorităţile care la început se comportaseră ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, iar apoi se dovediseră incapabile să întreprindă cea mai mică acţiune de salvare.

Se sufocă acolo jos! Băieţii noştri mor asfixiaţi! Un singur strigăt de spaimă se ridica din viscerele poporului rus. Sau cel puţin asta lăsa să se audă televiziunea lui Berezovski. Şi unde se afla Ţarul în timp ce se petreceau toate acestea? La Marea Neagră, în vacanţă! Făcând schi nautic! Un incapabil. Un monstru. Comentatorii nu se dădeau înapoi de la nici o exagerare. Pentru prima dată, detaşarea Ţarului, care contribuise atât de mult la popularitatea sa, apărea ca o trăsătură negativă, inumană.

Am alergat la Soci cât de repede am putut. La început, nici mie nu îmi era clar de ce Puţin nu se deplasase la faţa locului.

„Ce vrei să fac, a răspuns el. Sunt morţi cu toţii, e evident. N-o putem spune, pentru că încă nu am reuşit să ajungem la ei, dar este evident că aşa este. Tot circul lui Berezovski nu e decât asta: un circ.”

Era adevărat, bineînţeles. Boris ridicase cortul, instalase gradenele şi aştepta acum ca Puţin să coboare şi îşi facă

intrarea în arenă. Ţarul, care nu putea suporta ideea de a fi în situaţia fiarei sălbatice dresate, nu voia să-i dea această satisfacţie. „Spuneţi că nu vreau să încurc operaţiunile de salvare”, îi poruncise purtătorului său de cuvânt. Şi aceasta era versiunea pe care trebuia să o repetăm în afară. Dar nu ţinea; era un argument raţional în toiul unei explozii de isterie, era oare cu putinţă ca Puţin să nu-şi dea seama de asta?

într-o seară, trebuie să fi fost a doua sau a treia zi de la începutul crizei,

ne uitam la ştiri. Ţarul îşi făcuse o chestiune de onoare din a urmări ştirile, chiar şi în vremuri normale, iar în acele zile nu rata nici cel mai mic buletin. După ce trecuseră obişnuitele reportaje despre neputinţa marinei, despre absenţa lui Puţin, despre nedumerirea străinilor şi despre disperarea familiilor, prezentatorul s-a întors spre cameră: „Dat fiind că autorităţile nu fac nimic, a spus el, ORT a decis să organizeze o subscripţie publică pentru familiile marinarilor. Sunaţi la acest număr, dacă vreţi să îi ajutaţi pe părinţii eroilor lăsaţi în voia soartei de statul rus.” Atunci, Puţin a explodat:

„îţi dai seama, Vadia? Cei care au distrus statul vreme de

zece ani, care au furat totul, care au lăsat armata pe drumuri, au acum tupeul să organizeze colecte pentru familiile victimelor! Colecte! Ticăloşii ăştia mai bine şi-ar vinde cabanele din Saint Moritz! Sună-l pe nenorocitul ăla, sună-l pe mobil!”

Nu trebuia să precizeze la cine se făcea referire. Un moment, Berezovski l-a ascultat în tăcere pe Ţar revărsându-şi întreaga indignare asupra sa. Mi se părea că îl văd, tolănit într-un fotoliu pe marginea propriei piscine, cu expresia unei pisici persane din cale afară de mulţumite de sine placată pe figură. După care l-a întrebat: „Dar, Volodea, spune-mi doar un lucru: de ce eşti la Marea Neagră? Ar trebui să fii la faţa locului, coordonând operaţiunile. Sau, în tot cazul, la Moscova.”

Orbit de furie, Ţarul a răspuns fără să se gândească: „Dar tu de ce eşti pe Coasta de Azur, Boris?

— Să fim serioşi, Volodea, nu eu sunt preşedintele, nimănui nu-i pasă unde mă aflu!”

Avea perfectă dreptate. Dar, aşa cum se întâmplă adesea, asta nu i-a îmbunătăţit poziţia.

„Boris, îţi dai seama că televiziunea ta aduce târfe plătite ca să joace rolul soţiilor şi al surorilor marinarilor? Sunteţi televiziunea de stat şi complotaţi împotriva preşedinţiei? Ţi-ai pierdut minţile?”

La celălalt capăt al firului, Berezovski începea la rândul său să se înfurie. „Despre ce vorbeşti, Volodea? Nu sunt actriţe, sunt adevăratele lor soţii! Dacă te-ai fi dus să le vezi în loc să-ţi asculţi zbirii din FSB, ai fi ştiut!” Conversaţia a continuat în acest registru o vreme, după care Boris a schimbat, în sfârşit, tonul: dacă Puţin se duce să se întâlnească cu rudele

marinarilor, ORT-ul va garanta o acoperire favorabilă, a spus el.

Pentru Ţar, ideea ca Berezovski să-i dicteze conduita era intolerabilă. Dar ce altceva putea face în acel moment? Dintr-odată, era ca şi cum el însuşi ar fi zăcut în acel sarcofag de oţel de pe fundul mării. Şi ca şi cum singura persoană capabilă să-l aducă la suprafaţă era Boris.

Când a închis telefonul, chipul Ţarului arăta ca o mască de ceară.

„Să ne întoarcem la Moscova şi să organizăm această nenorocită de întâlnire, a spus el în şoaptă. Iar după aia, când vom ieşi din nebunia asta, ne vom ocupa de prietenul tău.”

14

Printre povestirile de pe front ale lui Isaac Babei, există una care se intitulează „Prima mea gâscă”. Spune povestea primei zile a unui tânăr evreu înrolat în Armata Roşie în timpul campaniei din 1920. Abia ce a ajuns, şi tovarăşii săi de regiment, nişte cazaci analfabeţi, încep să îşi bată joc de el din pricina ochelarilor şi a aerului său de intelectual. Unul dintre ei se ridică fără să spună nici un cuvânt şi îi aruncă valiza în mijlocul străzii, după care se întoarce şi strigă batjocoritor. Ce face atunci tânărul? Nu se vaită şi nu protestează, ci, văzând o gâscă deplasându-se liniştit, o prinde cu un gest rapid, îi zdrobeşte capul cu bocancul, apoi o trage în ţeapă cu sabia şi i-o duce bucătăresei care nu voia să-i servească cina. „Găteşte-mi asta”, îi spune. Din acel moment, evident, cazacii îl primesc printre ei. O purta el ochelari, evreiaşul, dar în fond este un băiat bun şi ştie să impună respect.

Iată! Berezovski a fost prima mea gâscă. Veneam din teatru, tatăl meu era un intelectual şi trebuia să-i fac pe cazaci să înţeleagă că nu eram un neputincios. Să-i luăm televiziunea a fost cel mai simplu lucru. Berezovski nu controla majoritatea, avea doar patruzeci şi nouă la sută din acţiuni. Restul aparţinea statului. A fost suficient să-l sun pe directorul general al ORT şi să-i spun că de acum înainte îşi va primi directivele de la Kremlin, nu din saloanele Casei Logovaz.

— Un gest destul de brutal.

— Păi ştiţi cum se spune: mila călăului constă în precizia gestului său. Ce-i drept, Boris nu a primit vestea prea bine. Peste noapte, directorii televiziunii sale încetează să-i mai răspundă la telefon. Jurnalistul lui preferat este concediat imediat. Până şi gâsculiţele care animă *club-house*-|*i*| din Novokuzneţkaia încetează să mai apară pe ecran. Berezovski a înnebunit. A început să hărţuiască pe toată lumea cu invective furibunde. Şi cum Puţin nu-i răspundea, mă suna pe mine şi se descărca acuzându-mă de

tot felul de crime, inclusiv de unele pe care nu le făcusem.

Toate acestea erau firești. Oricine ar fi făcut la fel în locul său. Dar Berezovski nu era oricine. Şi tocmai de aceea, în loc să-şi accepte înfrângerea, a făcut o greşeală fatală: a convocat o conferinţă de presă pentru a denunţa abuzul de putere şi pericolul unui viraj autoritar în Rusia. A apărut în faţa camerelor de luat vederi trăncănind despre libertatea presei şi despre încălcarea drepturilor ca şi cum ar fi fost Soljeniţîn. Aşa că oamenii l-au luat exact drept ceea ce era: un afacerist fără scrupule care se agăţa de puterea care îi fusese compromisă de ascensiunea Ţarului.

Berezovski era sclipitor, dar nu studiase istoria. Dacă ar fi făcut-o, ar fi înţeles că, spre deosebire de legile naturii, regulile puterii se schimbă. Ascensiunea oligarhilor se produsese în perioada acelui soi de antract feudal care urmase căderii regimului sovietic. Boris şi ceilalţi deveniseră atunci stâlpii de susţinere ai unui sistem în care puterea Kremlinului depindea substanţial de ei, de banii lor, de ziarele lor, de televiziunea lor. Când deciseseră să parieze pe Puţin, oligarhii credeau pur şi simplu că îşi schimbă reprezentantul, nu şi sistemul. Priviseră alegerea Ţarului ca pe un simplu eveniment, când de fapt era vorba de începutul unei noi ere. O eră în care rolul lor era sortit să fie revizuit.

Cine cunoaşte Rusia ştie că la noi puterea este supusă periodic unor mişcări tectonice. înainte ca acestea să se producă, poţi încerca să le orientezi cursul. Dar odată ce s-au produs, toate angrenajele societăţii se repoziţionează în consecinţă, după o logică pe cât de tăcută, pe atât de implacabilă. A te răzvrăti împotriva acestor mişcări este la fel de zadarnic cu a te opune rotirii Pământului în jurul Soarelui.

Nu numai lui Berezovski, ci tuturor oligarhilor le plăcea să se prezinte drept stâlpii democraţiei, aşteptându-se ca oamenii să ridice baricade în apărarea lor. Dar îşi supraestimau popularitatea. Noi, în schimb, o ştiam foarte bine. Recitiţi-l pe

Aristotel: primul gest al demagogului, odată ajuns la putere, este alungarea oligarhilor. Oamenii îi vedeau pe Boris şi pe tovarăşii săi ca pe nişte profitori care acaparaseră imensul patrimoniu al Uniunii Sovietice cu pumnul. Iar apoi, odată muntele de bani cucerit, îşi scoseseră vestele antiglonţ, îşi îmbrăcaseră costumele croite pe măsură şi proclamaseră: gata cu loviturile de pumn, acum respectăm fairplayul din

Camera Lorzilor. în fond, este logic că mulţi dintre ei s-au exilat la Londra. Acolo, de altfel, s-a dus şi Berezovski când a înţeles în sfârşit amploarea erorile sale de apreciere.

Cu puţin timp înainte de plecarea lui, m-am dus să-l văd pentru ultima oară, la Casa Logovaz. Ţarul îmi ceruse să-l anunţ că încă îl considera prieten. „Lă-l să înţeleagă că trebuie să rămână departe de politică pentru totdeauna, îmi spusese el. în ceea ce mă priveşte, dacă o face, poate rămâne liniştit la Moscova ca să-şi gestioneze afacerile. Sau poate să se ducă la celălalt capăt al lumii. Dar, dacă se ocupă de politică, se va izbi întotdeauna de noi.”

Puţine lucruri sunt mai triste decât locurile de putere abandonate, în care fantomele trecutului sunt mai puternice decât oamenii în carne şi oase care se încăpăţânează să le locuiască. La Casa Logovaz m-am trezit faţă în faţă cu un Berezovski deja, practic, singur. Chiar dacă mă străduisem să-i transmit mesajul Ţarului în termeni amicali, nu l-a primit foarte bine. La început, a încercat să se stăpânească, dar cu cât înaintam în conversaţie, cu atât îşi dădea mai mult frâu liber furiei pe care o acumulase în acele ultime luni.

„Puţin e un cekist, Vadia: din rasa cea mai feroce, aceea care nici nu fumează, nici nu bea. Aceştia sunt cei mai răi, pentru că îşi cultivă viciile cele mai ascunse. El va pune Rusia în lanţuri. Tot ce am făcut în ultimii ani pentru a deveni o ţară normală vor fi măturat. Chiar şi tu, Vadia, mai devreme sau mai târziu. De fapt, ai deja zgarda ta, eşti pudelul cekistului. La fel ca tatăl tău, se vede că aveţi supunerea în sânge. Aristocraţi? Sunteţi nişte şerbi toţi, aşa cum sunteţi, de generaţii!”

Cuvintele lui alunecau peste mine fără să lase vreo urmă, ca un pârâu de munte peste stânci. Mă gândeam domol că Marchizul de Custine i-ar fi dat dreptate, păcat că Boris nu l-a citit niciodată, i-ar fi fost de folos. El continua şi se contrazicea.

„Dar nu veţi fi lăsaţi să vă faceţi de cap, Vadia. Există europenii, americanii. Ruşii au cunoscut pentru prima dată

democraţia. Va izbucni războiul civil...”

Despre războiul civil, trebuie să recunosc că mi-a venit să râd: aşa cum spunea acel diplomat francez, avantajul războiului civil asupra celuilalt este

că ne putem întoarce să mâncăm acasă.

„Bravo, râzi, Vadia. – Boris era din ce în ce mai tulburat. – Sunteţi pe cale de a construi un regim mai rău decât Uniunea Sovietică. Cel puţin, pe atunci, ferocitatea câinilor de pază ai KGB-ului era controlată de oamenii Partidului. Acum Partidul nu mai există, şi cekiştii au luat direct puterea. Cine le va ţine în frâu aroganţa, poftele, prostia lor profundă? Tu, Vadia? Sau vreunul dintre prietenii tăi din teatru? KGB-ul fără Partidul Comunist nu este decât o bandă de tâlhari!”

Cu greu m-am abţinut să nu-i reamintesc lui Berezovski prima noastră întâlnire cu Puţin la Lubianka, dezinvoltura cu care el însuşi se dusese să-l pescuiască pe succesorul lui Elţîn din meandrele acelei temniţe sinistre. Insultele lui mă lăsau indiferent, dar trebuie să recunosc că desăvârşita sa rea-credinţă începea să mă calce pe nervi.

„Din fericire, există mass-media, presa. Aceasta s-au obişnuit cu libertatea şi nu vor permite să le fie luată cu una, cu două, crede-mă.

— Să fim serioşi, Boris! Nu tu spuneai că un jurnalist se cumpără cu mărunţiş? Este un servitor, spuneai, căruia îi dai voie să stea lângă tine, căruia îţi dai osteneala să-i citeşti unul sau două editoriale, şi este al tău, se umflă în pene ca un păun bătrân. Dar poate că mă înşel, Boris, nu era vorba de tine.”

Nu ar fi trebuit să spun asta, ştiu. Dar are şi răbdarea o limită, nu? Boris s-a întrerupt brusc, de parcă ar fi văzut o fantomă. Era oglindirea lui: spectrul unor Berezovski ai trecutului. Ştia şi el, nu era nevoie să insist.

Acum se uita la mine cu tristeţe. îmbătrânise brusc. Vremea lui se terminase şi nu avea să se mai întoarcă. îşi putea păstra banii, asta da. Avea să devină unul dintre acei bogătani pe care ne prefacem că-i ascultăm pentru că achită nota la sfârşitul cinei, atâta tot. Opiniile lui nu aveau să mai influenţeze nici un pic cursul evenimentelor.

„Bravo, Vadia, ai devenit unul dintre ei. Ai păstrat ceva

înregistrări, ca să mă dai jos? I le-ai pus Ţarului să le asculte aşa cum ar fi făcut-o Secin? Până acum a mers bine pentru tine; singura problema este că nu eşti ca ei şi nu vei fi niciodată.” Glasul lui Berezovski se preschimbase într-un şuierat de ură. „Sunt nişte fiare sălbatice, Vadia. Vin din neant, şi-au croit drum cu lovituri de măciucă, fără reguli, fără limite. Le este foame, o foame atavică.

Au fost umiliţi, vin din veacuri de umilinţă. Trebuie să ia totul, imediat, pentru că ştiu că roata se învârte. Ce ştii tu? Pentru oameni ca tine, roata nu se învârte niciodată.

— Se poate, Boris, nu ştiu. Ce ştiu este că Rusia a fost făcută întotdeauna aşa, cu lovituri de topor.”

Berezovski îmi aruncă într-un final o jumătate de zâmbet. Numărul se terminase, el o ştia primul. Nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să se ridice şi să plece. Exista o oarecare demnitate melancolică la bătrânul actor obligat să-şi ia rămas-bun. în orice caz, asta gândeam în seara aceea, ieşind pentru ultima oară din Casa Logovaz.

15

Politica este o meserie ciudată. Pentru a face carieră, trebuie să rămâi ancorat în teritoriu. Să interpretezi aspiraţiile gospodinei, ale feroviarului, ale micului negustor. Apoi, când ajungi în vârf, te aruncă pe scena globală. Dintr-odată, mai-marii acestei lumi devin egalii tăi. Şi ei formează deja un cerc, pentru că se află acolo de ceva timp, au avut vreme să se cunoască, să deprindă codurile de bază. Tu, în schimb, nu eşti decât un debutant propulsat pe scenă pentru o reprezentaţie-surpriză. în ţara ta poţi fi respectat sau temut, dar aici nu eşti decât ultimul venit. Trebuie să o iei de la zero, să reînveţi totul, de la cum să mergi sau cum să saluţi. Reuniunile G-8, adunările generale ONU, forumurile de la Davos: fiecare ocazie are ritualurile ei. Noii tăi prieteni se arată binevoitori, fiecare pare dornic să-ţi dea o mână de ajutor. Dar nu trebuie să-ţi faci vreo iluzie. Fiecare are un plan cum să ţi-o tragă.

în timp ce Berezovski îşi lua zborul spre Londra, noi o luam în direcţia opusă: mai întâi Tokyo, apoi New York. La JFK, ambasadorul nostru la Naţiunile Unite ne-a întâmpinat la scara avionului cu un mic alai de maşini şi de SUV-uri negre, precedate de o maşină de poliţie. După ce am ieşit din aeroport, înaintam ca melcul, ne opream la luminile roşii ale semafoarelor, din când în când se auzea câte o sirenă, dacă un şofer neatent se strecura în convoi. Nu exista aici nici o urmă a supremaţiei hieratice care deosebeşte puterea la Moscova. Ajunşi la Waldorf Astoria, am realizat că hotelul găzduia alte câteva delegaţii în plus faţă de a noastră. Protocolul de la Kremlin rezervase vreo douăzeci de camere, dar deasupra noastră saudiţii ocupau ultimele trei etaje cu o pompă imperială.

Săptămâna Adunării Generale a ONU este o orgie de putere, dar şi o baie de umilitate. Aici, oameni obişnuiţi cu satisfacerea imediată a dorinţelor reînvaţă virtuţile aşteptării: alaiurile de maşini blindate şi de bodyguarzi

creează blocaje interminabile pe Second Avenue, delegaţiile încărcate de testosteron se ciocnesc pe coridoarele aglomerate ale Palatului de Sticlă-, şefii de guverne, obişnuiţi cu saloanele aurite, se pitesc după paravane temporare pentru a conduce negocieri cruciale. Şi în mijlocul a toate acestea, evident, americanii găsesc întotdeauna o cale să te facă să le simţi superioritatea. într-o zi, pe când ne pregăteam să părăsim hotelul pentru a merge la CNN, agentul Secret Service atribuit delegaţiei noastre ne-a obligat pe toţi să ne oprim. „Este *Freeze,* ne-a explicat el: când preşedintele Statelor Unite se află în mişcare, nimeni altcineva nu are dreptul să facă un pas.” Nu pot să uit expresia Ţarului în timp ce aştepta pe trotuar ca alaiul nostru să primească autorizaţia de a se repune în mers. Apoi, când am ajuns la studioul de televiziune, am fost primiţi de un soi de saltimbanc cu faţă cunoscută. Cămaşa roz, bretelele negre. în faţa lui Larry King, Ţarul părea îmbrăcat ca la prima comuniune.

„Cum este să fii spion? l-a întrebat individul în timpul emisiunii.

— Nu foarte diferit cu a fi jurnalist, i-a răspuns Puţin. Este vorba de a strânge informaţii, de a face o sinteză a lor şi de a i le prezenta celui care trebuie să se folosească de ele pentru a lua o decizie.

— Iar dumneavoastră v-a plăcut să faceţi asta?

— Aş spune că da, faptul de a lucra în serviciile de informaţii mi-a permis să-mi lărgesc viziunea şi să-mi dezvolt anumite calităţi în lucrul cu oamenii. Am învăţat să deosebesc prioritatea de ceea ce este mai puţin important şi, din acest unghi, mi-a fost foarte util.

— Perfect! Vom reveni cu preşedintele Puţin la *Larry King Live* după o pauză de publicitate, nu plecaţi!”

Pe atunci, încă luam totul foarte în serios, dar New Yorkul este un asemenea bâlci, încât ne-am lăsat puţin în voia lui.

întotdeauna am avut impresia că Manhattanul este grila unui joc de table pe care participanţii se duc şi vin cu metroul, cu taxiurile galbene sau cu acele *towncars* negre, în funcţie de nivelul la care au ajuns. Oraş lipsit de orice înţelepciune, sortit repetiţiei infinite, dar încărcat de energie. Cortegiul nostru nu avea măreţia moscovită, dar tot arăta grozav. Mergeam de la vernisajul unei expoziţii spre o cină de gală. Şi peste tot eram întâmpinaţi cu acea expansivă

cordialitate americană sub care percepeai, aproape întotdeauna, o vână de condescendenţă.

Summitul cu Clinton s-a desfăşurat mai mult sau mai puţin în acelaşi fel. Preşedintele a avut amabilitatea de a veni să ne întâlnească la Waldorf Astoria. S-a prezentat cu acel aer de veteran uns cu toate alifiile, legendara strângere de mână, cele două mâini ale lui cuprinzându-le pe ale tale asemenea unui boa constrictor, vocea răguşită şi zâmbetul larg al crescătorului de vite din Midwest care, când se lasă seara, îşi deapănă lângă foc poveştile vieţii sale. Ştiam însă că în spatele acestei faţade rustice se ascundea un mecanism sofisticat şi necruţător. Clinton, studentul supradotat de la Yale şi Oxford, Clinton, cel mai tânăr guvernator al Statelor Unite, Clinton, animalul politic care supravieţuieşte tuturor scandalurilor, sfârşind întotdeauna prin a triumfa asupra adversarilor săi. Dar, mai ales, Clinton, preşedintele care condusese cu o mână de fier distrugerea imperiului sovietic, luând înapoi jumătate din Europa fără a face nici o concesie, extinzând NATO aproape până la graniţele noastre şi lăsând vulturii să dezmembreze, bucată cu bucată, ce mai rămăsese din sistemul nostru de producţie.

Totuşi, a făcut o greşeală încă de la primul schimb de cuvinte. I-a cerut Ţarului veşti despre Elţîn, bătrânul lui prieten, Boris. Şi nu şi-a dat seama că, făcând asta, reactiva amintirea unei umilinţe pe care nici unul dintre noi nu va putea vreodată s-o digere. Aşa cum v-am spus, ruşii sunt obişnuiţi să se sacrifice, dar vor şi să fie respectaţi. De-a lungul întregii noastre istorii, suveranii noştri au fost întotdeauna trataţi ca mai-marii acestei lumi, şi nimeni nu a fost vreodată în stare să-şi afirme o superioritate asupra lor. Când Roosevelt se întâlnea cu Stalin

sau, pe parcursul deceniilor succesive, Nixon cu Brejnev sau Reagan cu Gorbaciov, se confruntau două mari puteri, şi nimeni n-ar fi gândit vreodată altfel. După căderea Zidului, toate acestea au devenit mai dificile pentru noi. Totuşi, formele, respectarea formelor ne-ar fi putut salva. însă Elţîn a căzut în capcana căldurii clintoniene, era convins că-şi găsise un prieten. Sau măcar un aliat binevoitor, care să-l ajute să pună din nou Rusia pe picioare. A lăsat garda jos. Şi de la strângeri de mână la bătut cu palma pe spate, a ajuns până la acea secvenţă teribilă care s-a întipărit ca un semn al infamiei pe retina

fiecărui rus.

încercaţi să vă imaginaţi scena: o zi de toamnă, tot la New York. Preşedintele american şi preşedintele rus tocmai au încheiat un acord bilateral la biblioteca Franklin D. Roosevelt şi se află acum afară pentru o declaraţie de presă. Coloane neoclasice, steaguri, garda prezidenţială în uniformă de gală şi, sub tribună, doi dovleci drept omagiu adus acelei sărbători barbare pe care, ca de obicei, americanii au reuşit s-o impună întregii lumi. Clinton vorbeşte scurt, apoi îi dă cuvântul lui Elţîn, care începe să ţină o cuvântare, vizibil nu foarte treaz. în timp ce răsună vocea preşedintelui nostru, Clinton izbucneşte deodată în râs. Este neobişnuit, dar nu este ceva grav, şi celui mai puternic om de pe pământ i se mai întâmplă să râdă. Problema este că preşedintele Clinton nu se mai opreşte. Nu reuşeşte să se oprească: bătrânul urs, împleticindu-se, ridicol, pe picioare, îl face literalmente să hohotească de râs. Clinton are lacrimi în ochi, faţa stacojie, râde ca un nebun. încremeniţi în faţa televizorului, noi, ruşii, îl implorăm în gând să se oprească. îl cunoaştem pe Elţîn, îi ştim obiceiurile, slăbiciunile. Dar este preşedintele Federaţiei Ruse, ce naiba, cel mai mare stat al planetei, o superputere nucleară! Nimic, Clinton nu reuşeşte să se controleze. Acum se clatină şi el, îl plesneşte pe umeri pe Elţîn care, deşi ameţit, pare uşor stânjenit. O întreagă naţiune, o sută cincizeci de milioane de ruşi, se scufundă în ruşine sub greutatea chicotelor preşedintelui american.

Această scenă i-a revenit în memorie Ţarului în clipa când Clinton i-a cerut veşti despre bătrânul Boris. Aşa că l-a făcut imediat să înţeleagă că lucrurile vor sta altfel cu el. Gata cu palmele pe spate şi cu hohotele de râs. Clinton era, evident, dezamăgit. Credea că de-acum înainte toţi preşedinţii ruşi nu vor fi decât nişte bravi portari de hotel, paznici ai celor mai mari resurse de gaze ale planetei în beneficiul unor multinaţionale americane. Pentru o dată, el şi consilierii lui au

plecat ceva mai puţin zâmbitori decât veniseră. Dar la ce se aşteptau?

„Dacă nişte canibali ar lua puterea la Moscova, şi-a vărsat Ţarul focul în timpul zborului de întoarcere, Statele Unite i-ar recunoaşte imediat ca guvern legitim, cu condiţia să nu le afecteze interesele şi să se poarte cu ei ca nişte stăpâni. Problema este că sunt convinşi că au câştigat Războiul

Rece, înţelegi? Când de fapt Uniunea Sovietică nu l-a pierdut. Războiul Rece s-a încheiat pentru că poporul rus a pus capăt unui regim care îl asuprea. N-am fost învinşi, ne-am eliberat de o dictatură. Nu este acelaşi lucru. Şi occidentalii au contribuit la democratizarea Europei de Est, dar n- ar trebui să uite că cea mai mare contribuţie a fost a ruşilor. Noi am făcut să cadă Zidul Berlinului, nu l-au dărâmat ei. Noi am dizolvat Pactul de la Varşovia şi am întins spre ei mâinile în semn de pace, nu de predare. N-ar strica să-şi amintească asta din când în când.”

6. **Denumirea sediului Secretariatului General al ONU.**

16

La întoarcerea din Statele Unite, am decis să-mi iau o seară de libertate. Pe vremea aceea, nu prea mai aveam timp, dar încă mi se mai întâmpla să frecventez din când în când mediul artiştilor moscoviţi, pe care îl părăsisem când începusem să lucrez cu Ţarul. Oricât de enervante ar fi fost ticurile nervoase prin care locuitorii acestei lumi încercau să-şi dea importanţă, veselia lor exagerată constituia un răgaz binevenit faţă de vigilenţa rapace de clipă cu clipă a colegilor mei de la Kremlin. Exista, mai ales, printre cei de aici un personaj care îşi dădea toate aerele de mare scriitor, fără a se fi obosit vreodată să producă ceva. Limonov, numele lui era Eduard Limonov. După ce petrecuse mulţi ani în America şi la Paris, se întorsese la Moscova cu idei combative. Cultiva faţă de Occident un resentiment cu atât mai feroce cu cât fusese alimentat de umilinţe, în principal de natură financiară, îndurate în timpul şederii sale prelungite în aceste zone. La începutul anilor nouăzeci înfiinţase Partidul Naţional-Bolşevic. Nu se înţelegea prea bine dacă era vorba de o operaţiune politică sau de o performanţă artistică, dar ceea ce apărea foarte clar chiar din numele acestei invenţii era dorinţa de a produce cât mai mult haos. Debarasându-se de mult timp de toate plictisitoarele avantaje ale respectabilităţii care încă îi mai ţinea captivi pe oameni ca mine, Eduard obţinuse în schimb acces la o gamă infinită de plăceri mai intense, pe care le împărtăşea cu cei apropiaţi cu generozitatea unui paşă din Orientul Mijlociu. Era mereu înconjurat de o bandă de personaje îndoielnice, căreia îi spunea „avangarda mea revoluţionară”.

„Poţi să râzi, Vadia, dar sunt pe cale să creez o armată, repeta el. Problema nu sunt soldaţii, aceştia nu sunt greu de găsit: oamenii sunt atât de disperaţi. Problema o constituie comisarii poporului, oamenii capabili să facă propagandă, să ia cuvântul în faţa maselor. în acest stadiu al luptei, ei sunt arma strategică, propagatorii ideologiei, multiplicatorii revoluţiei

naţional-bolşevice. Dar nu-ţi face griji, Vadia, când vom lua puterea, îţi vom lăsa micul birou de la Kremlin: un profesionist onest în ale propagandei poate fi oricând de folos.

în seara aceea, Eduard îmi dăduse întâlnire la 317, un fals pub irlandez din apropiere de Casa Albă, pe care îl transformase în cartierul său general. Pentru a ajunge acolo trebuia să-ţi croieşti drum printre zecile de motociclete parcate afară şi, odată intrat, te trezeai cufundat într-o atmosferă de *Mad Max,* în care bikeri neofascişti stăteau alături de intelectuali anarhişti, punkeri şi rarele creaturi feminine care îndrăzneau să se aventureze acolo.

Când am ajuns, Limonov se afla deja instalat într-un colţ cu o sticlă de vodcă pe jumătate goală în faţă: seara promitea.

„Ştii care a fost începutul sfârşitului, Vadia?”

Lui Eduard îi plăceau introducerile teatrale.

„Nu, Eduard, dar te rog, luminează-mă.

— Richelieu, Vadia. Cardinalul din *Cei trei muşchetari* chiar a existat, ştii.

— Da, Eduard, îţi reamintesc că nu vorbeşti cu unul dintre skinheazii tăi fără creier.

— Da, bine, pe scurt, în tot cazul, el a fost cel care a interzis duelurile. A făcut o lege pentru a-i împiedica pe doi bărbaţi adulţi să se înfrunte cu săbiile, îţi dai seama? Omul occidental nu şi-a mai revenit niciodată. De acolo până la concediul de paternitate n-a fost decât un pas.”

Limonov considera concediul de paternitate recent introdus în unele ţări europene o culme a abjecţiei, simbolul unei existenţe dezolante de animale domestice.

„Se uită la televizor, îşi parchează maşina, se dedică unei munci nu foarte obositoare şi perfect plictisitoare; câteva decenii tot aşa, unul sau două împrumuturi la bancă, vacanţe la mare, şi viaţa le e terminată, înainte chiar să-şi dea seama, o viaţă complet irosită, singura crimă cu adevărat de neiertat.”

Auzisem de mai multe ori argumentele lui Eduard, aceleaşi pe

care le repeta în cărţile, în interviurile, în discursurile către membrii avangardei sale revoluţionare. în seara aceea însă era curios în legătură cu călătoria

noastră la New York, despre care citise câteva relatări în presă.

„Cum a fost plimbarea?”

Am încercat să evit această conversaţie, chiar neavând chef să discut politică internaţională cu Eduard. „Ei! Ştii foarte bine cum e acolo, întotdeauna mai curând distractiv, aş spune.

— E distractiv New Yorkul. Totul e să te fereşti de americani.”

Am izbucnit în râs, dar, ca de obicei, vorbea serios. Chiar dacă scotea paradox după paradox, Limonov nu glumea niciodată, era una dintre caracteristicile lui.

„Ai fost vreodată la unul dintre acele dineuri? Toţi bărbaţii au studiat la Princeton sau Yale, toate femeile, la Vassar sau Brown. Toţi au copii de aceeaşi vârstă, care merg la aceleaşi şcoli. Bărbaţii lucrează într-o bancă downtown, femeile fac shopping la Barney’s. Toţi au o casă de vară la Hamptons şi una pentru iarnă la Palm Beach. Dacă ajungi la una dintre aceste mese, singura opţiune rezonabilă e cianura. Când eram mai tânăr, puteam măcar să încerc să i-o trag uneia dintre acele soţioare blonde la toaletă. Acum însă mi-a rămas doar cianura. Ce bine că nu mai sunt invitat la astfel de dineuri.

— Ce vrei, bătrâne, farmecul discret al burgheziei. La fel e peste tot.

— Nu, Vadia, America a distrus burghezia.”

Ideologul-şef al Partidului Naţional-Bolşevic arborase brusc o expresie de profundă tristeţe pentru a deplânge dispariţia burgheziei anglo-saxone.

„Burghezia, cel puţin, avea valori, oamenii ăştia nu mai cred decât în cifre. Amuzant e că nici măcar nu se cunosc între ei, sunt rodul unei loterii care se reînnoieşte din generaţie în generaţie: inteligenţi, ambiţioşi, având cultul muncii şi al informaţiei exacte, plictisitori ca nişte şobolani morţi. Problema nu este imperialismul Statelor Unite. Nu sunt supărat pe ei din cauza lui Allende sau a altor prostii de felul ăsta. Exercitarea unei puteri, chiar violente, face parte din natura oricărui

imperiu, şi una peste alta nu sunt mai răi decât atâţia alţii care i-au precedat, inclusiv ţarevicii noştri albi şi roşii. Problema o constituie conţinutul culturii americane. O de-civilizaţie care a făcut imposibilă adevărata măreţie pentru a le garanta un *Happy Meal* tuturor.”

Eduard făcu o pauză pentru a-şi înfige dinţii în hamburgerul pe care îl

comandase, fără ca acest gest să pară a-i deranja vreun pic argumentul.

„Ceea ce este interesant este că oameni ca tine cred că acesta este un model de urmat. Dar, de fapt, americanii sunt nişte zombi; nu există păcat mai mare decât să-ţi iroseşti viaţa, Vadia. Nici măcar nu le trece prin cap că scopul existenţei umane ar putea să nu fie acela de a trăi cât mai confortabil sau cât mai mult cu putinţă. Tocmai când l-am văzut pe Elţîn luând-o pe această cale şi vrând să transforme Rusia într-o sucursală *low-cost* a balamucului american, am decis să înfiinţez Partidul Naţional-Bolşevic. Şi ştii de ce l-am numit aşa? Ca să vă înfurii, ca să concentrez într-un singur nume tot ce consideraţi voi că e răul, toate ideile care îl ameninţă pe micul consumator satisfăcut la care aţi redus omul.

— *Pasiunile ne fac să trăim, înţelepciunea ne ajută doar să rezistăm.-”* Limonov mă privi pieziş. Nu-i plăcea să fie întrerupt, cu atât mai puţin cu citate vechi care îi banalizau iluminările.

„Exact despre asta e vorba, reluă el. în Partidul Naţional-Bolşevic am adus laolaltă foşti stalinişti şi foşti troţkişti, homosexuali şi skinheads, anarhişti, punkişti, artişti conceptuali şi fanatici religioşi, budişti şi creştini ortodocşi. Când am organizat primul nostru congres, cel mai greu a fost a fost să-i repartizăm în sală astfel încât să nu-şi crape unii altora capetele. Când mă mai gândesc, tot nu ştiu cum am procedat.

Eduard izbucni în râs. Apoi, cu ajutorul unei înghiţituri zdravene de vodcă, îşi recăpătă seriozitatea.

„Nu ideologia îi ţine laolaltă, Vadia, ci stilul de viaţă. Crezi că îi interesează vreun pic programul? Tot ce vor aceşti tineri este să fugă de banalitate, de plictiseală. Există în fiecare dintre ei o scânteie de eroism care nu aşteaptă decât să fie alimentată. A Treia Romă, Rusia imperială, Stalingrad, nu contează! Esenţial este să apelezi la ceva mare. Dacă vrea să rămână în viaţă, fiecare popor trebuie să creadă că doar în mâinile lui stă salvarea lumii, că trăieşte ca să se afle în fruntea celorlalte

popoare! Occidentalii vor să ne vadă în genunchi. I-au adorat pe Gorbaciov şi pe Elţîn. Şi se vor preface că vă adoră şi pe voi, Vadia, atâta timp cât vă veţi purta ca nişte valeţi. Şi între timp vor ciuguli şi ultimele resturi.” în seara aceea m-am ferit să-i spun lui Limonov că elucubraţiile lui coincideau, cel puţin în parte, cu propria noastră experienţă. Chestia asta,

sincer, mă punea un pic pe gânduri. întotdeauna îl considerasem pe Eduard un sociopat strălucit, complet lipsit de simţ politic. Repeta de mulţi ani aceleaşi concepte sub privirea amuzată a prietenilor săi. Să-l scandalizezi pe burghez, să atragi atenţia, să faci să se holbeze ochii frumoaselor fete care nu lipseau niciodată din cercul său, acestea mi se părea că erau singurele scopuri ale tiradelor sale. Acum însă începeam să le găsesc un alt sens elanurilor sale lirice. Nu aş fi mers până la a-i da dreptate, cu siguranţă nu. Dar, pentru prima dată, argumentele lui îmi apăreau drept ceea ce erau. Nu rodul unor analize

riguroase, dar în mod cert o intuiţie care trebuie luată în serios, în ciuda bufoneriilor lui Limonov. Poate că imitarea turbată a Occidentului în care ne lansaserăm la sfârşitul anilor optzeci nu era calea cea bună. Poate venise momentul să o luăm pe alt drum.

7. ***„Les passions font vivre l'homme, la sagesse le fait seulement durer":*** **maximă (redată incomplet şi uşor modificată ad-hoc) a lui Nicolas Chamfort.**

17

Era acel ceas al nopţii când moartea pătrunde în lume şi, în vreme ce străbăteam lungile coridoare albe ale Kremlinului, aveam senzaţia că mă aflu în singurul loc din întreaga Rusie care nu era scufundat în beznă. Palatul Senatului, unde se află biroul lui Puţin, nu are importanţa de gheaţă a aceluia al ţarilor. Aici, puterea nu se împrăştie alunecând pe oglinzile unor saloane inutile, ci se concentrează şi acţionează. Tocmai de aceea făcuse Lenin din el sediul guvernului său, şi de atunci tocmai în aceste mici săli, mobilate cu un gust sumar, se decide soarta celei mai mari ţări de pe glob. Ajungând în anticamera preşedintelui, mi-am adresat obişnuitul salut mut portretelor ţarilor care ornau pereţii şi statuii samuraiului japonez pe care Puţin alesese să o adauge tinerilor în carne şi oase din garda sa. Şeful secretariatului particular mi-a făcut semn să trec, preşedintele mă aştepta. Intrând în birou, l-am găsit pe acesta stând în spatele masei sale de lucru, nu pe canapeaua pe care o alegea de obicei pentru conversaţiile noastre private. Foarte rău semn. Marele candelabru de bronz era, în mod excepţional, stins. Doar mica lampă de masă lumina biroul Ţarului, creând o atmosferă de reculegere studioasă. M-am instalat într-unul din cele două fotolii incomode aflate în faţa biroului lui Puţin.

Ţarul citea un document şi a rămas tăcut câteva minute. Apoi, fără să-şi ridice ochii de pe hârtia pe care o avea în faţă, m-a întrebat:

„Cum este indicele meu de popularitate, Vadia?

— în jur de şaizeci la sută, domnule preşedinte.

— Bine. Şi ştii cine este mai sus decât mine?

— Nimeni, domnule preşedinte. Cel mai apropiat concurent este la aproximativ douăsprezece procente.

— Nu este adevărat, Vadia. Uită-te în sus, există un lider rus care este mai popular decât mine.”

Nu înţelegeam unde voia să ajungă.

„Stalin. Tătuca este azi mai popular decât mine. Dacă am fi faţă în faţă nişte la alegeri m-ar face bucăţi!”

Chipul Ţarului căpătase consistenţa minerală pe care învăţasem s-o recunosc. M-am abţinut să fac vreun comentariu.

„Voi, intelectualii, sunteţi convinşi că lucrurile stau astfel pentru că oamenii au uitat. După voi, ei nu-şi amintesc epurările şi masacrele. Şi tocmai de aceea continuaţi să publicaţi articol după articol şi carte după carte despre 1937, gulaguri, victimele stalinismului etc. Credeţi că Stalin e popular *în ciuda* masacrelor. Ei bine, vă înşelaţi, este popular *datorită* masacrelor. Pentru că el, măcar, ştia cum să se poarte cu hoţii şi trădătorii.”

Ţarul făcu o pauză.

„Ştii ce face Stalin când trenurile sovietice încep să aibă o serie de accidente?

— Nu.

— îl ia pe Von Meck, directorul căilor ferate, şi îl împuşcă pentru sabotaj. Asta nu rezolvă problema căilor ferate, de fapt poate chiar să o agraveze. Dar oferă o supapă mâniei populare. Procedează la fel ori de câte ori sistemul nu face faţă. Când carnea ajunge să lipsească, Stalin îl arestează pe comisarul poporului pentru agricultură, Cernov, îl trimite în judecată, iar acesta, ca prin farmec, recunoaşte că a tăiat mii de vaci şi de porci pentru a destabiliza regimul şi a provoca o revoltă. Apare, apoi, o penurie de ouă şi unt. Stalin îl arestează atunci pe Zelenski, şeful Comisiei pentru plan, iar acesta, la scurt timp, admite că a împrăştiat cuie şi sticlă pisată în rezervele de unt şi că a distrus cincizeci de camioane cu ouă. Un val de indignare amestecată cu o anumită uşurare străbate ţara: totul se explică! Sabotajul este o explicaţie mult mai convingătoare decât ineficienţa, Vadia. Când este descoperit, vinovatul poate fi pedepsit. S-a făcut dreptate, cineva a plătit, şi ordinea a fost restabilită. Acesta este punctul fundamental.”

Ţarul făcu din nou o pauză, pe care în nişte împrejurări diferite

nu aş fi ezitat să o caracterizez drept teatrală. Apoi reluă pe un ton neutru: „Am ordonat arestarea prietenului tău Hodorkovski mâine în zori. Vom trimite şi camere de luat vederi, toată lumea trebuie să vadă că nimeni nu este mai presus de mânia cea sfântă a poporul rus.”

Eram uluit. în decursul ultimilor ani, Mihail devenise cel mai bogat întreprinzător din ţară, nu neapărat mai cinstit decât ceilalţi, dar cu o faţă de băiat bun, care se prezenta ca un *nerd* din Silicon Valley, cu T-shirturile, ochelarii, fundaţiile caritabile şi marile discursuri întotdeauna pline de idealuri înalte caracteristice. Ziarele şi televiziunile voastre îl adorau, făcuseră din el un fel de icoană a noului capitalism rus. Ideea de a-l băga la pârnaie ca pe un criminal oarecare era, practic, de neimaginat. Dar este adevărat că Ţarul nu ar fi ajuns acolo unde ajunsese rămânând în sfera imaginabilului.

Nu m-am îndoit nici o clipă de natura irevocabilă a acestei măsuri. Bărbatul care mă privea de pe cealaltă parte a biroul său nu-mi ceruse părerea, se limitase să-mi comunice o decizie. Datoria de a gestiona consecinţele îmi revenea mie. Mass-media, chiar şi cele ruse, vor face scandal. Am fi putut să minimalizăm decizia, s-o prezentăm ca pe un fel de ordin administrativ, dar asta n-ar fi schimbat mare lucru. La nivelul acesta, măcar să servim pachetul complet. Dacă Mihail trebuia să devină supapa mâniei poporului rus, umilirea lui trebuia să fie deplină. Gata cu pozele de *golden boy* al finanţelor, de binefăcător zâmbitor al orfanilor şi al văduvelor, de-acum înainte aveam să fac în aşa fel încât singurele imagini aflate în circulaţie să fie cele ale lui Hodorkovski îmbrăcat în deţinut în spatele gratiilor. Mesajul trebuia să fie clar: de pe prima pagină a revistei *Forbes* până la închisoare nu este decât un pas, dacă Ţarul decide că trebuie să îl faci. Degradarea publică a lui Mihail va deveni un avertisment pentru ceilalţi oligarhi şi un spectacol oferit drept nutreţ mâniei bunului poporul rus.

Veţi crede, poate, că m-am implicat sufleteşte, că mi-a făcut plăcere să- mi umilesc vechiul rival, dar pot să vă asigur că nu. Cel care caută să se răzbune pentru un neajuns pe care l-a îndurat este condamnat să-i rămână ostatic, eu mă eliberasem de gândul legat de Mihail şi de Ksenia de multă vreme, până acolo încât până şi vestea căsătoriei lor nu reuşise să-mi afecteze vreun pic

indiferenţa. A fi obligat să revin la acest fapt nu a fost plăcut, dar să mă fi opus nu ar fi avut nici un sens. Nimic nu este mai greu decât să iei o decizie, dar, odată ce ai luat-o, trebuie să uiţi totul, cu excepţia a ceea ce o poate face să reuşească.

Hodorkovski a fost arestat în zori, imediat ce avionul său a atins pista oraşului siberian unde se dusese să încheie nu ştiu ce afacere. Imaginile miliardarului încătuşat, escortat de soldaţi ai trupelor speciale, a făcut înconjurul lumii. Şi au avut efectul imediat de a ne reaminti că banii nu ne apără de orice. Pentru voi, occidentalii, acesta e un tabu absolut. Un politician arestat, de ce nu, dar un miliardar ar fi de neimaginat, pentru că societatea voastră este întemeiată pe principiul că nu există nimic mai presus de bani. Ce e amuzant este că voi continuaţi să-i numiţi pe ai noştri „oligarhi”, când singurii adevăraţi oligarhi nu există decât în Occident. Acolo sunt miliardarii mai presus de legi şi popor, îi cumpără pe cei care guvernează şi scriu legile în locul lor. La voi, imaginea unui Bill Gates, Murdoch sau Zuckerberg încătuşat este total de neconceput. în Rusia, dimpotrivă, un miliardar este total liber să-şi cheltuie banii, dar nu să influenţeze puterea politică. Voinţa poporului rus – şi cea a Ţarului, care o întrupează – trece înaintea interesul privat, oricare ar fi acesta.

Cu şase săptămâni înainte de vot, arestarea lui Hodorkovski a devenit manifestul non-campaniei Ţarului pentru alegerile din acel an. M-am limitat la a transforma căderea lui Mihail într-un format televizual de succes. Nu a fost greu, deoarece capul unui potentat rostogolindu-se pe pământ a fost întotdeauna unul dintre spectacole cele mai îndrăgite de mase. Uciderea unui om important consolează mulţimea pentru mediocritatea ei. Eu poate nu am prea reuşit în viaţă, îşi spune omul de pe stradă, dar cel puţin nu atârn în spânzurătoare. în fiecare epocă, execuţiile publice au fost un divertisment extrem de apreciat. Când a fost introdusă ghilotina, cronicile Revoluţiei Franceze spun că parizienii se plângeau că nu văd bine şi strigau „daţi-ne furcile înapoi”. Apoi, când şi-au dat seama cât de eficientă era şi ce teroare suplimentară le stârnea condamnaţilor, a început să le placă această nouă tehnologie. Să fim sinceri: nu există dictator mai însetat de sânge decât poporul; doar mâna aspră, dar dreaptă, a conducătorului îi poate domoli furia.

în primele zile ale lunii decembrie, alegerile au fost un triumf. A doua zi după vot, Ţarul a mărturisit la televizor că rămăsese treaz toată noaptea. Nu pentru a urmări rezultatele, în legătură cu care nu avea nici cea mai mică nelinişte, ci pentru că labradorul său, Koni, născuse primii pui. Eu unul nu

aveam un câine de care să am grijă, iată de ce noaptea alegerilor am petrecut-o acasă, singur cu o carafă de vodcă şi cu un teanc de cărţi de istorie. De la ultima conversaţie cu Ţarul, începusem să-mi văd rolul altfel. Cufundându-mă în cronicile proceselor staliniste din anii treizeci, mi-am dat seama că era deja, practic, vorba de nişte megaproducţii hollywoodiene: calea sovietică în show-business. Procurorul şi judecătorii lucrau luni de zile la un scenariu pe care inculpaţii erau chemaţi să îl joace, fiind încurajaţi prin diverse mijloace de presiune pe care producătorii filmului le aveau asupra lor. Era cel care avea o familie de apărat, cel

care trebuia să ţină ascuns un secret, cel care, pur şi simplu, era sensibil la ameninţări şi la durerea fizică. Până la urmă, fiecare se hotăra să îşi joace rolul, şi spectacolul putea să înceapă.

Nici un detaliu nu scăpa atenţiei producătorilor, amestecul de realitate şi ficţiune trebuia să fie impecabil. Publicul, cel căruia i se permitea să asiste la proces, şi mai ales milioanele de persoane rămase acasă, informate prin radio şi *Pravda,* trebuiau să treacă prin aceleaşi emoţii ca atunci când te uiţi la un film Metro Goldwyn Mayer. Teama, neliniştea, teroarea în faţa Răului. Apoi, profunda seninătate care decurge din rezolvarea unui conflict şi din triumful Binelui. Capacitatea creatoare a unei puteri dispuse să acţioneze cu determinarea necesară este nelimitată, cu condiţia să respecte regulile fundamentale ale fiecărei construcţii narative în parte. Limita nu o constituie respectul faţă de adevăr, ci respectul faţă de ficţiune. Motorul primordial de care trebuie să se ţină seama rămâne furia. Voi, occidentalii conformişti, credeţi că aceasta poate fi resorbită. Că, de exemplu, creşterea economică, progresul tehnologiei şi, ce ştiu eu, livrările la domiciliu şi turismul de masă vor face să dispară furia oamenilor, surda şi sacrosancta mânie a oamenilor, care îşi are rădăcinile în însăşi originea umanităţii. Nu este adevărat: întotdeauna vor exista dezamăgiţi, frustraţi, perdanţi, în fiecare epocă şi sub orice regim. Stalin a înţeles că furia este un dat structural. în funcţie de perioadă, scade sau creşte, dar nu dispare niciodată. Este unul dintre filoanele de profunzime care guvernează societatea. Problema, deci, nu este să încerci s-o combaţi, ci doar să o gestionezi: ca să

nu-şi iasă din matcă distrugând totul în cale, trebuie să prevezi neîncetat canale de evacuare. Situaţii în care furiei i se poate da frâu liber fără a pune

în pericol sistemul. Să reprimi disidenţa e grosier. Să gestionezi fluxul de furie evitând ca ea să se acumuleze este mai complicat, dar mult mai eficace. Vreme de mulţi ani, munca mea, în fond, doar în asta a constat.

18

De la arestarea lui Hodorkovski şi realegerea triumfătoare a lui Puţin, ceva s-a schimbat în natura guvernării ruse. Lupta pentru putere nu s-a întrerupt, dimpotrivă. Dar s-a mutat din arena publică în anticamera Ţarului, începând din acel moment, Curtea a reînceput să decidă soarta statului. Şi fruntea suveranului a reînceput să fie, la fel ca pe vremea lui Nicolae I, unica sursă a tuturor bucuriilor şi a tuturor suferinţelor curtenilor.

Dacă veţi avea vreodată ocazia, încercaţi să observaţi leii şi maimuţele de la grădina zoologică. Când se joacă, înseamnă că ierarhiile sunt clare şi că liderul controlează totul. Altfel, fiecare stă în colţul său, neliniştit şi speriat. Restabilind verticala puterii, Puţin a dat tonul balului curtenilor: un exerciţiu de dexteritate ale cărui reguli vin din zorii timpurilor şi al cărui ritm este determinat de mişcările ascendente şi descendente ale participanţilor. Sunt cei care ocupă un birou apropiat de cel al Ţarului şi cei care se află pe linia lui telefonică directă. Sunt cei care îl însoţesc în misiuni în străinătate şi cei care merg în vacanţă la Soci. Sunt cei care primesc o strapontină în guvern şi cei cărora nu li se reînnoieşte mandatul în fruntea unei întreprinderi publice. Nici un indiciu, oricât de mic, nu poate fi trecut cu vederea: poziţia la masă la o cină de gală, timpul de aşteptare în anticamera preşedintelui, numărul agenţilor de securitate. Puterea este formată din amănunte. Nimic nu scapă interesului obsesiv al curteanului, pentru că el ştie că esenţa ierarhiei stă în detaliu. Şi că până şi o minusculă pierdere a controlului poate deschide o fisură în edificiu. Doar diletantul neglijează aceste aspecte, considerându-le nedemne de atenţia sa; profesionistul ştie că nici un detaliu nu este prea mic pentru a-i merita atenţia.

Turnurile Kremlinului sunt numeroase, oscilaţiile, constante, iar cine vrea să facă parte din joc trebuie să aibă capacitatea de a le măsura cu precizia

unui seismograf de la Institutul de Geofizică din Moscova. Activitate extenuantă, care presupune o practică neîntreruptă; orice întâlnire, publică sau privată, este de folos pentru a lua pulsul situaţiei, pentru a verifica dacă echilibrul de forţe a rămas acelaşi. Cunoaşteţi fluxul cotaţiilor bursiere, cel care defilează neîncetat pe pereţii sălilor diferitelor pieţe? Aşa arată şi Curtea. Numai că, în loc să apară pe ecrane, cotaţiile defilează pe frunţile şi pe buzele curtenilor. Fiecare cină, fiecare conversaţie devine un extras bursier: cine urcă, cine coboară, orice jucător cât de cât serios ştie că, desigur, Kremlinul nu te face fericit, dar face cu neputinţă să fii fericit altundeva.

Eu, nu pot să neg, m-am strecurat în noul regim cu naturaleţea celui care avea în sânge cel puţin trei secole de plecăciuni. Dar trebuie să recunosc că alţii, chiar dacă nu dispuneau de o asemenea moştenire genetică, m-au întrecut rapid. Secin, de pildă, secretarul lui Puţin. V-am vorbit deja despre el, deschidea uşile, dădea telefoane. Ca mulţi alţii asemenea lui, şi-a extras multă vreme puterea din faptul că era subevaluat. Oamenii îl vedeau acolo, cu mica lui servietă în mână, cu ochii plecaţi în prezenţa Ţarului, şi era luat drept un amestec de dactilograf şi de majordom. în patru ani petrecuţi la Kremlin, a devenit prototipul curteanului, sigur pe el, dominator; lumea era a lui atâta timp cât şeful nu se afla prin preajmă. Era de ajuns ca acesta să-i arunce o privire, şi se preschimba la loc într-o oaie speriată.

Pe zborurile de stat, când toată lumea îşi scotea sacourile pentru a se simţi mai comod, el îşi păstra cravata în semn de respect faţă de Ţar. înainte de a-l întâlni pe Puţin, lucrase pentru KGB în Mozambic. Dumnezeu ştie ce făcuse acolo. Se reîntorcea din când în când. Pentru el, să debarce dintr-un Antonov pe o pistă africană, cu o escortă de soldaţi din trupele speciale şi un mesaj de transmis dictatorului local din partea Ţarului, era un fel de vacanţă. în timpul zilei, loviturile de

mortier punctau trecerea timpului. Noaptea, se cina pe marginea piscinei în timp ce orchestra cânta o muzică de cocktail. Exact cum s-ar duce în Capri sau la Saint-Tropez un om obişnuit.

Modul său de a aborda natura umană era atât de primitiv, încât indivizilor mai sofisticaţi le era greu să îl înţeleagă. „Lucrurile sunt mai complicate”, susţineau ei. „Pe dracu’”, răspundea Secin. Iar faptele îi dădeau aproape

întotdeauna dreptate.

într-o zi, am descoperit că era licenţiat în filologie, şi mi-a venit ideea absurdă că am putea avea nişte pasiuni comune. Cu prima ocazie, am încercat să-l întreb despre autorii lui preferaţi. Eram în biroul lui: „Nu am citit nici o carte din ziua în care am terminat facultatea, mi-a răspuns el cu un glas monocord. Doar pe aceasta”, şi a făcut un semn către teancul de note albe, fără antet, redactate de serviciile de securitate.

în orice tranzacţie, există sarcini pe care nimeni nu vrea să le facă, dar de care toată lumea are nevoie; aceasta este partea lui Secin. Cu Hodorkovski în închisoare, se punea problema ce să facem cu compania lui, Iukos. Liberalii din interiorul guvernului voiau să i-o lase, dar este clar că intenţia Ţarului nu era doar de a pedepsi un individ, ci de a dezmembra un sistem. Şi, apoi, Iukos era prima întreprindere rusească. Cea mai admirată. Cea mai bogată. O pradă de război capabilă să trezească poftele celor mai feroce fiare ale Kremlinului.

Secin a rezolvat-o dintr-o singură înghiţitură. Un sechestru judiciar, o licitaţie publică cu un singur participant, şi Iukos a ajuns în mâinile unui conglomerat public al cărui preşedinte fusese numit Igor cu câteva luni înainte. Ziarele voastre au făcut scandal şi au spus că este un furt. Dar povestea este ceva mai complicată. Secin este un *silovik,* un „om de forţă” provenit din serviciile de securitate. Oamenii de forţă au fost întotdeauna esenţiali în Rusia: soldaţi, spioni, poliţişti. Datorită apropierii sale de Ţar, Secin a devenit punctul lor de referinţă. Este clar că, în ipocrizia voastră, voi, occidentalii, credeţi că forţa este o chestie arhaică. Credeţi în reguli, cu avocaţii voştri care fac schimb de e-mailuri oficiale şi găsesc soluţii în schimbul unor onorarii de milioane de dolari. Adoraţi întâlnirile de la Davos şi studiile OCDE, starhitecţii care construiesc zgârie-nori la Rotterdam şi Beijing şi bucătarii-vedetă care deschid bistrouri gastronomice în Bali sau Zermatt. Ideea unei cravate vă face să vă simţiţi inconfortabil, a devenit marca

subalternului, a portarului de hotel, a angajatului agenţiei de închirieri auto. Imaginaţi-vă atunci cum e uniforma soldatului sau a poliţistului: o relicvă de muzeu, bună pentru copiii aflaţi în excursie şcolară.

Aşa cum puteţi remarca, eram ca voi. Petrecusem prea mult timp răsfoind revistele voastre în timp ce sorbeam dintr-un cappuccino. Dezmembrarea

companiei Iukos mi se părea o operaţie barbară, revenirea vechilor obiceiuri pe care încercaserăm să le depăşim. Dumnezeu ştie că Hodorkovski nu îmi era simpatic, însă ideea de a fi înlocuit cu un cekist mă îngrozea.

într-o seară, Puţin m-a chemat în biroul lui. Erau zilele cruciale în care trebuia luată o decizie cu privire la soarta companiei. Ţarul tocmai se întorsese de la un summit internaţional, era atât de agitat şi de obosit, că nu reuşea să se aşeze şi se rotea nervos prin cameră.

„întotdeauna este aceeaşi poveste. Mă tratează ca şi cum aş fi preşedintele Finlandei. Mai rău, pentru că, pentru ei, Finlanda este o ţară civilizată, în vreme ce noi suntem Rusia cea sălbatică, un fel de vagabond beat, care dă târcoale prin faţa uşii. Poate că au dreptate. Am fost primii care ne-am comportat ca nişte cerşetori, un zâmbet pentru toată lumea şi strachina pentru pomană la vedere.”

Ţarul a tăcut o clipă, apoi a continuat pe un ton mai scăzut.

„îmi aduc aminte de vagabonzi, când eram copil la Leningrad. Ştii, copiii din cartier îi loveau cu piciorul. Şi cu cât aceştia strigau mai tare, cu atât îi loveau mai mult. Doar aşa, ca să se distreze. Pe toţi în afară de unul. Nu era cel mai mare, era într-o formă destul de proastă, cred că îl chema Stepan. Dar ştii ce avea diferit? Era nebun, cu totul imprevizibil. Te apropiai de el doar ca să-i spui bună ziua, şi putea să-ţi dea cu o sticlă în cap, aşa, fără nici un motiv. Circulau o mulţime de poveşti ciudate despre el, oamenii spuneau că are anumite puteri, că făcuse

oameni să dispară. îl vedeam de departe, şi când începea să zâmbească ne înspăimânta şi mai mult decât atunci când urla. O luam cu toţii la sănătoasa, durii cartierului schimbau străzile, ca să nu dea peste Stiva nebunul. Singura armă de care dispune un om sărman pentru a-şi apăra demnitatea e să insufle frica.

— Problema, domnule preşedinte, este că pentru a ne speria adversarii, riscăm să speriem şi pieţele. Şi nu ne putem permite.”

Puţin se cutremură şi, pentru prima dată de când îl cunoşteam, i-am văzut în priviri o străfulgerare de ură.

„Ţine minte un lucru, Vadia, niciodată negustorii nu au condus Rusia. Şi ştii de ce? Pentru că nu sunt capabili să asigure cele două lucruri pe care ruşii le cer statului: ordinea în interior şi puterea în exterior. Doar de două ori, în două scurte perioade, negustorii ne-au condus ţara: câteva luni după

revoluţia din 1917, înainte de venirea bolşevicilor la putere, şi câţiva ani după căderea Zidului, în perioada lui Elţîn. Şi care a fost rezultatul? Haosul. Explozia de violenţă, legea junglei, lupii ieşind din păduri şi pătrunzând în oraşe, pentru a devora populaţia lipsită de apărare.”

Tonul glacial al Ţarului sporea groaza pe care o inspira tabloul pe care îl zugrăvea.

„Prietenul tău Hodorkovski se îmbrăca asemenea unui antreprenor californian, dar era un lup de stepă. Nu a inventat nimic, nu a creat nimic. A înşfăcat pur şi simplu o bucată din stat, profitând de slăbiciunea şi de corupţia celor care ar fi trebuit să apere statul. Ştii cât a plătit pentru concesiunile petroliere din 1995? Trei sute de milioane de dolari. Şi cât valorau pe piaţă doi ani mai târziu? Nouă miliarde. Ce antreprenor extraordinar, nu-i aşa? Un geniu! Toţi oligarhii sunt la fel. Nişte genii. Şi acum vin să ne ţină lecţii despre respectarea legii. Şi îi finanţează pe inamicii noştri, deoarece consideră că suntem needucaţi. Nu îi ascultăm suficient. Poate peste ceva timp voi fi înlocuit de un absolvent de la Harvard, o marionetă care îi va ajuta să facă impresie frumoasă la forumul de la Davos, ce zici de asta?”

Eu, evident, nu spuneam nimic.

Descărcându-se, Ţarul se calma. S-a dus să se aşeze în spatele biroului său, făcându-mi semn să mă aşez pe fotoliul din

faţa acestuia.

„Trebuie să ne redobândim suveranitatea. Şi, Vadia, singura cale pe care o avem este să mobilizăm toate resursele de care dispunem. PIB-ul nostru este la fel cu cel al Finlandei? Poate. Dar noi nu suntem Finlanda: suntem cea mai mare naţiune de pe pământ. Şi cea mai bogată, de asemenea. Numai că am permis ca bogăţia noastră, avuţia colectivă care aparţine de drept poporului rus, să fie furată de o bandă de criminali. în ultimii ani, Rusia a creat o aristocraţie *offshore,* oameni care ne monopolizează resursele, dar care îşi au inimile şi portofelele în altă parte. Vom relua controlul asupra surselor de bogăţie ale ţării noastre, Vadia: gaze, petrol, păduri, mine, şi vom pune această bogăţie în slujba intereselor şi a măreţiei poporului rus, nu a vreunui gangster cu vilă pe Costa del Sol.

Şi nu este vorba doar de economie. Uită-te la armată. Elţîn nu ştia ce să facă cu armata. Se temea un pic de ea, o dispreţuia un pic, aşa că s-a ferit să

se ocupe de ea, a lăsat-o să putrezească departe de reflectoarele noii Rusii, de magazinele de lux şi de zgârie-nori. Aşa am devenit un fel de ţară sud- americană, cu generali care se joacă de-a gangsterii sau intră în politică şi soldaţi care mor de foame şi se vând pe un pachet de ţigări. Acum, suntem pe cale să readucem armata pe verticala puterii, la fel ca şi serviciile de securitate. Forţa a fost întotdeauna inima statului rus, raţiunea sa de a fi. Datoria noastră nu este doar să restabilim verticala puterii. Trebuie să creăm o nouă elită de patrioţi, gata de orice pentru a apăra independenţa Rusiei.”

Pe vremea aceea, încă mai luam discursurile Ţarului la

propriu. Nu puteam şti cât de profund era sentimentul de răzbunare care se ascundea în spatele lor, şi nici că golul pe care îl mascau s-ar dovedi imposibil de umplut, dar în seara aceea am înţeles că războiul împotriva oligarhilor nu era decât începutul. Nu era vorba doar de a relua controlul asupra câtorva întreprinderi ajunse pe mâini greşite. Era vorba de a mobiliza toate resursele, toate elementele de forţă ale Rusiei, pentru a ne redobândi locul pe scena mondială. O democraţie suverană, acesta era obiectivul. Pentru a-l realiza, aveam nevoie de oameni de oţel, capabili să asigure funcţia primordială a oricărui stat: aceea de a fi o armă de apărare şi de atac. Această elită exista deja. Erau *silovikii,* oamenii serviciilor de securitate. Putin era unul de-al lor. Cel mai puternic, cel mai abil. Cel mai dur. Dar în continuare unul de-al lor. îi cunoştea, avea încredere în ei şi în nimeni altcineva. I-a pus unul câte unul în poziţii de comandă. în vârful statului, fireşte, dar şi în fruntea companiilor private, pe care le-a recuperat rând pe rând din mâinile afaceriştilor anilor nouăzeci. Energia, materiile prime, transporturile, comunicaţiile. Oamenii de forţă i-au înlocuit pe oligarhi în toate sectoarele. Aşa se face că în Rusia statul a redevenit sursa tuturor lucrurilor.

Spuneţi că de-aici a ieşit un sistem corupt? Un sistem în care miniştrii sunt în acelaşi timp şi şefi de întreprinderi, aşa cum ar vrea să demonstreze bloggerii moscoviţi cu blugi de trei sute de dolari care se încăpăţânează să ne denunţe vilele, iahturile şi avioanele private? Se spune totuşi că atunci când era primul lord al amiralităţii, Winston Churchill avea la dispoziţie *Enchantress,* iahtul marinei, la bordul căruia îşi distra prietenii miliardari, cărora le mulţumea, astfel, pentru ospitalitatea pe care i-o oferiseră în

Elveţia sau pe Coasta de Azur. în timpul Primului Război Mondial, ducele de Westminster îi împrumuta Rollsul său, iar când călătorea în Statele Unite, prietenii săi industriaşi îi puneau la dispoziţie vagoane de tren private. în California, locuia la William Randolph Hearst, în San Simeon, sau într-un apartament de lux la Biltmore, plătit nu se ştie de cine. L-au împiedicat oare toate acestea să fie unul dintre cei mai mari oameni de stat ai secolului al XX-lea? Bineînţeles că nu, ba chiar dimpotrivă. De ce ar trebui un om de stat să trăiască ca un poştaş?

Ideea aceasta că oamenii publici trebuie să ducă o viaţă de amărâţi este profund imorală. Statul trebuie să-şi respecte rangul. Slujitorii săi nu pot fi nişte nulităţi care nu au reuşit în privat: nişte oameni care apar peste tot cu mâna întinsă, cerând de pomană. Capodopera noastră a fost construirea unei noi elite care concentrează maximum de putere şi maximum de bogăţie. Oameni puternici, capabili să se aşeze la orice masă fără complexul politicienilor voştri zdrenţăroşi şi al oamenilor voştri de afaceri neputincioşi. Personaje complete, capabile să folosească întreaga gamă de instrumente care servesc pentru a produce un impact asupra realităţii: putere, bani, violenţă chiar, atunci când altfel nu se poate. Pseudoconducătorii voştri nu sunt echipaţi pentru a face faţă unei elite de acest fel, care pare a veni direct dintr-o altă epocă, din vremea glorioasă a patricienilor Romei antice, a întemeietorilor de imperii din toate timpurile.

Puterea nu neapărat corupe, ea îl poate face mai bun pe un om, cu condiţia ca acesta să fie capabil s-o gestioneze. Toţi şefii cer mai presus de orice loialitate, dar mulţi fac greşeala de a o căuta printre cei mediocri şi slabi. Mare greşeală: aceştia sunt întotdeauna primii care trădează. Cei slabi nu-şi pot permite luxul sincerităţii. Nici pe cel al fidelităţii. Ţarul ştie că loialitatea este o trăsătură a celor capabili să o cultive; a celor puternici, a celor care sunt suficient de siguri pe ei înşişi pentru

a putea s-o cultive. Oricum, este evident că, în comparaţie cu alte locuri, lupta pentru putere este încă, în Rusia, un proces sălbatic şi fantezist: orice se poate întâmpla în orice moment. Regulile sunt feroce pentru că miza însăşi este feroce.

19

Am aterizat la Nisa într-o dimineaţă de toamnă. Aerul mirosea a sare şi a răşină. Doi zbiri, îmbrăcaţi în Prada, mă aşteptau pe pistă pentru a mă conduce la castelul din Garoupe. Ceea ce ei numeau castel era de fapt o vilă destul de inestetică, construită de un baron englez la începutul secolului al XX-lea, apoi schimonosită succesiv de diverşi proprietari. Iniţial, împrejurimile erau un paradis, dar cu vremea Antibes devenise un fel de staţiune de patru stele, şi chiar dacă vilele de pe promontoriu mai păstraseră una sau două stele în plus, nu se putea spune că fuseseră cruţate de procesul general de urâţire care tocmai îşi aflase în Berezovski un nou actor entuziast.

Boris cumpărase pe câteva milioane mai multe case alăturate, pe care le reunise într-o unică şi grandioasă proprietate. M-a întâmpinat în curte, cu un aer binedispus, îmbrăcat ca un bancher în vacanţă, pantaloni de trening, cămaşă cu dungi. Emana un aer de melancolie surescitată. „Pe plaja asta, Picasso desena pe nisip, mi-a spus el făcându-mi turul proprietăţii. în camera asta, Cole Porter a compus *Love for Sale.”* în gura lui, cultura anilor douăzeci se transforma în argument de vânzare al unui agent imobiliar.

Odată instalaţi în biroul de la primul etaj, i-am expus motivul vizitei mele. Serviciile noastre culeseseră zvonul – la drept vorbind, ceva mai consistent decât un simplu zvon – potrivit căruia Berezovski devenise unul dintre principalii susţinători ai opoziţiei ucrainene, care începea să-l îngrijoreze serios pe Ţar. Ideea de a pierde controlul asupra a ceea ce de veacuri era o parte integrantă a teritoriului rus pur şi simplu îl scotea din minţi. „Du-te să-l vezi pe nenorocitul ăla, îmi spusese el, explică-i că întrece limita şi încearcă să-i bagi minţile-n cap.”

Asta şi încercam să fac, dar, ca de obicei, fără prea mult succes. Discursurile lui Boris se caracterizau printr-o calitate circulară care îl

readucea mereu mai mult sau mai puţin în punctul de unde plecase.

„Ştii care este problema, Vadia?

— Fireşte că ştiu, Boris, problema este că Puţin e un spion.

— Nu, ascultă-mă, Vadia, nu e spion. Şeful tău a lucrat pentru contrainformaţii. Nu este deloc acelaşi lucru! Ştii care e diferenţa? Meseria spionilor este să caute informaţii exacte. Meseria oamenilor de contraspionaj, în schimb, este să fie paranoici. Să vadă peste tot conspiraţii, trădători, la nevoie să-i inventeze: aşa au fost formaţi, paranoia face parte din obligaţiile lor de serviciu. în mintea Ţarului, nimic nu se întâmplă vreodată spontan. Mass-media sunt întotdeauna manipulate. Demonstraţiile, indignarea oamenilor, nimic nu este vreodată ceea ce pare. întotdeauna există cineva în spate care trage sforile, un păpuşar care îşi urmăreşte propriul scop. Este ceea ce a crezut în momentul submarinului, când jurnaliştii îşi făceau pur şi simplu meseria, iar oamenii aveau toate motivele de pe lume să fie furioşi. Şi asta crede şi acum referitor la Ucraina. Ca şi cum acei bieţi ucraineni nu ar avea motivele lor să se răzvrătească împotriva bandiţilor care îi conduc.

— Cu siguranţă că au motive bune, Boris, dar au în plus şi cele treizeci de milioane de dolari pe care le-ai făcut tu să le parvină.

— Şi ce-i cu asta? Asta înseamnă politică, Vadia. Şi ştii ce? Asta înseamnă democraţie. Dar ai uitat deja ce înseamnă acest cuvânt.”

Dincolo de ferestre, peisajul oarecum uzat al Rivierei înmuia semnificaţia cuvintelor lui Berezovski.

„Ştii cine sunt principalii susţinători ai opoziţiei ucrainene, Boris? Vrei să-ţi fac lista lor? CIA. Departamentul de Stat american. Marile fundaţii americane, Open Society a lui George Soros. Şi apoi eşti tu, omul care a luptat alături de noi pentru a

salva Rusia de la dezastru, cel care spunea că trebuie restabilită autoritatea Kremlinului.

— Şi ce-i cu asta? Voi m-aţi dat afară. îţi reamintesc că nu mă aflu aici dintr-o alegere personală. Trăiesc în exil, Vadia. Pentru că, dacă aş încerca să pun piciorul în Rusia, aş fi azvârlit în închisoare ca prietenul tău Hodorkovski. Mi-aţi luat totul, Vadia, la ce te aştepţi, să vă mulţumesc?”

Mi-am plimbat privirea peste mesele de mahon şi oglinda Ludovic XV, peste candelabrele de bronz, frunzele de acant, busturile de marmură. Toate,

un pic nepotrivite cu această casă, care rămânea o casă de pe malul mării, dar Berezovski nu fusese niciodată adeptul stilului minimalist. îmi urmărise privirea.

„Toate sunt ale mele, Vadia. Le-am câştigat cu sudoarea frunţii. Chiar dacă aţi vrea, n-aţi putea face nimic în această privinţă.

— Hai să fim corecţi, Boris. Până acum, în ciuda neînţelegerilor voastre, Ţarul şi-a menţinut prietenia pentru tine. Tocmai de aceea ai şi avut posibilitatea să vinzi acţiunile companiilor pe care le deţineai în Rusia. Pe cât? în jur de un miliard trei sute de milioane de dolari, dacă nu mă înşel?

— Mult mai puţin decât valorau.

— Totuşi, este suficient pentru a vă asigura o viaţă confortabilă, ţie şi moştenitorilor tăi, mi se pare.

— Dacă mi-aş fi dorit o viaţă confortabilă, aş fi rămas în facultate, să predau matematică, Vadia.”

Pentru o clipă, spectrul lui Berezovski ca bătrân profesor în pulover de lână Shetland şi pantaloni de catifea a fluturat printre noi.

„Ceea ce încerc eu să-ţi spun, Boris, este că nu trebuie să subestimezi ceea ce ai. în locul tău, oricine altcineva ar profita.

— Şi dacă nu, ce se întâmplă? îmi trimiţi pe unul dintre asasinii voştri? Priveşte în jurul tău, Vadia, şi eu am zbiri. Şi ai mei sunt mai buni decât ai voştri, pentru că îi plătesc de zece ori mai mult.

— Nu fi grobian, Boris. Nu am venit până aici ca să te ameninţ. Doar ca să fac apel la spiritul tău patriotic. îţi înţeleg resentimentele, dar nu pot să cred că ai ajuns atât de orb, încât

să te întorci împotriva propriei patrii.

— Rusia lui Puţin nu este patria mea, Vadia. Nu o mai recunosc. Cu toate defectele noastre, pentru prima dată în istoria Rusiei reuşiserăm să construim o ţară liberă, în care oamenii puteau să spună şi să facă tot ce voiau. Pentru prima dată în unsprezece secole de istorie, Vadia, îţi dai seama? Şi în câţiva ani voi aţi stricat totul, totul. Aţi transformat la loc Rusia în ceea ce a fost întotdeauna: o imensă închisoare.

— Ruşii nu sunt prea de plâns, Boris. Au o sută douăzeci de canale TV.

— Dar care spun toate acelaşi lucru, Vadia, ca pe vremea lui Brejnev.”

Mă pregăteam să-i răspund, când am fost întrerupţi de un majordom
îmbrăcat în alb, care venise să anunţe prânzul. Am coborât scările pentru a

ne alătura unui mic grup de persoane adunate în salon.

„Dragi prieteni, permiteţi-mi să vi-l prezint pe Vădim Baranov, adevăratul creier al prietenului meu Vladimir Puţin, Ţarul tuturor Rusiilor.”

în nici o împrejurare, Berezovski nu ar fi renunţat la hiperbolă. Privirile comesenilor s-au întors spre mine cu un interes moderat. Erau ochii obosiţi ai celor obişnuiţi cu frecventarea unor locuri precum castelul din Garoupe. O bătrână elegantă. Un dezvoltator imobiliar de circa cincizeci de ani, care purta butonii manşetei desfăcuţi pentru a lăsa să se vadă că haina îi era croită pe comandă, două tinere decorative care vorbeau între ele. Un profesionist nordic, emanând eficacitate, vizibil stingher în această atmosferă balneară.

Mă pregăteam să mă năpustesc asupra platoului cu aperitive, singurul antidot împotriva plictiselii de moarte care se prevestea, când deodată am simţit o intensă concentrare de energie, ca o undă radioactivă care venea din sala de mese. întorcându-mă, i-am descoperit originea. Dincolo de uşile larg deschise din sticlă se profila o creatură perfectă, o prezenţă siderală. Uşor bronzată, purta o tunică albă de in, care îi lăsa genunchii descoperiţi. Ochii ei cenuşii de rechin mă priveau fără nici cea mai mică emoţie. Era Ksenia. Nu-şi pierduse nimic din splendoare, care părea, dimpotrivă, sporită de trecerea timpului. Un fel de virtute războinică înlocuise, în trăsăturile ei, aerul de copil capricios pe care i-l cunoşteam. în sala de mese a lui Berezovski, Ksenia emana frumuseţea unei armate desfăşurate în formaţie de luptă. Ne-am salutat fără să zâmbim. Totul, în trecut ca şi în prezent, ne impunea să ne comportăm ca nişte duşmani. Şi totuşi nu simţeam nici o ostilitate din partea ei, şi la rândul meu nu simţeam duşmănie faţă de ea. Mi se părea, dimpotrivă, că regăsisem un talisman, de mult prea multă vreme uitat, şi a cărui putere nu fusese absolut deloc alterată de trecerea timpului.

Principala mea ocupaţie în timpul prânzului a fost să nu o

privesc. La început, nu se poate spune că discuţia mi-a fost de vreun ajutor. Bărbatul de cincizeci de ani, care se dovedise într-adevăr a fi un fel de superagent imobiliar londonez, compara serviciile terminalelor private de aviaţie de la Nisa şi Cannes. Una din fete povestea despre vernisajul unei galerii de artă contemporană din Monte Carlo. Cineva stigmatiza introducerea cârdurilor de credit la Hotel du Cap. Atenţia mea era concentrată asupra micilor

homari care ne fuseseră serviţi, deja decojiţi în mare parte, pentru a ne scuti de cel mai mic efort.

La un moment dat, Berezovski a îndreptat conversaţia către subiectul preferat al fiecărui rus: Rusia, ruşii, idiosincraziile şi paradoxurile noastre. S-a adresat oaspeţilor săi cu tonul pe care îl rezerva cândva celor care frecventau Casa Logovaz.

„Voi şi noi nu facem parte din aceeaşi rasă, ştiţi. Avem pielea albă, desigur, şi există şi alte lucruri pe care le avem în comun, dar între un rus şi un occidental există aceeaşi diferenţă de mentalitate ca între un locuitor al Pământului şi un marţian. Daţi-mi voie, doamnă baroană, să vă spun povestea unui personaj de la începutul secolului trecut, probabil un strămoş al lui Vadia al nostru.”

în acel moment, ochii adunării se întoarseră scurt spre mine înainte de a se concentra din nou asupra gazdei noastre.

„Aşadar, acest Serghei era un membru al aristocraţiei, şi când a izbucnit Revoluţia din Octombrie, se dusese să lupte cu bolşevicii în nord. Când Roşiii i-au măturat pe ultimii rezistenţi, a luat drumul exilului, mai întâi la Berlin, apoi la Paris, unde a devenit imediat unul dintre stâlpii comunităţii ruşilor albi. Era o lume formată din prinţi care beau cot la cot cu hoţi de cai, din cazaci care se reciclau ca paznici în cluburi de noapte; toată această mică lume trăind cu mult peste posibilităţile ei, cu ideea că, mai devreme sau mai târziu, bolşevicii vor fi izgoniţi, iar palatele şi satele vor reveni în posesia proprietarilor lor legitimi. «La anul, la Sankt Petersburg!», intonau ei ridicând paharele, prefăcându-se că nu înţeleg că vremea lor se încheiase pentru totdeauna.”

în acel moment, baroneasa, care făcea, evident, parte din acea nobilime engleză de serviciu pe care o închiriezi pe doi

bani pentru un weekend sau pentru a figura într-un consiliu de administraţie, scoase un oftat dureros. Berezovski îşi văzu mai departe de drum.

„Serghei era întotdeauna primul care dădea semnalul petrecerii şi ultimul care se ridica de la masă: calitate, aşa cum ştiţi, pe care ruşii o respectă cel mai mult. După o vreme însă, finanţele au început să se resimtă, nu mai avea aproape nimic. Până într-o seară când, într-un restaurant, unul dintre prietenii lui l-a luat deoparte şi i-a spus: «Cu banii care ţi-au mai rămas,

Serioja, abia dacă ai putea să-ţi cumperi o licenţă de taximetrist. Ascultă- mă, gândeşte-te la viitor, altfel vei ajunge sub podul Alma». Ce ar fi făcut atunci oricare dintre voi, occidentali de bun-simţ şi bine educaţi?”

Şi Boris se întrerupse pentru a le arunca oaspeţilor o privire emfatică.

„O să vă spun ce aţi fi făcut, v-aţi fi dat jos cizmele în linişte, v-aţi fi pus şapca de taximetrist pe cap şi v-aţi fi împăcat cu o viaţă de curse între Étoile şi Gare de Lyon, care era lucrul logic ce trebuia făcut. Ce a făcut Serghei, în schimb? A stat o clipă pe gânduri. I-a strâns umerii prietenului său. Apoi s-a ridicat, s-a îndreptat către majordom şi, pe acelaşi ton pe care îl folosise pentru a ordona ultima şarjă a regimentului său împotriva bolşevicilor la Arhangelsk, a poruncit: «Şampanie pentru toată lumea!» Vezi, asta sunt ruşii. Nişte oameni care oferă un ultim rând de şampanie cu banii pentru o licenţă de taximetrist!”

Baroneasa scoase un scurt râs delicat. Era cel mai mic lucru pe care îl putea face, din moment ce se pare că stăpânul casei spusese această poveste în folosul ei. Personal, aveam îndoieli cu privire la autenticitatea acestei poveşti; aveam impresia că, în povestirile sale din tinereţe, Kessel spusese o poveste asemănătoare. în plus, aveam impresia că Berezovski o dezgropase anume pentru mine. Sunt un rus adevărat, îmi spunea el: nu voi renunţa niciodată la nebunia mea pentru o licenţă de taximetrist.

„Nu mi se pare că avem cu ce să ne lăudăm, Boris.” Ksenia lua pentru prima oară cuvântul. „Uitaţi-vă la ei toţi, pe vechile străzi din centrul Moscovei, cu Mercedesurile lor negre şi SUV-urile care le escortează, şi girofarurile ilegale, şi antenele pentru a cripta telefoanele mobile. Nu crezi că joacă teatru? Că pur şi simplu încearcă să prindă un rol într-o versiune rusă a filmului *Mission impossible*?

— Toată lumea joacă peste tot teatru, mă tem.

— Dar numai ruşii o fac atât de prost.

— Nu ştiu cum se petrec lucrurile în Rusia – promotorul se hotărâse să se aventureze în conversaţie –, dar în Africa, de exemplu, există şi o latură practică. Un poliţist ştie că, dacă ai bani ca să cumperi o maşină mare, ai bani şi ca să-i cumperi şeful. De aceea stă departe de Mercedesurile 600.”

Ksenia se uită la el de parcă şi-ar fi şters o pată de noroi de pe pantof. „în cazul nostru, n-a funcţionat. Aveam o flotilă de Mercedesuri, dar poliţiştii

au venit oricum.”

Tăcere, zâmbete stânjenite. De data aceasta, ochii au evitat cu grijă să se întoarcă spre mine. Ştiam din experienţă că esenţial în timpul unei agresiuni verbale este să nu îţi schimbi poziţia corpului, să rămâi impasibil, pregătind, în acelaşi timp, contraatacul. Fără să tresar, am optat aşadar pentru o manevră de diversiune.

„Vezi tu, Boris, contrar a ceea ce crezi, Rusia nu este o republică bananieră!”

Era, bineînţeles, o enormitate. Dar cine ar avea curajul să contrazică o enormitate atunci când vine din gura puterii? Mai ales la o cină mondenă. Nici măcar stăpânul casei n-a îndrăznit să răspundă. Ar fi fost un semn de slăbiciune, iar de-a lungul anilor Berezovski învăţase, pe propria sa cheltuială, preţul semnelor de slăbiciune. După o scurtă ezitare, conversaţia a continuat pe nişte căi mai puţin accidentate. Am avut o clipă impresia că văd strălucind în ochii Kseniei o flacără îndepărtată, care la fel de brusc s-a şi stins.

20

La câteva zile după călătoria mea pe Coasta de Azur, situaţia din Ucraina a degenerat. Susţinuţi de americani, rebelii au refuzat să recunoască rezultatul alegerilor, ocupând piaţa principală a Kievului cu cântecele lor, cu panglicile lor portocalii, cu veselele lor sloganuri prooccidentale. Dintr-odată, comisii de observatori internaţionali, delegaţii ale Congresului american, misiuni diplomatice ale Uniunii Europene au apărut din neant: toate erau de acord în a considera nelegitim rezultatul alegerilor câştigate de candidatul prorus. Tocmai se votase în Afganistan, în Irak, cu bombele explodând pe străzi şi cu trupele americane ocupând secţiile de votare – acolo, clar, nici o problemă, totul era regulamentar. Dar nu şi în Ucraina, bineînţeles că nu. Trebuia să se voteze din nou, pentru că rezultatul nu era cel aşteptat. Astfel încât guvernul ucrainean a fost nevoit să convoace noi alegeri şi, de data aceasta, a câştigat candidatul proamerican, cel care dorea să aducă Ucraina în NATO. Ucraina – patria lui Hruşciov şi a lui Brejnev, sediul flotei noastre militare – în NATO!

Ei au numit-o „Revoluţia portocalie”. Revoluţie, da! A fost asaltul final asupra a ceea ce mai rămăsese din puterea rusă. Cu un an înainte, fusese Georgia. Acolo, îi spuseseră „Revoluţia trandafirilor”! Şi în acel caz, rezultatul acelei revoluţii poetice, făcută de fete drăguţe şi din idealuri nobile, constase în aducerea la putere a unui spion CIA. Nu aveai nevoie de o sferă de cristal ca să-ţi imaginezi următoarea etapă: Rusia. O frumoasă revoluţie colorată la Moscova, un nou preşedinte, cu un masterat de la Yale în buzunar, şi triumful Statelor Unite ar fi fost deplin. Tânărul Bush s-ar fi putut produce într-una dintre acele mascarade care îi plăceau atât de mult. *„Mission accomplished”,* şi, de data aceasta, direct în Piaţa Roşie.

Oamenii de forţă s-au apucat imediat de treabă. Pentru ei, era vorba de punerea în aplicare a contramăsurilor obişnuite, de expulzarea infiltraţilor

occidentali, de neutralizarea agitatorilor, de înăsprirea controlului presei. Desigur, toate aceste dispoziţii erau utile, dar personal mă îndoiam de eficacitatea lor. în astfel de cazuri, folosirea forţei este întotdeauna o dovadă de neglijenţă, care apare din lipsă de imaginaţie, şi rareori rezolvă problemele în mod durabil.

Abordarea mea a fost diferită. în acel moment, mi-am amintit de un personaj ciudat pe care îl întâlnisem o dată sau de două ori în timp ce mă întâlneam cu Limonov. Alexandr Zaldostanov era un colos de aproape doi metri, îmbrăcat întotdeauna în piele neagră şi înzestrat cu o coamă abundentă care îi cădea pe umeri. Aparent, un motociclist ca toţi ceilalţi, din vasta galerie de fanatici cu care îi plăcea lui Eduard să se înconjoare. îmi atrăsese atenţia pentru că o dată, când luam cina cu Limonov şi cu ai săi „comisari ai poporului", în timp ce colegii lui se îndopau cu ciolan de porc, el ciugulea creveţi la abur şi salată de fasole verde şi rodie. „Părinţii mei erau medici în Kirovograd, îmi explicase el. Şi eu, de asemenea, am absolvit al treilea Institut de Medicină din Moscova, am fost chirurg estetician."

La un moment dat, trebuie să fi realizat că spargerea fălcilor era mai distractivă decât reconstruirea lor. Dar păstrase o fineţe care le lipsea celor mai mulţi dintre tovarăşii săi. La sfârşitul anilor optzeci, întemeiase unul dintre primele cluburi de motociclişti din Uniunea Sovietică, după modelul lui Hells Angels. La început, Lupii Nopţii erau nişte centauri care se plimbau pe vechile lor motociclete sovietice în căutarea unor ocazii să se ia la bătaie, spărgând vitrinele magazinelor şi scăpând de poliţie: tipicii rebeli un pic naivi care populau periferiile oraşelor noastre în acea perioadă. După prăbuşirea Uniunii Sovietice, făcuseră un salt calitativ şi se transformaseră într-o bandă criminală, care trăia din racket şi traficuri de tot felul. „Ni se părea că trăim într-un film ştiinţifico-fantastic, îmi spusese Zaldostanov altă dată, civilizaţia se prăbuşise şi eram

moştenitorii pământului. Sau măcar a ceea ce mai rămăsese din el.” Slavi, ceceni, uzbeci, daghestanezi, siberieni: ceea ce îi unea nu era doar pasiunea pentru motocicletele mari, ci şi gustul aventurii. Aproape toţi etalau tatuaje uriaşe. Vulturi imperiali, cristoşi-rege, portrete ale lui Stalin. Nu conta coerenţa, toate acestea, în ochii Lupilor Nopţii, erau nişte simboluri ale măreţiei ruse, singurul lucru esenţial pentru

ei. De aceea se şi adunaseră în jurul lui Limonov.

Eduard era un intelectual, deloc prost, şi deci, prin definiţie, inutilizabil. Nu acesta era însă şi cazul lui Alexandr Zaldostanov, el era un adevărat patriot, un om de acţiune şi un lider de bandă. Poate că venise momentul să ofere un debuşeu furiei sale. Şi aceleia a tuturor băieţilor buni din jurul său, dintre care nici unul, dacă îmi amintesc bine, nu cântărea mai puţin de o sută zece kilograme.

îi dădusem întâlnire la birou. Zaldostanov a apărut în geaca lui de piele, cu o barbă de trei zile şi o vagă expresie de nu-mi pasă. Era însă un om inteligent, nu putea fi indiferent faţă de locul în care se afla. Nu numai că nu pusese niciodată piciorul în Kremlin, dar nici măcar ideea că aşa ceva i s-ar putea întâmpla într-o zi nu îi trecuse vreodată prin minte. Din felul în care se mişca, din privirile furişate pe care le arunca în jurul său, am înţeles că motociclistul privea această convocare ca pe un fel de eveniment miraculos.

De mai multe ori am putut să constat că rebelii cei mai înverşunaţi sunt printre subiecţii cei mai sensibili la fastul puterii. Şi cu cât mormăie mai mult când se află în faţa uşii, cu atât chiuie mai tare de bucurie odată ce i-au trecut pragul. Spre deosebire de notabili, care ascund uneori impulsuri anarhice sub obişnuinţa cu poleiala, rebelii sunt inevitabil orbiţi ca nişte animale sălbatice de farurile camioanelor.

Zaldostanov încerca să se controleze, dar aveam impresia că îi citesc gândurile. Am petrecut primele minute amintindu-ne despre vremurile eroice ale Partidului Naţional-Bolşevic, alunecând pentru moment peste numele lui Eduard, care abia îşi făcuse primii doi ani de închisoare. Dar nu era timp de pierdut, şi am decis să-i dau lovitura de graţie.

„Preşedintele este informat cu privire la întâlnirea noastră şi îţi transmite salutările sale.”

La acele cuvinte, cele o sută patruzeci de kilograme ale motociclistului mi-au dat pentru o clipă impresia că plutesc în

scaunul său. Zaldostanov era pe cale de a trăi unul dintre momentele cele mai importante ale vieţii sale.

„De-a lungul ultimilor ani, am continuat să îţi urmăresc activităţile, şi trebuie să-ţi spun că sunt foarte impresionat, Alexandr. Sunteţi formidabili, îi luaţi pe aceşti tineri şi le oferiţi un cămin, o disciplină. îi transformaţi pe aceşti vagabonzi în derivă în soldaţi, în nişte persoane capabile să ducă la

bun sfârşit nişte acţiuni extraordinare. Am văzut că aţi pus la punct o adevărată afacere, cu barul, concertele şi chiar şi merchandisingul vostru!

— Găsesc la noi cele două lucruri pe care le caută: fraternitatea şi puterea, a răspuns sobru energumenul.

— Ei bine, exact, fraternitate şi putere, acesta este subiectul. Dacă îmi amintesc bine, nu sunteţi doar o bandă de motociclişti. Mai presus de toate, sunteţi nişte adevăraţi patrioţi ruşi.”

Zaldostanov încuviinţă: „Credinţă şi Patrie, Vădim Alexeevici. Mergem dinspre Satana către Dumnezeu, conducem în direcţia opusă. Suntem gata să rupem în bătaie, dar nu pentru un kilogram de cocaină. Avem alte valori.

— Aşa este, Alexandr. Lupii nu sunt doar prădători, sunt şi paznicii pădurii.”

Motociclistul se uită la mine, uşor nedumerit. Exagerasem un pic, poate? Am decis să trec la subiect. „Aţi văzut ce s-a întâmplat în Ucraina?

— Da, a fost o revoluţie.

— Nu chiar, Alexandr. O revoluţie vine de jos, pentru a da puterea poporului. în Ucraina a fost o lovitură de stat. Şi ştii cine a luat puterea?” Zaldostanov mă asculta, cu un aer concentrat, fără să spună nimic. „Americanii, Alexandr. Revoluţia Portocalie nu s-a născut în Piaţa Maidan, s-a născut în Langley, Virginia. Dar trebuie să recunoaştem că, în comparaţie cu trecutul, au făcut lucrurile bine la CIA. Pe vremuri, îi plăteau pe generali. O lovitură de stat militară la momentul potrivit, şi afacerea era rezolvată. Au procedat aşa ani de zile, şi mergea

foarte bine. Dar astăzi a devenit mai complicat, există internetul, telefoanele mobile, camerele de luat vederi. Şi atunci, ştii ce-au făcut? Şi-au schimbat metoda. De fapt, au inversat-o: în loc să pornească de sus, au decis să pornească de jos. Puterea care se logodeşte cu contraputerea. Au studiat tehnicile duşmanilor lor. Gherilele, pacifiştii, mişcările de tineret. Şi au înţeles cum funcţionează."

Sau cel puţin de asta era ferm convins Ţarul.

„Uită-te la Ucraina, Alexandr. Au creat o organizaţie de tineret, au organizat concerte în Piaţa Maidan, au înfiinţat un ONG care să monitorizeze alegerile, cum spun ei, nişte media pe care le numesc independente, controlate, ca din întâmplare, de cei mai antiruşi oligarhi care există. Chiar şi panglica portocalie. Pun pariu că au făcut un sondaj pentru a

alege culoarea. Totul e calculat, precum lansarea unui nou detergent. Sau mai curând a unei băuturi pentru adolescenţi. Deoarece principalul ingredient este energia, frustrarea tinerilor, dorinţa lor de a schimba lumea. Americanii au înţeles acest lucru şi profită de el.

în fond, Eduard avea dreptate, ştii. La baza tuturor lucrurilor se află o cerere existenţială, cea care îi bântuie pe toţi tinerii. Ce să fac cu viaţa mea? Cum pot să fiu diferit? Nu este o chestiune politică. însă există momente în istorie în care, dacă un sistem este incapabil să ofere un răspuns mulţumitor la această întrebare, poate fi măturat. Este normal ca tinerii cei mai întreprinzători să vrea să facă lucruri, să caute o cauză. Şi un duşman. Ceea ce trebuie noi să facem este să le oferim acea cauză şi acel inamic înainte să aleagă ei înşişi.

Numai că nu noi putem face asta. Uită-te în jurul tău, Alexandr: aici nu există decât birocraţi la costum şi cravată, oameni politici, oameni de partid. Reprezentăm puterea, arătăm ca acel tip din film despre care vorbeşte mereu Eduard, cel care îi răspunde «plastic» tânărului absolvent de facultate care îl întreabă ce să facă cu viaţa lui. Noi suntem adulţii, duşmanul.

— în vreme ce eu...

— Şi tu eşti un adult, Alexandr. Dar ai luat-o pe altă cale. Nu ai făcut compromisuri. întruchipezi libertatea, aventura. Energia ta vitală este intactă. E de ajuns să se uite

cineva la tine ca să simtă acest lucru. Tinerii îl simt. Tu îi înţelegi. Ştii ce vor. Ştii cum să le vorbeşti şi ce să le spui. Poţi fi ghidul lor, ca să nu cadă în capcana americanilor. Poţi să-i conduci către adevăratele valori. Patria. Credinţa.

— Poate, dar singur, ştiţi...

— Nu vei fi singur, Alexandr. în spatele tău se va afla Ţarul, care te va proteja. El nu este ca noi, aici, la Kremlin. Nu este un birocrat la costum şi cravată. Ţarul este ca voi. Face parte din rasa cuceritorilor. Este făcut să fie şeful vostru, conducătorul tuturor adevăraţilor patrioţi din această ţară. Nu este el cel care a ridicat Rusia din nou în picioare? De ce crezi că vor americanii să-l elimine? Pentru că nu suportă decât o Rusie în genunchi, nu acceptă să existe cineva care să se opună hegemoniei lor. Şi apoi, îţi spun, este ca voi. Are un cult al exerciţiului fizic, al competiţiei. Face judo, merge la vânătoare, îi place viteza...

— Crezi că ar veni la una dintre adunările noastre?

— Fireşte, abia aşteaptă! Şi ce e bine este că nu va trebui să-l conving când va afla că sunteţi de partea lui, că vreţi să îl ajutaţi să lupte pentru măreţia patriei noastre, Rusia, care întotdeauna a ştiut să respingă atacurile, Napoleon, Hitler. Acum, noi trebuie să ne facem datoria."

Zaldostanov nu mă mai asculta. Se vedea deja în şa pe motocicletă, cu pletele în vânt, alături de Ţar, ca un fel de cazac postatomic.

„Dar vom face şi mai mult. Vom organiza împreună Maidanul rusesc. O adunare pentru toţi tinerii patrioţi ai ţării noastre, un loc în care se vor putea întâlni şi privi în faţă. Şi în care vor putea începe lupta împotriva adevăratului inamic, decadenţa Occidentului, falsele lui valori, care creează diviziuni şi frustrări!

— Da, Maidan rusesc, o chestie enormă..."

Zaldostanov începuse să se entuziasmeze: îşi dădea încet-încet seama că planul meu i-ar permite să împace visurile de glorie de la douăzeci de ani cu satisfacerea legitimelor ambiţii băneşti ale cvadragenarului care ajunsese.

„Vom organiza şi alte adunări, concerte, tabere de vară. Şi, apoi, şcoli de pregătire, ziare, site-uri web: tot ce poate fi de folos pentru formarea unei generaţii de patrioţi. Trebuie să atacăm mediocritatea vieţii de zi cu zi, Alexandr! Să le oferim tinerilor noştri o alternativă reală la materialismul occidental. Rusia trebuie să devină un loc în care să-ţi poţi descărca furia împotriva lumii, rămânând, în acelaşi timp, un slujitor credincios al Ţarului. Aceste două lucruri nu se exclud, dimpotrivă chiar.

— Practic, vreţi să faceţi imposibilă revoluţia."

Deşi entuziasmat, motociclistul nu-şi pierduse nimic din robustul bun- simţ pe care i-l detectasem încă de la început.

„Să zicem că vrem să-i eliminăm necesitatea, Alexandr. Ce nevoie mai ai să faci revoluţie, dacă sistemul o încorporează?"

21

în ziua întâlnirii noastre, deşi nu-i dădusem nici un strop de vodcă, Zaldostanov a părăsit Kremlinul în stare de ebrietate. Ceea ce nu ştia el era că, după el, aveam întâlnire cu şeful unui grup de tineri comunişti care mă uimiseră prin vivacitatea lor. După care m-am întâlnit cu ciudata purtătoare de cuvânt a unei mişcări de renaştere ortodoxă. Iar după ea, cu liderul ultraşilor echipei de fotbal Spartak. Apoi, cu un reprezentant al unuia dintre cele mai populare grupuri ale scenei alternative. Astfel, încetul cu încetul, i- am recrutat pe toţi: pe motociclişti şi pe huligani, pe anarhişti şi pe *skinheads,* pe comunişti şi pe fanaticii religioşi, extrema dreapta, extrema stângă şi aproape toţi cei care se aflau la mijloc. Pe oricine ar fi fost capabil să ofere un răspuns interesant nevoii de sens a tineretului rus. După ce se întâmplase în Ucraina, nu ne mai puteam permite să lăsăm nesupravegheate forţele mâniei. Pentru a construi un sistem cu adevărat puternic, monopolul asupra puterii nu mai era suficient, era nevoie de cel asupra subversiunii. O dată în plus, era vorba, în fond, de a utiliza realitatea ca material pentru a instaura o formă mai înaltă de joc. Nu făcusem altceva în viaţă decât să măsor elasticitatea lumii, inepuizabila ei propensiune spre paradox şi contradicţie. Acum, teatrul politic care se contura sub conducerea mea reprezenta împlinirea firească a unui parcurs.

Trebuie să spun că fiecare şi-a jucat de bunăvoie rolul care îi fusese atribuit. Unii chiar cu talent. Singurii pe care nu i-am angajat au fost profesorii, tehnocraţii responsabili de dezastrele anilor nouăzeci, portdrapelele corectitudinii politice şi progresiştii care luptau pentru toalete transgender. Pe aceştia am preferat să-i las opoziţiei: de fapt, era necesar ca opoziţia să fie formată tocmai din personaje ca ei. într-un fel, au devenit cei mai buni actori ai mei, nici măcar nu a fost nevoie să-i angajăm ca să lucreze pentru noi. Mici moscoviţi care se simţeau ca într-o ţară străină

imediat ce treceau de cea de-al treilea inel al şoselei de centură, oameni care n-ar fi fost în stare să mute un scaun – cât despre a guverna Rusia... De fiecare dată când luau cuvântul, ne creşteau popularitatea. Economişti cu morga lor de PhD, oligarhi supravieţuitori ai anilor nouăzeci, profesionişti ai drepturilor omului, pasionarii feministe, ecologişti, vegani, activişti gay: o mană cerească pentru noi. Când fetele din acel grup muzical au profanat Catedrala lui Isus Cristos Mântuitorul, strigând obscenităţi la adresa lui Puţin şi a patriarhului, ne-au făcut să câştigăm cinci puncte în sondaje.

Ca să nu mai vorbim de Garry Kasparov, campionul de şah care îşi crease propriul partid de opoziţie. L-am întâlnit o singură dată, la una dintre acele recepţii mondene care, la Moscova, reuşesc să aducă laolaltă totul şi opusul său. Nu era unul dintre locurile pe care obişnuiam să le frecventez, dar nu vă puteţi imagina cât de greu e să scapi de ordinele unei gazde hotărâte. Anastasia Cehova domnea de ani de zile peste societatea bună din Moscova, combinând aura culturală ce decurgea din faptul a fi descendenta unui mare scriitor cu puterea de cumpărare asigurată de soţul ei bancher. Locuia într-un mic palat construit la începutul secolului al XX-lea de un negustor de cereale care nu avusese ocazia să se bucure prea mult de el.

De la intrarea tapiţată cu o ţesătură albastru turcoaz, uşile mari de acaju, împodobite cu mânere de aramă sculptate în formă de păsări, dădeau acces spre un şir de saloane decorate în stilul Anilor Nebuni, cu o întreagă geometrie de console, divane şi mese joase, care serveau drept decor pentru formidabila colecţie de jaduri antice a stăpânei casei. între suprafeţele lustruite ale mobilelor şi ale oglinzilor înconjurate de flori, te-ai fi aşteptat să o vezi apărând pe Zelda Fitzgerald sau măcar pe Kiki de Montparnasse. Dar de cele mai multe ori ajungeai să dai peste un stilist la modă sau, în cel mai bun caz, peste un corespondent al ziarului *New York Times.*

în această casă, petrecerile erau mult prea coregrafiate pentru a fi distractive, dar oamenii mergeau totuşi acolo, pentru că le plăcea să găsească confirmarea propriei importanţe sociale. în lipsa unei veritabile veselii, puteai citi în ochii participanţilor pasiunea rapace de a fi informaţi înaintea celorlalţi, de a trăi într-o dimensiune în care totul se petrece puţin înainte şi în care, cu puţină abilitate, acest avans putea fi transformat în bunuri de preţ: bani, putere, prestigiu.

Stăpâna casei îşi plănuia recepţiile ca pe nişte campanii militare. Dominatoare, străbătea întreaga Moscovă asemenea unui vânt infidel şi îngheţat. Chiar dacă scopul era întotdeauna monden, strategia pentru atingerea lui implica mobilizarea unor resurse de alt tip. Oamenii de afaceri garantau substanţa, şi aristocraţii, decorul, dar pentru ca seara să fie considerată reuşită era nevoie de combinarea unor ingrediente mai rare: o anumită doză de geniu, un vârf de glamour internaţional şi un strop de transgresiune. Garry Kasparov prezenta avantajul de a concentra toate aceste trei aspecte într-o singură persoană. Jucător de şah de renume mondial, se dedase la politică organizând nişte aşa-numite „marşuri ale disidenţilor" pe străzile capitalei, ceea ce i-a conferit imediat un halou de eroism de salon. Matroanele acoperite cu bijuterii din Moscova *radical-chic* se agitau în jurul lui de parcă ar fi fost un nou Che Guevara.

în acea seară, intrând, l-am văzut ţinându-şi publicul fermecat, vizibil îmbătat de gloria lui mondenă, şi poate nu doar de aceasta. La un moment dat, cineva trebuie că i-a semnalat prezenţa mea.

„Oh! Dumneavoastră sunteţi, Baranov, a strigat către mine, magul de la Kremlin, Rasputinul lui Puţin. Ştiţi ce spun oamenii despre «democraţia suverană» a voastră? Că este faţă de democraţie exact ce este scaunul electric faţă de scaun."

Am izbucnit în râs: „Asta arată cel puţin că ruşii nu şi-au pierdut cu totul simţul umorului! Kasparov, serios, ştiţi ce înseamnă democraţia suverană?

— Nu sunt politolog, dar ca jucător de şah aş spune că este mai mult sau mai puţin opusul unei partide. La şah, regulile rămân neschimbate, dar câştigătorul se schimbă tot timpul. în democraţia voastră suverană, regulile se schimbă, dar câştigătorul este întotdeauna acelaşi."

Trebuie să recunosc că marele campion avea replica promptă. Mondenii din jurul nostru se agitau ca nişte *groupies* la un

concert.

„Poate. Ştiu că politica nu este domeniul dumneavoastră, dar spuneţi-mi, Kasparov, nu a stat oare CDU la putere douăzeci de ani în Germania după Al Doilea Război Mondial? Şi Partidul Liberal-Democrat, timp de patruzeci de ani în Japonia? Voi, liberalii, credeţi că, în Rusia, cultura politică este produsul arhaic al ignoranţei. Consideraţi obiceiurile noastre, tradiţiile noastre un obstacol în calea progresului. Vreţi să îi imitaţi pe occidentali,

dar esenţialul vă scapă.”

Kasparov mă privea acum cu un aer sincer ostil.

„Dacă vrei să guşti ceva dulce, trebuie să mănânci bomboanele, nu ambalajul. Ca să cucereşti libertatea, trebuie să-i asimilezi substanţa, nu forma. Repetaţi sloganurile pe care le-aţi învăţat la Washington şi Berlin, şi între timp ne umpleţi străzile cu ambalaje de bomboane. Sunteţi la fel ca Bourbonii, nu uitaţi şi nu învăţaţi nimic: aţi avut şansa voastră şi aţi făcut Rusia pulbere. De când aţi pierdut puterea, visaţi să o recuceriţi ca să vă desăvârşiţi opera. în ceea ce ne priveşte, am dat un ocol complet chestiunii, am învăţat lecţia Occidentului şi am adaptat-o la realitatea rusă. Democraţia suverană corespunde fundamentelor culturii politice ruseşti. Acesta este motivul pentru care oamenii sunt de partea noastră. Numai voi, profesorii, n-aţi înţeles încă.

— Dar eu nu sunt profesor!

— Fireşte că nu. Eşti campion de şah.”

Kasparov a sesizat ironia şi nu a apreciat-o. Ca fiu al Caucazului, şi-a strâns buzele într-o expresie care se voia disuasivă.

„Nu există joc mai violent decât şahul, ştii.”

I-am zâmbit blând.

„Nu ştii despre ce vorbeşti, profesore: politica este infinit mai violentă.

— Dar nu e un joc.

— Pentru amatori, nu este un joc. în schimb, crede-mă, pentru profesionişti, este singurul joc care chiar merită să fie jucat.”

Kasparov m-a privit de parcă aş fi fost nebun. Mi s-a părut, de asemenea, şi că îşi înăbuşea un fior.

2

întotdeauna mi-au plăcut barurile din marile hoteluri. Spre deosebire de restaurantele cu pretenţii, în care trebuie să faci rezervare şi în care nu eşti niciodată la adăpost de giumbuşlucurile unui bucătar-vedetă al momentului, toate barurile, chiar şi cele mai vestite, sunt acolo, disponibile, gata mereu să întâmpine o clientelă pestriţă formată din turişti binedispuşi, oameni de afaceri mai mult sau mai puţin siniştri sau femei cu statut incert. Aerul pe care îl respiri în aceste locuri este în general neutru, nimic nu seamănă mai mult cu barul unui mare hotel din Londra decât acela al unui mare hotel din Lisabona, Singapore sau Moscova. Aceeaşi lumină difuză, aceleaşi oglinzi opace, aceleaşi lambriuri false. Aceeaşi muzică, aceiaşi chelneri, acelaşi meniu. Combinaţia potrivită de confort şi indiferenţă, în asta constă forţa lor: în toate oraşele lumii, fără nici un ghid, este de-ajuns să te îndrepţi la o anumită oră a serii spre barul unui mare hotel; pentru a te simţi bine, nu ai nevoie de altceva, cu condiţia să eviţi ca pe ciumă locurile la modă, hotelurile de tip boutique şi toate celelalte capcane de acest fel.

La Moscova, barurile hotelurilor reprezentau la acea vreme oaza mea, mă puteam preface, acolo, că observ din exterior realitatea brutală în care eram cufundat, adoptând pentru câteva ceasuri punctul de vedere al turistului şi al omului de afaceri aflat în vizită. Fie şi doar să-i văd tolăniţi pe canapele cu expresii vag uşurate îmi dădea o senzaţie de calm. De parcă, întrucâtva, uşile rotative ale intrărilor ar fi avut puterea de a nu lăsa să pătrundă materia întunecată a oraşului, creând o mică Elveţie croită pe măsură.

La Metropol, în general, îmi era suficient să absorb primele înghiţituri dintr-un whisky ca să mă simt transportat pe ţărmurile prospere şi inofensive ale lacului Léman. în acea seară însă, contrar obiceiului, eram concentrat în întregime asupra prezentului. Aşezată în faţa mea, Ksenia comandase un pahar cu apă. După multe insistenţe, reuşisem să-i smulg o

întâlnire, dar asta nu însemna în nici un caz că era dispusă să-mi dea satisfacţie. Ridicase la rangul de mare artă atitudinea feminină de a spune nu în timp ce dădea din cap că da, de a zâmbi în timp ce te insulta, de a se oferi şi de a se refuza în acelaşi timp, fără a cădea vreodată în contradicţie. Cu ea, un bărbat putea să încerce sentimentul victoriei şi să fie în acelaşi timp perfect conştient de imposibilitatea victoriei. De cât de inextricabile erau cele două lucruri. Şi de cât de mult constituiau ele esenţa dorinţei şi poate chiar a iubirii.

La acea vreme eram încă foarte vag conştient de toate acestea. încă mai căutam câte ceva, şi abia după ceva timp puteam înţelege despre ce era vorba. în acea prima seară, încercam să aflu ce făcuse ea în anii care trecuseră. Nimic, mi-a răspuns. Era adevărat. îmi aduceam aminte acum. Ksenia nu credea în muncă. Sau în orice efort care ar fi avut ca obiect altceva decât pe ea însăşi. în vreme ce soţiile şi concubinele oligarhilor deschideau galerii de artă contemporană, fundaţii pentru salvarea orfanilor ruşi sau a focilor arctice, ea nu făcea nimic. Lenea ei, neatinsă de vreun compromis, era o formă de înţelepciune. Ksenia nu simţea nevoia să adauge vreo activitate la existenţa ei, ceea ce îi conferea o superioritate automată asupra celorlalţi. Forţa ei nu consta doar în frumuseţea cu care punea stăpânire pe orice loc, în incredibila calitate a gesturilor ei. Prin ea însăşi, Ksenia constituia o doctrină. Nimic de-a face cu materia abstractă a examenelor universitare: o adevărată filozofie, o chestiune de viaţă şi de moarte, singura cu care merită să te confrunţi. Era ceva în ea care trezea în bărbaţi irezistibila nostalgie după nişte vieţi netrăite. Şi dorinţa de a i le povesti. Orice pentru a nu-i pierde atenţia. Prezenţa ei făcea miracolul posibil. Sau lăsa, în orice caz, această impresie.

îi vorbeam aşa cum nu mai vorbisem de ani de zile. Aşa cum poate nu vorbisem niciodată cu nimeni, cu sentimentul că pot fi înţeles. Este foarte posibil să fi fost o tehnică pe care Ksenia o dezvoltase, un efect optic pe care reuşea să-l producă, reflexia

unui miraj şi nimic mai mult. Dar pentru mine era suficient. I-am povestit că, în urmă cu câteva zile, după ce intrasem alergând într-un lift din Kremlin, mă intersectasem pe neaşteptate cu imaginea mea reflectată într-o oglindă. Numai că nu eram eu, era chipul tatălui meu. Apăruse din senin, şi acum nu mă părăsea, îl vedeam în fiecare

dimineaţă când mă bărbieream, mă privea cu surprindere, cu un strop de ironie. Chipul tatălui meu, cu care reuşisem să mă reîntâlnesc în ciuda eforturilor pe care le făcusem ca să-l evit. Şi, în spatele lui, craniul care acum apărea cu claritate şi îşi aştepta vremea, săpându-şi amprenta în trăsăturile mele din ce în ce mai trase. I-am spus cât de obosit eram. Şi pentru prima dată, vorbind cu Ksenia, mi-am dat seama că simţeam acest lucru. Alergasem atât de mult şi de atât de mult timp, încât la patruzeci de ani mă simţeam ca unul dintre acei sportivi olimpici, gata de pensionare.

După această primă întâlnire, ne-am obişnuit să ne întâlnim la Metropol. Aparent, se lăsa ghidată, trecând de la paharul cu apă de la prima întâlnire la paharul de Chablis de la cea de-a doua, până la vodka-martini de la următoarele întâlniri. în

realitate, stând în faţa mea, cu picioarele încrucişate, cu micii ei sâni îndreptaţi înainte, îşi restabilea încet-încet domnia. Ochii ei zâmbeau, apoi deveneau serioşi. Nici o clipă, în anii în care fuseserăm despărţiţi, inteligenţa ei nu încetase să se dezvolte. Se hrănise cu tot ce-i ieşise în cale şi se întorcea la mine reînnoită şi pură. Ksenia transmitea o senzaţie de calm pe care nu i-o ştiam, ca şi cum neliniştea dinăuntrul ei şi-ar fi găsit în sfârşit antidotul în evenimentele haotice care îi marcaseră anii din urmă. Vechile ei bănuieli despre viaţă şi despre oameni fuseseră confirmate, la fel ca şi capacitatea ei de a le înţelege şi de a le gestiona. A vorbi cu ea era ca şi cum ai fi pus capăt unui exil care durase prea mult. Gândurile noastre se continuau şi se jucau împreună ca nişte copii într-o după-amiază însorită. Până în ziua în care, din neatenţie, ne-am aventurat pe terenul pe care, până în acel moment, îl evitaserăm.

Seara era deja târzie, şi eu mă lansasem cu o emfază alcoolică în povestea acelui iezuit spaniol care, trăind în nişte vremuri întunecate, scrisese un manual pentru a ajuta sufletele viguroase şi stăruitoare să se orienteze: dacă până şi galanteria, generozitatea şi fidelitatea s-au pierdut, el susţinea că trebuie să fie posibil să le regăsim în inima unui om de valoare.

Ksenia s-a bosumflat.

„Glorie, pasiune, voi, bărbaţii, sunteţi întotdeauna atât de romantici. Noi, femeile, nu ne putem permite: suntem responsabile pentru supravieţuirea lumii.”

La rândul meu, i-am zâmbit, întotdeauna mi-a plăcut să-mi văd

confirmate cele mai profunde prejudecăţi. Unul dintre principalele motive ale farmecului femeii ruse este ferocitatea ei. Iar dintre toate femeile ruse pe care avusesem ocazia să le cunosc, Ksenia era cu siguranţă cea mai feroce. M-a străfulgerat cu privirea.

„Nu-mi spune că şi tu eşti ca toţi ceilalţi, Vadia, unul dintre aceia care nu vor înţelege niciodată nimic.”

Nu, nu, nu voi înţelege niciodată nimic, cel puţin asta ar fi trebuit să fie evident. Departe de mine gândul de a pretinde contrariul. Dar Ksenia continua:

„Ţineţi nişte discursuri grozave, dar apoi amestecaţi totul. Credeţi, în fond, despre căsătorie că este o modalitate de a vă asigura un public, cineva care să fie mereu alături de voi, care să vă admire isprăvile.”

Nu eram sigur că mi se adresa mie.

„Tu nu, bineînţeles, Vadia, tu eşti un poet. Un poet rătăcit printre lupi. Pentru tine, iubirea este sacră, e clar, îmi amintesc. «Vezi în spatele pădurii prin care păşim tremurând, ca un castel luminat, deja seara aşteaptă.»

— Ce minune, uitasem, Rilke.

— Da, ce minune! Dacă ar fi după tine, am fi tot pe canapeaua de pe strada Gaşeka, ţinându-ne de mână.

— în amintirile mele, nu ne ţineam doar de mână pe canapeaua aceea.”

O clipă, expresia Kseniei s-a îmblânzit, dar şi-a revenit imediat:

„Căsătoria este opusul iubirii, ştii. E la fel ca impozitul. într-un fel, o faci
pentru alţii.

— Da, ca să construieşti victoria socialismului!”

Nu înţelegeam de ce îmi ţinea acest gen de discurs. Sau poate că da. Oricum, nu aveam chef de aşa ceva. Dar nimeni nu a oprit-o vreodată pe Ksenia când a decis să demonstreze ceva.

„Este o lege, baza oricărei societăţi. Nu asta repetă la nesfârşit Ţarul tău, când este împreună cu prietenii voştri ortodocşi? Tocmai de aceea este ridicol să vrei s-o întemeiezi pe un sentiment trecător.

— Dar putem totuşi să ciocnim în cinstea sentimentelor trecătoare, nu-i aşa?”

Impasibilă pe canapeaua ei de catifea neagră, Ksenia ignora cupa mea ridicată.

„Peste tot în lume, vreme de secole, bărbaţii şi femeile s-au căsătorit din motive care nu aveau nici o legătură cu dragostea, fără a cultiva speranţe absurde precum ideea de a găsi fericirea într-un contract. Găseau în căsătorie stabilitatea care servea la întemeierea unei familii. Apoi, în rest, se organizau, existau mii de posibilităţi... Ştii că francezii tăi din secolul al XVIII-lea nu invitau niciodată un soţ şi o soţie la cină împreună?

— Mă bucur! Văd că ţi-au rămas urme ale întâlnirilor noastre.”

De fapt, nu mă bucuram deloc, singura mea dorinţă era ca ea să schimbe subiectul. Dar nu se putea face nimic.

„Ştii ce e amuzant? Uneori, soţii se îndrăgosteau unul de altul. Era considerat un pic jenant la acea vreme, dar se întâmpla...

— Haide!...

— Trebuie spus că în majoritatea cazurilor nu se întâmpla. Dar căsătoria funcţiona pentru că avea baze solide. Şi îţi găseai dragostea în afară.

— Soţul, oricum...

— Şi femeia, în cele mai avansate societăţi. îţi mai aminteşti cum funcţiona asta aici, pe vremea URSS-ului, nu? Soţii şi soţiile aveau vacanţe în momente diferite. Era făcut intenţionat, existau colonii de vacanţă pentru bărbaţi şi pentru femei. Astfel, fiecare putea să profite... Această idee absurdă de a te căsători din dragoste este din vina romanelor din secolul al XIX-lea şi a filmelor de la Hollywood. Chiar dacă după aceea descopereai că iubirea nu durează sau că nu a existat niciodată, sau că există una mai mare la colţul străzii.”

Cinismul spontan al Kseniei mă fascinase întotdeauna. Dar data aceasta firul era cam gros.

„Când m-ai părăsit, nu mă mai iubeai.

— Şi cum aş mai fi putut, Vadia? Erai un tânăr răsfăţat, te jucai de-a artistul, te ascundeai. Ştii de unde vin, Vadia,

trăisem deja boema. Nu era ceea ce îmi doream. Nu există libertate în boemă, doar o fugă fără sfârşit. Mama mea se considera o rebelă, voia să fie liberă, dar pe măsură ce îmbătrânea începuse să depindă de ultimul *loser* care accepta să o protejeze. Am înţeles atunci că adevărata libertate se naşte din conformism. Doar dacă păstrezi aparenţele poţi face ce vrei. Aveam nevoie de stabilitate. Economic, bineînţeles. Dar nu numai. Mişa deţinea controlul.

— Cel puţin până când l-a pierdut.

— Asta pentru că trăim într-o ţară absurdă.

— Poate. Dar într-o ţară normală, Mişa ar fi devenit, în cel mai bun caz, un *bookmaker* clandestin.

— Nu cred. Mişa ar fi reuşit oriunde. Dar aici a trebuit să joace după regulile ruseşti.

— Numai că n-a înţeles aceste reguli. Dacă cumperi ceva cu doi bani, în plus luaţi cu împrumut, acel ceva nu îţi aparţine, îţi poate fi luat oricând. Se credea Steve Jobs Mişa al tău, când de fapt era doar o păpuşă gonflabilă.

— Dar chiar, încă mai eşti supărat pe el, după tot ce i-aţi făcut? Nu crezi că a plătit suficient?

— Nu.”

Ksenia m-a privit ciudat. Pentru o clipă, am crezut că va pleca. Dar dintr- odată pe chip îi apăru acea dulceaţă tulburătoare care era doar a ei. Ochii îi străluceau ca ai unui copil de patru ani.

„Ţineai chiar atât de mult la mine?

— Te iubeam, Ksenia.

— Şi acum? în clipa aceasta?”

Tăcere.

„Şi acum.”

Acum, Ksenia nu mai era un copil. Era o femeie ajunsă la apogeul posibilităţilor ei, şi îmi oferea zâmbetul sigur şi profund al celor patruzeci de ani pe care-i avea. Nimfa curioasă şi crudă pe care o cunoscusem cândva crescuse fără a-şi pierde ceva din farmec. M-am uitat în jur. Pianistul încetase să cânte. Turiştii se duseseră la culcare. Mai rămăseseră doi chelneri, cu un aer neliniştit. Unul în faţa celuilalt, Ksenia şi cu mine eram martorii unui eveniment de neînţeles, ca nişte soldaţi care se trezesc pentru prima dată într-o tranşee şi pe care nimic, vreodată, nu i-ar fi putut pregăti pentru ceea ce trăiesc. Ceva ce începuse cu ani înainte era pe cale să se împlinească acum, într-un mod cu totul neaşteptat şi calm. Obişnuit cu evenimentele care deschid

jurnalele de ştiri şi îi fac pe oameni să vorbească pe stradă, nu eram deloc pregătit pentru asta. Pentru evenimentul imperceptibil care schimbă totul.

Mi-am amintit atunci de inutilitatea cuvintelor. Cu o clipă înainte, nu era

nevoie de ele, în clipa următoare, nimic nu le-ar fi putut opri. Am ieşit din hotel şi am început să mergem. Toată imaginaţia nocturnă a Moscovei era la dispoziţia noastră. Deasupra noastră, cerul rămânea adânc şi pur. Ne-am afundat pe străduţele care ocolesc Tverskaia. Paşii ni se afundau în zăpadă, luând locul cuvintelor. Faţada vechilor conace şi crengile micilor copaci acoperiţi cu fulgi groşi de zăpadă ne însoţeau în tăcere. Bunăvoinţa lor făcea de prisos orice precauţie. Ne priveam din când în când, căutând confirmare unul în ochii celuilalt.

23

Lovitura cu labradorul nu-i aparţine. Dar trebuie să recunoaştem că este o idee geniată, chiar dacă un pic cam brutală, ca majoritatea iniţiativelor Ţarului. Cancelara se pregătise pentru o întâlnire normală. Impecabilă, în taior negru şi ghetuţe cumpărate, ca de obicei, de la supermarket, fără nici o hârtie asupra ei. Pentru că studia totul înainte: fişele minuţioase realizate de echipa sa, notele cu antetul ministerelor şi memourile pe hârtie simplă, distilate de serviciile de securitate ale Republicii Federale. Nopţi şi zile întregi petrecute devorând date, desenând scenarii geopolitice cu aceeaşi acurateţe ca atunci când îşi făcea experimentele de laborator în timpul carierei universitare. Rezultatul e că întotdeauna cancelara sosea proaspătă şi sigură pe ea însăşi, rea ca oricine ştie că şi-o poate permite, cu puterea geometrică a acelor *Länder* şi a acelor *Konzerne* în spate. în acea zi însă, nimic nu ar fi putut să o pregătească pentru ceea ce o aştepta în momentul în care şi-a făcut intrarea în sala unde urma să aibă loc întâlnirea. Koni. Uriaşul labrador negru al Ţarului.

Pentru a înţelege corect situaţia trebuie ştiut că implacabila cancelará avea fobie de câini. De-a lungul anilor, îmblânzise mai multe fiare feroce în arena politicii mondiale decât toţi dresorii de circ la un loc. Dar un câine, orice câine, chiar şi cel mai neînsemnat, reuşea să trezească în ea spaima primordială pe care o trăise la vârsta de opt ani, când doar o minune îl împiedicase pe rottweilerul vecinului să nu o rupă în bucăţi sub ochii îngroziţi ai tatălui ei.

Imaginaţi-vă atunci scena de la Kremlin din acea zi. De altfel, nici nu trebuie să v-o imaginaţi, pentru că pozele sunt online. Cancelara zâmbind crispat, în timp ce Koni, cu blana strălucitoare, îi dă târcoale. Cancelara împietrită pe scaun, în vreme ce Koni vine spre ea, jucăuşă, căutând mângâieri. Cancelara în pragul unei crize de nervi când Koni îi strecoară

botul în poală pentru a adulmeca parfumul noii ei prietene. Ţarul, alături, zâmbeşte relaxat, cu picioarele depărtate: „Sunteţi sigură că nu vă deranjează câinele, doamnă Merkel? Aş putea să-l dau afară, dar e atât de drăguţ, ştiţi. Cu greu mă despart de el.”

Labradorul. Acesta este momentul în care Ţarul a decis să-şi scoată mănuşile şi să înceapă să joace jocul aşa cum învăţase pe terenurile din Leningrad, unde nu aveai timp să atingi mingea, că cineva îţi trăsese deja un genunchi în boaşe. Acolo trebuia mereu să demonstrezi că eşti puţin mai nebun decât ceilalţi, dacă voiai ca bătăuşii să nu te încalece. Politica la nivel foarte înalt este aproape la fel. Saloane aurite, pichete de onoare, cortegii oficiale străbătând străzile închise circulaţiei, dar apoi, în fond, aceeaşi logică ca în curtea şcolii, unde brutele îşi impun legea şi unde singurul mod de a te face respectat este lovitura de genunchi.

în primii ani, când a apărut pe scena internaţională, Ţarul rămăsese un pic retras, cu atitudinea clasică a rusului care nu are niciodată actele în regulă şi trebuie să se supună examinării minuţioase a unor judecători mult mai civilizaţi. Eternul complex al barbarului de la margine, care trebuie să ispăşească cinci secole de masacre, culminând cu apocalipsa socialismului real. La acea vreme, Moscova era plină de străini slabi şi eficienţi. Circulau prin marile întreprinderi, prin ministere şi chiar la Kremlin cu un aer de proconsuli romani trimişi să restabilească ordinea într-o provincie îndepărtată a imperiului. Conduceau bănci, fundaţii, ziare. împărţeau sfaturi şi judecăţi cu tonul celui care se adresează unui copil despre care înţelegi deja că va ajunge rău, în ciuda dragostei şi a eforturilor părinţilor.

Ne obişnuiserăm să le dăm ascultare. Pentru că era singurul lucru ce putea fi făcut, *there is no alternative.* Chiar dacă, de fapt, urmându-le sfaturile, lucrurile nu se îmbunătăţiseră. Şi nu se ştie cum, în loc să crească, influenţa noastră scădea. Şi cu cât încercam să ne facem acceptaţi, cu atât păreau să ne ia mai puţin în considerare. După care nu a mai fost suficient. Docilitatea noastră merita să fie pedepsită cu cea mai mare severitate. NATO

din ţările baltice, bazele americane din Asia Centrală, tutela instituţiilor financiare nu mai erau de ajuns. Au vrut să preia direct puterea. Să ne trimită înapoi în beciurile noastre şi să pună în locul nostru agenţi CIA şi ai Fondului Monetar Internaţional. Mai întâi în Georgia, apoi în

Ucraina, chiar în inima imperiului nostru pierdut.

Când a văzut mulţimile furioase, finanţate de George Soros, de Congresul american, de Uniunea Europeană, ocupând Tbilisiul, Kievul, Bişkekul şi anulând prin violenţă rezultatul alegerilor, Ţarul în sfârşit a înţeles. Adevărata ţintă era el. Dacă ar lăsa să treacă revolta portocalie fără să reacţioneze, contaminarea s-ar extinde în Rusia, răsturnându-l de la putere şi punând în locul lui o marionetă a Occidentului. Toată bunăvoinţa lui de şcolar rus care ia lecţii de bune maniere de la învingătorii Războiului Rece fusese în zadar. Pur şi simplu îi convinsese pe noii stăpâni că nu există nici un motiv ca aceştia să aibă vreun scrupul. Calea spre Moscova era liberă, victoria completă, care le scăpase lui Napoleon şi lui Hitler, în sfârşit la îndemână.

Atunci s-a decis Ţarul să parieze pe labrador. Nu era vorba de o manevră cu totul originală, de fapt existase deja precedentul acelui împărat roman. Dar noi ne-am descurcat mai bine, deoarece Caligula nu făcuse decât să-şi numească calul senator, în vreme ce noi am promovat câinele direct la rangul de ministru de externe.

De atunci, situaţia s-a îmbunătăţit mult. Partenerii noştri au început să ne privească cu alţi ochi şi, pas cu pas, ne-am recâştigat respectul pe care îl pierduserăm pe scena internaţională. Sub conducerea lui Koni, statutul Rusiei a redevenit acela de mare putere. în Europa şi în Orientul Mijlociu, vocea noastră a început din nou să fie ascultată.

Este adevărat că talentele labradorului sunt ieşite din comun. în primul rând, este o femelă, ceea ce îi stabileşte automat superioritatea faţă de colegii săi de sex masculin. în plus, se trage în linie directă din câinele preferat al lui Brejnev, şi se spune că numele ei provine de la Condoleezza Rice, fosta secretară de stat a Statelor Unite. Pe scurt, are politica în sânge, însă calitatea ei decisivă este surpriza. Acolo unde colegii ei umani elaborează strategii prudente, bazate pe analize nesfârşite, tergiversează şi nu ajung la nici o concluzie, Koni adulmecă aerul şi ia iniţiativa. Este suverană, acţionează fără a cere permisiunea. Sub

îndrumarea ei, am învăţat să acceptăm haosul. Să facem din el un aliat. Nu imaginaţi mari strategii. Oamenii cred despre centrul puterii că este creierul unei logici machiavelice, când de fapt este inima iraţionalului şi a pasiunilor, o curte a

şcolii, ascultaţi-mă pe mine, în care răutatea gratuită are frâu liber şi precumpăneşte inevitabil asupra dreptăţii şi chiar asupra logicii pur şi simplu. Dintre primate, omul are creierul cel mai mare, este adevărat, dar are şi penisul cel mai mare, mai mare decât cel al gorilei. Şi asta trebuie să însemne ceva, nu?

Vechii conducători sovietici aveau calităţile lor, dar alegeau întotdeauna stabilitatea în faţa incertitudinii. Le plăcea ca lucrurile să fie organizate şi previzibile. Tocmai de aceea au fost până la urmă mâncaţi de americani. Pentru că la acest joc, voi, occidentalii, sunteţi cei mai buni. întreaga voastră viziune asupra lumii se întemeiază pe dorinţa de a evita accidentele. De a reduce cât mai mult cu putinţă teritoriul incertitudinilor, pentru ca raţiunea să domnească, supremă. Noi, dimpotrivă, am înţeles că haosul este prietenul nostru, singura noastră posibilitate, la drept vorbind. Să compari mercenarii şi hackerii lui Koni cu vechii funcţionari ai primei conduceri a KGB-ului, aşa cum fac analiştii voştri, e ridicol. Aceia erau nişte birocraţi previzibili, în timp ce aceştia nici nu ştim cu exactitate ce vor face a doua zi. Dar am mizat pe ei: a fost de ajuns ca labradorul să arate calea, şi s-au dezlănţuit; atât aşteptau.

24

Nu am fost niciodată un fan al Sankt Petersburgului, un oraş omogen, împietrit în timp, lipsit de orice forţă vitală şi de neîncetata surpriză a formelor, care face Moscova atât de incitantă şi de greu descifrabilă. De fiecare dată când mă aflu acolo, am impresia că mă plimb printr-un decor de teatru abandonat de personajele sale, rodul unui pariu naiv şi grotesc, care a mers prost şi a fost, pe bună dreptate, izgonit la marginea istoriei. Ţarul, dimpotrivă, nu se simte cu adevărat bine decât acolo. Imediat ce pune piciorul în Piter, pelerina de autocontrol înverşunat care îl învăluie în capitală pare să-i alunece la picioare, eliberând un personaj mai afabil. Nu care cumva să vă imaginaţi hohote de râs şi bătăi pe spate, dar la el acasă Puţin se relaxează, şi uneori chiar i se întâmplă să-şi permită o bere sau un pahar de vin. Mai presus de orice, pentru el, Sankt Petersburgul rămâne locul celor apropiaţi.

Când lucram pentru el, mi se întâmpla să-l întâlnesc pe Ţar în oraşul lui. Nu am făcut niciodată parte din cercul intimilor săi: relaţia noastră, chiar şi în cele mai intense momente, a rămas întotdeauna una de lucru. Exista, cred, în caracterele noastre – şi, poate, în originile noastre – ceva foarte profund, care ne împiedica să depăşim pragul care oferă în mod normal acces la dimensiunile prieteniei. Nici el, nici eu nu ne-am dorit-o vreodată. Puţin avea prietenii lui, gaşca colorată şi pestriţă de judoka, spioni şi afacerişti cu care împărţise diferitele etape ale vieţii obscure prin care trecuse până să ajungă la luminile Kremlinului. Iar eu aveam cărţile, şi acum din nou o aveam pe Ksenia, ceea ce era mai mult decât suficient pentru a-mi satisface nevoile sentimentale. Cu toate acestea, de-a lungul anilor, o adevărată complicitate se dezvoltase între noi, şi nu cred să greşesc spunând că Ţarul aprecia compania mea. îi plăcea să mă implice în tot felul de situaţii pentru a-mi afla punctul de vedere. Ştia că va fi diferit de al

celorlalţi şi, în general, mai direct. Cred că percepea în mine o formă de libertate interioară care, deşi îl împiedica să aibă totală încredere în mine, îl împingea şi să-mi ceară sfatul. Pentru mine, a fi alături de el era un privilegiu. Nu pentru avantajele care decurgeau din această poziţie, pentru oglinzile colorate care atrăgeau marile fiare sălbatice şi pe micii hoitari ai politicii, ci pentru experienţa unică de a putea urmări, zi după zi, o dramă elisabetană care se desfăşura pe scena lumii.

Dacă Putin era protagonistul incontestabil, cercul său de prieteni din Petersburg constituia o distribuţie de roluri secundare demnă de *Richard al III-lea.* în câţiva ani, aceştia trecuseră de la stadiul de mici intriganţi de provincie, nevoiţi să alerge între poliţe ajunse la termen şi telefoane de la directori de bănci, la acela de nobilime a imperiului, acumulând nişte averi demne de emirii din Golf. Acest proces, foarte rapid, măturase totul în cale. Nimic din sentimentele şi din înclinaţiile lor iniţiale nu supravieţuise potopului de miliarde care se abătuse asupra prietenilor Ţarului. Fiecare dintre ei fusese transformat până în miezul propriului eu. însă pactul implicit cu Putin era să se comporte ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, să se reîntâlnească cu aceeaşi simplitate ca odinioară. Pentru că tocmai în numele trecutului îi acoperise Ţarul cu aur, cu siguranţă nu pentru darurile excepţionale pe care nici unul dintre ei nu le poseda. Dacă Putin avea nişte trăsături ieşite din comun care puteau să-i justifice ascensiunea, singurul lor merit era că i se aflaseră în cale într-un moment sau altul şi că reuşiseră să-i atragă simpatia şi, mai cu seamă, încrederea. Cultivarea bunăvoinţei Ţarului era singura condiţie pe care trebuiau să o îndeplinească pentru ca mana cerească să continue să se reverse peste ei. Dar, pentru a izbuti acest lucru, nu era suficient să adopte simpla linguşeală a curteanului. Ei erau prietenii, cei de dinainte, de la care Putin aştepta, sau se prefăcea că aşteaptă, un anumit grad de sinceritate, chiar dacă, după aceea, fiecare ştia că aceasta îşi găsea limita în ideea, din ce în ce mai hipertrofiată, pe care Ţarul o cultiva despre el însuşi. Practic,

era vorba de a-l lăuda ca oricine altcineva, dovedind în acelaşi timp sinceritatea aspră proprie vechilor prieteni. Un exerciţiu de înaltă acrobaţie, care dădea naştere scenelor groteşti la care mi se întâmpla să asist la Petersburg, cu prietenii care îşi înmulţeau glumele şi micile impertinenţe, fără a-l contrazice vreodată pe Ţar în nici o chestiune

fundamentală, ci jucându-se de-a cei care l-ar întări primii în toate ideile sale.

în una dintre aceste ocazii l-am cunoscut pe Evgheni Prigojin. Ne întâlniserăm patru sau cinci în salonul privat al unui restaurant plin de oglinzi şi de candelabre. Puţin îmi prezentase drept proprietarul localului un tip destul de neînsemnat, chel, care zâmbea modest, şi într-adevăr, pe toată durata mesei, îşi jucase rolul, descriind diferitele feluri de mâncare, servind vinuri franţuzeşti celebre şi stând în orice moment la dispoziţia Ţarului, gata să satisfacă orice pretenţie gastronomică. împopoţonat cu o cravată argintie ca pentru o nuntă, ni se adresa nouă cu amabilitate, apoi, mai sec, personalului care ne servea. Abia la sfârşitul mesei i-a propus Puţin să stea cu noi. Masa era cufundată într-o conversaţie din ce în ce mai alcoolizată despre meritele comparate ale mai multor agenţii europene de *escort*. Ţarul, care evident că nu recursese la serviciile lor, nu participa la discuţie, însă o urmărea cu o expresie amuzată la care toţi cei prezenţi erau atenţi, gata să schimbe imediat subiectul în cazul în care ea s-ar fi schimbat. Prigojin se integrase cu naturaleţe, aplombul de majordom lăsând loc atitudinii de scepticism binedispus care li se potrivea membrilor cercului magic al prietenilor vechi. La început, a înregistrat un oarecare succes cu câteva anecdote spumoase despre aventurile sale nocturne în Baleare. După care a deturnat conversaţia către cea mai recentă peripeţie antreprenorială a sa: achiziţionarea unui gigantic domeniu agricol de pe malul Mării Negre, pe care intenţiona să-l transforme într-o plantaţie de rucola. „Nu aveţi idee cât de greu e să găseşti rucola decentă în Rusia”, repeta el, pe jumătate serios, pe jumătate amuzat, tovarăşilor care îl tachinau. Dar, la un moment dat, Ţarul l-a întrerupt şi s-a întors către mine.

„După cum vezi, Evgheni nu este lipsit de iniţiativă. Este şi un

pasionat de afaceri internaţionale, şi cred că ne-ar putea da o mână de ajutor în unele dintre problemele pe care le discutăm zilele astea, nu, Genia?”

La aceste cuvinte, ochii restauratorului s-au luminat, în vreme ce Puţin continua: „Ar fi util dacă aţi sta de vorbă unul cu altul, Vadia.”

Trebuie să înţelegeţi un lucru: Ţarul nu spune niciodată nimic precis, dar nici nu spune ceva la întâmplare. Dacă se oboseşte să facă o sugestie, ca, de exemplu, consilierul său politic să se întâlnească cu un restaurator din Sankt

Petersburg, ca să discute despre politica externă a Rusiei, oricât de absurd ar putea părea, ideea trebuie luată în serios şi dusă la îndeplinire.

în acea seară, Prigojin s-a mulţumit să-mi adreseze o invitaţie pentru a doua zi, fără a renunţa la acel aer de gangster-majordom care îl caracterizase toată seara. însă a doua zi dimineaţă, când a venit să mă ia de la hotel, am înţeles imediat că era mai mult decât un simplu proprietar de restaurant. După o scurtă călătorie cu maşina, m-am trezit în port, unde pentru o clipă îngrozitoare mi-a fost foarte teamă că avea de gând să mă urce la bordul uneia dintre acele nave de croazieră pentru turişti cum există pe-aici şi care îşi dau false aere de *bateaux-mouche* pariziene. Cineva îmi spusese că Prigojin avea interese şi în acest domeniu. Din fericire însă, neam urcat într-un elicopter. „Casa mea nu este atât de departe, dar ştiu că nu ai timp de pierdut, Vădim Alexeevici: aşa va merge mai repede."

La acea oră, văzută de sus, cu faţadele mirifice ale palatelor care dădeau spre canale, cu cupolele oglindindu-se în apă şi cu toate acele insule presărate pe Neva, vechea capitală strălucea ca o mască mortuară din marmură şi diamante uitată la soare. Pentru a completa spectacolul, Prigojin începu să depene epopeea relaţiei sale cu Ţarul. Puţin fusese cel care, pe vremea când era viceprimar al Sankt Petersburgului, la începutul anilor nouăzeci, le acordase lui Prigojin şi unui grup de asociaţi ai săi licenţa pentru deschiderea primului cazinou din oraş. Nu trebuie să fi fost o partidă de plăcere, având în vedere perioada şi tipul de activitate, dar totul sugera că Prigojin se descurcase cât putuse de bine. De atunci, începuse o ascensiune pe care Ţarul o sprijinise cu infailibila sa bunăvoinţă.

Scurtimea zborului nu mi-a dat timp să aprofundez chestiunea. După numai cinci minute am început manevrele de aterizare pe Kameni Ostrov. Auzisem vorbindu-se despre acest loc, dar mi se păruse o exagerare când se spunea că la Petersburg anumiţi prieteni ai Ţarului cumpăraseră o insulă pe care trăiau ca nişte

aristocraţi din epoca imperială, în palate îmbrăcate în stuc şi aur, în care organizau baluri mascate în care apăreau deghizaţi în curteni ai lui Alexandru al IlI-lea. Se spunea chiar că unul dintre ei, dacă tot se apucase, îşi comandase propriul blazon nobiliar, cu o abundenţă de crini şi de lei ridicaţi în două picioare. Contemplând acum de sus vilele minuţios restaurate ale foştilor funcţionari ai Imperiului, piscinele, sălile de sport,

garajele uriaşe, şanţul care înconjura insula şi gheretelor paznicilor, SUV- urile şi elicopterele, înţelegeam că, aşa cum de multe ori se întâmplă la noi, realitatea întrecuse din nou orice ficţiune.

„Ştii, nu sunt un intelectual, ca tine, Vădim Alexeevici. Dar am învăţat câteva lucruri în viaţă.”

Prigojin se instalase confortabil într-un aşa-zis fotoliu Ludovic al XVI- lea cu braţe aurite. în jurul lui, mobilele cu design scandinav, leii furioşi şi candelabrele de Murano se oglindeau în marmura albă şi în uriaşele ferestre care dădeau spre Neva. Decoratorul uzbec făcuse o treabă bună.

„Ştii ce este un cazinou? Un monument al iraţionalităţii oamenilor. Dacă oamenii ar fi creaturi raţionale, cazinourile nu ar exista. De ce naiba ar accepta cineva să arunce bani într-un loc în care toate probabilităţile sunt împotriva lui? Har Domnului, oamenii nu sunt nişte creaturi raţionale, altfel nu aş avea nimic din toate acestea.”

Prigojin făcu un gest vag în direcţia pânzelor pictate în stilul lui Basquiat şi a Steinway-ului alb.

„Nu există nimic mai înţelept decât să mizezi pe nebunia oamenilor, am zis eu.

— Aşa este, Vădim Alexeevici. Ştii de ce unii oameni se ruinează în cazinouri? De ce se aruncă într-o spirală din care nu mai pot ieşi? Este o chestiune de caracter, desigur, nu li se întâmplă tuturor. Dar nu sunt nişte monştri. Pur şi simplu nu se pot controla, dar toţi avem această defecţiune a creierului.”

Prigojin se întrerupse. Scoase un portofel din buzunarul hainei

şi, din el, o bancnotă de cinci mii de ruble.

„Uită-te la asta. încearcă să faci un experiment pe stradă cu un trecător oarecare. Oferă-i bancnota sau, dacă nu, şanse de cincizeci la sută să obţină două astfel de bancnote. Ştii ce va face? îţi spun eu: va lua bancnota de cinci mii. încearcă apoi să faci contrariul. Cere-i unui trecător să-ţi dea cinci mii de ruble sau să dea cu banul ca să afle dacă va trebui să-ţi dea două bancnote sau să nu-ţi dea nimic. Ştii ce va face individul de data aceasta? în loc să-şi cheltuiască pe loc cele cinci mii de ruble, va prefera mai degrabă să rişte să îţi dea dublu. E absurd, nu? în teorie, cine câştigă şi-ar putea permite să-şi asume un risc în comparaţie cu cel care pierde. în schimb,

oamenii fac exact invers. Cei care câştigă sunt mai prudenţi în alegeri, pe când cei care pierd pun totul în joc.”

îl observam pe Prigojin cum triumfă; începeam să înţeleg unde voia să ajungă.

„Creierul uman este plin de mici breşe de acest fel. A le cunoaşte şi a profita de ele este treaba oricui administrează un cazinou. Dar aşa funcţionează şi politica, nu? Atâta timp cât ne simţim confortabil, cât avem un loc de muncă sigur, o familie frumoasă, căsuţa de la ţară, vacanţele la mare, pensia în perspectivă, stăm liniştiţi. Facem alegeri prudente, nu vrem să riscăm. Alegem ceea ce cunoaştem deja. Dar să spunem că lucrurile încep să meargă mai puţin bine. Situaţia se schimbă, individul îşi pierde locul de muncă, îşi pierde casa, nu mai reuşeşte să vadă un viitor. Ce face în acel moment? Joacă la siguranţă? Nici pomeneală: începe să parieze ca un nebun! Preferă riscul necunoscut menţinerii situaţiei sale actuale. Şi atunci toate o iau razna: haosul devine mai atractiv decât ordinea, oferă măcar posibilitatea a ceva nou, nu? O lovitură de teatru... Atunci devin lucrurile interesante. Revoluţia din 1917 şi nazismul aşa s-au născut, dacă nu mă înşel. Pentru că o majoritate a oamenilor a preferat să se arunce în necunoscut decât să continue să trăiască la fel ca înainte.”

Bucătarul atingea culmi filozofice, dar cuvintele lui erau departe de a fi neinteresante.

„Acum, după cum îţi spuneam, a continuat el, eu nu sunt nici un intelectual, nici un expert în relaţii internaţionale, dar mi se pare că am ajuns din nou într-un astfel de punct. Occidentalii cred despre copiii lor că vor trăi mai puţin bine decât ei. Văd China, India şi, slavă Domnului, Rusia făcând paşi uriaşi, în vreme ce ei, nimic. Cu fiecare zi care trece, puterea lor se reduce, situaţia le

scapă de sub control, viitorul nu le mai aparţine.

— Sunt gata să facă alegerile cele mai absurde. Iar datoria noastră este pur şi simplu să-i ajutăm.

— Exact, Vădim Alexeevici. Nu este vorba de a-i bate sau de a-i forţa, ci doar de a însoţi o mişcare care există deja. Tocmai asta înţelege Ţarul foarte bine. Este, la fel ca mine, un pasionat de judo şi cunoaşte regula de bază: foloseşte forţa adversarului împotriva lui.”

Raţionamentul lui Prigojin era impecabil. Nu mai trebuia decât să i se dea

o aplicare practică. Dar, în această privinţă, aveam deja mica mea idee.

Ne-am întâlnit din nou peste câteva săptămâni, la poalele unei clădiri oarecare de la marginea Petersburgului. O ploaie suburbană sublinia mizeria locului, dar, cu toate acestea, Prigojin părea într-o dispoziţie excelentă.

„Iată locul despre care ţi-am vorbit, Vădim Alexeevici, vei vedea..

După ce am luat liftul, am pătruns într-o sală mare plină de calculatoare, pe jumătate redacţie de ziar, pe jumătate sală de tranzacţii a unei bănci de investiţii de mâna a doua. Atâta doar că, pe un perete, Prigojin instalase două maşini de joc, ca să nu uite lumea spiritul locului, mi-a spus. Şi de ce nu? în fond, în birourile Google, dacă nu mă înşel, sunt multe mese de ping- pong.

Ne-a ieşit în întâmpinare un băiat atletic şi zâmbitor, îmbrăcat cu o cămaşă şi un sacou de catifea reiată, de parcă tocmai ar fi ţinut un seminar la universitatea Georgetown.

„Ţi-l prezint pe Anton, îmi spuse Prigojin, vizibil mândru de descoperirea sa. M-am gândit la el ca să conducă redacţia. Are un doctorat în relaţii internaţionale la universitatea din Moscova, vorbeşte engleză, franceză şi germană. Ştie mai multe despre politica europeană decât majoritatea parlamentarilor noştri.”

Anton asculta calm. Expresia lui nu trăda nici mândrie, nici falsă modestie. Am început să vorbim despre tot şi despre nimic. După care am decis să-l testez în legătură cu situaţia internă a unora dintre prietenii noştri europeni. Nu numai că Anton era strălucit, dar mi se părea şi simpatic. Nu era în el nici urmă din morga care părea să-i bântuie pe toţi membrii generaţiei sale supraprotejate. Dimpotrivă, avea o francheţe care este dovada inteligenţelor cu adevărat superioare. Privirea sa asupra actualităţii internaţionale era ascuţită ca un cuţit de vânătoare. Intra în detaliile situaţiilor fără să piardă nici un moment din vedere imaginea de ansamblu.

Prigojin îl sorbea din ochi. Protejatul lui era la înălţime. După câteva minute, mă săturasem. Mi-am luat la revedere de la Anton

strângându-i mâna şi l-am tras pe Prigojin deoparte. Eram uluit de prostia lui.

„Ce ai în minte, Evgheni?”

Chipul bucătarului se întunecă.

„Este ceva în neregulă, Vădim Alexeevici?

— La ce te gândeai, Evgheni? Crezusem că am fost cât se poate de clar: vrem să facem politică în Europa şi în Statele Unite. Să participăm la dezbatere, să ne aducem contribuţia. Şi tu vii cu băiatul ăsta?”

Lăcu un semn către Anton.

„Dar este foarte bun. Ştie totul.

— Exact, Evgheni, tocmai asta-i problema.”

Prigojin îşi arcui sprâncenele într-o expresie de uluială atât de mare, încât mă făcu să izbucnesc în râs.

„Gândeşte-te, Evgheni: pe occidentali nu-i mai interesează politica. Dacă vrem să le atragem atenţia, trebuie să vorbim despre orice în afară de politică. Nu avem nevoie de Anton aici! Avem nevoie de fete tinere, care să dea sfaturi de frumuseţe, pasionaţi de jocuri video, astrologi, tipi de felul ăsta, înţelegi?

— Dar va exista un moment când va trebui să transmitem mesajele voastre, nu? Veţi da directivele...

— Dar ce crezi că suntem noi, un fel de Komintern? îmi pare rău să-ţi aduc veşti proaste, dar te înştiinţez că Uniunea Sovietică nu mai există şi că nici un paradis al clasei muncitoare nu se profilează la orizont. Vremurile acelea s-au dus o dată pentru totdeauna. Nu mai există linie de partid, Evgheni, doar fir de sârmă.”

Privirea lui năucită m-a invitat să continui.

„Cum faci când vrei să rupi o sârmă? O răsuceşti mai întâi într-un sens, apoi în celălalt. Asta vom face şi noi, Evgheni. Pe măsură ce îţi construieşti reţeaua, vei realiza că există teme la care oamenii ţin mai mult ca la orice. Nu ştiu care sunt ele. Clickurile ţi-o vor spune, Evgheni. Poate că există cineva care este împotriva vaccinurilor, altcineva, împotriva vânătorilor, sau a ecologiştilor, sau a negrilor, sau a albilor. Nu contează. Esenţial este ca toată lumea să aibă ceva la care să ţină şi pe cineva care să-l înfurie.

Nu trebuie să convertim pe nimeni, Evgheni, doar să aflăm în ce cred ei şi să-i convingem să creadă şi mai mult, înţelegi? Să dai ştiri, să oferi argumente reale sau false, nu asta contează. Să-i

facem să turbeze de furie. Pe toţi. Şi mereu mai mult. Apărătorii animalelor de o parte, şi vânătorii de cealaltă parte. Adepţii Black Power de o parte, şi suprematiştii albi de cealaltă parte. Activiştii gay şi neonaziştii. Nu avem preferințe, Evgheni.

Singura noastră linie e sârma, firul de fier. Pe care îl răsucim şi într-o direcţie, şi în cealaltă. Până se rupe.”

Prigojin s-a uitat o vreme la mine fără să spună nimic. Se gândea.

„E în regulă, Vadia, am înţeles. Firul de sârmă. Dar ce se întâmplă când vom fi prinşi? Pentru că ştii ce se va întâmpla, nu-i aşa? în reţea, totul poate fi urmărit. Şi noi jucăm pe terenul lor. îşi vor da seama mai devreme sau mai târziu. Şi vom fi târâţi mai jos decât pământul.

— Dimpotrivă, Evgheni, va fi momentul triumfului nostru.”

Tăcere.

„Nu înţelegi? Gestul suprem al marelui artist este dezvăluirea contradicţiei! Dacă noi ne susţinem simpatizanţii şi grupurile antiamericane, ei se aşteaptă la asta, nu-i aşa? Dar ce vor face când îşi vor da seama că noi îi susţinem şi pe adversarii lor? Pe patrioţii celui de-al doilea amendament, care vor să meargă cu puşca automată şi la closet. Pe veganii care mai degrabă ar bea cucută decât un pahar cu lapte. Pe tinerii care vor să salveze lumea de la dezastrul ecologic. îţi spun eu. Vor înnebuni, nu vor mai înţelege nimic. Nu vor mai şti pe cine sau ce să creadă! Singurul lucru pe care îl vor înţelege este că le-am pătruns în creier şi că ne jucăm cu circuitele lor neuronale ca şi cum ar fi una dintre maşinile tale de joc!”

Pe chipul lui Prigojin apăru în sfârşit un zâmbet, începea să înţeleagă. „Tocmai de aceea, principala funcţie a acestui loc este să fie descoperit, Evgheni. Să fiţi prinşi. Chiar crezi că o sută de copii într-un loc ca acesta ar putea să schimbe istoria? Bineînţeles că nu, Evgheni, oricât de buni ar fi, aşa ceva nu se va întâmpla. Se vor limita să profite de haos, poate vor reuşi să-l mărească puţin, dar furia pe care o vor folosi pentru a o face există deja, iar algoritmul care o guvernează, americanii sunt cei care l-au creat,

nu ruşii. în toate acestea, noi vom fi cel mult ca musca la arat. Dar ne vom lăsa prinşi în flagrant! Astfel, peste tot, primii noştri propagandişti vor deveni cei care ne vor acuza de complot împotriva democraţiei, în Europa şi în Statele Unite. Ei sunt cei care vor construi mitul puterii noastre. Noi nu va trebui să facem altceva decât să ne comportăm suspect şi să formulăm nişte dezminţiri puţin plauzibile. Acest lucru va fi suficient pentru a le confirma cele mai grave coşmaruri: «Ruşii sunt conducătorii secreţi ai noii lumi!» La rândul ei, această fantezie nocturnă va amplifica haosul. Şi astfel puterea

noastră va trece de la legendă la realitate. Asta e bine în politică, Evgheni, ştii: tot ceea ce ne face să credem că există o forţă o face pe aceasta să crească cu adevărat.”

25

Berezovski înainta ca un dinozaur printre fosforescenţele de la Claridge. O girafă uşor beată, într-un taior Céline, se întoarse pentru a-l observa mai atent. Şi până şi un american aflat în trecere păru să remarce indecenţa acestei prezenţe preistorice printre lambriurile de acaju şi cristalele strălucitoare. Dacă nu cumva o recunoscuse. După atâtea scandaluri şi provocări, Boris devenise o figură cunoscută printre conacele georgiene din Mayfair. Ne obişnuiserăm să ne vedem când treceam prin Londra. De mult nu mai aveam vreun mesaj să-i transmit. Şi, poate tocmai de aceea, simpla plăcere de a petrece câteva ore împreună ajunsese să fie singura justificare a întâlnirilor noastre. în orice caz, în ceea ce mă privea. Aşa cum li se întâmplă oamenilor inteligenţi care pierd puterea, Berezovski devenise, dacă nu mai înţelept, cel puţin mai lucid. Şi îmi amintesc că în seara aceea l-am complimentat pentru impecabilul său accent *british.*

„Ce vrei să fac, strămoşii noştri vorbeau franceza şi se refugiau la Paris, rusul modern vorbeşte engleza şi se simte în largul său la Londra!”

Mi-a zâmbit uşor trist, apoi s-a răzgândit brusc.

„Să nu crezi că englezii sunt întotdeauna amabili. Mă aflam săptămâna trecută în biroul unui bancher pentru a semna un contract cu fratele şeicului din Abu Dhabi. începem noi să ne scoatem hârtiile, şi ştii ce face funcţionarul băncii? îi cere şeicului un act de identitate. Acesta se uită în jur, se întoarce spre stafful său: nu obişnuieşte să călătorească cu portofelul la el. încerc să intervin, dar angajatul este unul dintre acei imbecili intransigenţi cum mai întâlneşti din când în când pe aici.

Mi-e teamă brusc că şeicul se va enerva şi va renunţa la afacere. Dar ştii ce face? îi cere o bancnotă unui asistent şi i-o întinde bancherului. Funcţionarul se uită la el uluit: «Ce faceţi? îmi daţi bacşiş? Poate că la dumneavoastră se face aşa ceva, dar aici suntem în City.

— Uită-te bine la ea, i-a spus şeicul. Ceea ce vedeţi imprimat pe această bancnotă este chipul meu. Sper că vă este de-ajuns ca document.» Toată lumea a izbucnit în râs, şi până la urmă idiotul a fost nevoit să cedeze.”

Har Domnului, capacitatea lui Boris de a distra galeria şi de a se autocelebra în acelaşi timp rămăsese intactă. Din păcate, şi obsesiile îi rămăseseră aceleaşi.

„Cum merg lucrurile cu Jocurile putiniene?

— Pregătirile pentru Olimpiadă merg destul de bine, mulţumesc. Preşedintele a avut amabilitatea de a-mi încredinţa organizarea ceremoniei de deschidere. Va fi un mare spectacol înainte de începerea probelor.

— Mmm... sună bine... Sper că aţi prevăzut şi medalia pentru cel mai bun lingecurist. Şi pe aceea a ucigaşului, cel mai bun asasin din GRU.

— Nu ştiu, poate, Boris. Important este ca Rusia să iasă pe primul loc.

— în privinţa asta nu e nici o problemă, sunt sigur că veţi găsi soluţia, ca de obicei.”

Berezovski a făcut o pauză, apoi a reluat:

„Nu se va opri niciodată, nu-i aşa? Oamenii ca el nu pot. Aceasta e prima regulă. Să perseverezi. Să nu corectezi ceea ce a funcţionat deja, dar mai ales să nu-ţi recunoşti niciodată greşelile. La început nu înţelesesem, dar acum am avut timp să reflectez. Am citit, de asemenea, o mulţime de cărţi despre dictatorii din trecut. De exemplu, ştii ce a făcut Mobutu când a luat puterea în Congo? A redenumit ţara «Zair», pentru că era convins că este un termen indigen, un mod de a se elibera de moştenirea colonială. După care, la un moment dat, se descoperă că Zair este un cuvânt portughez. Şi ce face atunci? îşi cere cumva scuze şi dă înapoi? Haida de! Botează «Zair» toate lucrurile: bancnotele, ţigările, pompele de benzină, prezervativele, din câte ştiu eu... Ţarul tău este acelaşi lucru, exact acelaşi lucru: un autocrat, un şef de trib african!

— Poate, Boris, dar asta nu e barbarie: acestea sunt regulile jocului. Prima regulă a puterii este să perseverezi în greşeli, să nu arăţi nici cea mai mică fisură în zidul autorităţii. Mobutu ştia asta, pentru că venea dintr-o ţară în care căpetenia era ucisă dacă pur şi simplu cădea de pe cal. Şi era sugrumată dacă se îmbolnăvea. Şeful trebuie să fie puternic, dacă vrea să îşi poată proteja tribul. în momentul când arată vreo slăbiciune, e doborât şi

— înlocuit cu altul. La fel e peste tot. însă, în funcţie de locul în care se află, şeful dat jos poate fi tras în ţeapă de viu sau expediat la celălalt capăt al lumii, să ţină conferinţe pe sute de mii de dolari.”

Berezovski luă o expresie gânditoare, pe care reflexiile întunecate ale barului nu o contraziceau.

„Ai dreptate, Vadia, dar aminteşte-ţi că în politică nu există happy-end. Până şi Regele tău Soare avea, la sfârşitul vieţii, groaznice accese de plâns.

— Ce vrei să-ţi spun, Boris, viaţa este o boală mortală.

— Exact, Vadia. Şi tocmai de aceea trebuie să ştii când a venit vremea să încetezi cu prostiile. întotdeauna am crezut că unul dintre lucrurile pe care politica le are în comun cu mafia este faptul că în nici una nu ieşi la pensie. Nu poţi să te pensionezi şi să te apuci să faci altceva. Dar apoi am aflat de Johnny Torrio. Ştii, Vadia, povestea lui Johnny Torrio?”

Am dat din cap că nu. Simţeam deja gustul unei alte pilde a lui Berezovski, chiar dacă în acel moment nu aveam de unde să ştiu că va fi şi ultima.

„Era preşedintele consiliului mafioţilor din Chicago, imediat după război, un adevărat cap, respectat de toată lumea. Dar sub el era un tip care voia să- i ia locul şi care se numea Al Capone. Aşa că, în 1924, într-o după-amiază de ianuarie, în jurul orei cinci, Johnny Torrio, preşedintele consiliului mafioţilor din Chicago, ciuruit de cinci gloanţe, se prăbuşeşte în faţa casei sale. Este dus la spital şi le spune poliţiştilor: «Ştiu cine a făcut-o, dar nu sunt

turnător». Apoi, imediat ce se simte mai bine, îl sună pe Al Capone, îi predă cheile afacerii şi îi spune că vrea să se întoarcă în Italia. Rezultat: a mai trăit încă cincisprezece ani, prin harul lui Dumnezeu, şi a murit liniştit în casa lui din Brooklyn.”

Boris tăcu o clipă, apoi scoase din buzunar un plic.

„Această scrisoare este pentru Ţar. Am scris-o din suflet. O poţi citi, dacă vrei.”

Sub degetele mele, hârtia, fabricată manual, avea consistenţa unei frunze de bumbac. Era un apel la mila creştinească a Ţarului. „Te implor să îmi acorzi iertarea ta de creştin”, se ruga Berezovski. După care urmau aluzii jalnice la apropierea morţii, la asprimea exilului, la un bătrân imbecil care, deşi conştient de erorile sale, cerea, încrezător în mărinimia suveranului,

mângâierea de a-şi putea petrece ultimele zile în braţele patriei-mamă. Nu era chiar tonul scrisorii lui Zamiatin. O rugăminte adresată Ţarului mai curând, în cel mai pur stil al unei tradiţii seculare. Chiar dacă, într-un pasaj discret, Boris nu putea rezista tentaţiei de a se propune din nou consilier „pe baza experienţei pe care am acumulat-o, dacă vei considera că poate fi de folos, Vladimir Vladimirovici”.

„Crezi că va merge?”

Ochii de puşlama bătrână aveau o licărire care se voia ironică, dar în care se percepea doar o disperare fără fund. Mi-ar fi plăcut să-i spun că da, că Ţarul va fi mişcat şi că ne vom regăsi în curând unul lângă altul la tribuna de onoare, pentru a asista la deschiderea Jocurilor. Mi se părea că îl văd pe Berezovski care, în câteva zile, şi-ar uita toate cuvintele bune şi ar începe din nou să freamete, să facă propuneri, să ceară loc să se desfăşoare. îmi era dor de energia lui. Nu era un sfânt, dar în tot ceea ce întreprindea exista o formă de bucurie. De când semenii lui fusese alungaţi, nu mai rămăsese la Moscova decât încrâncenarea posomorâtă a oamenilor de forţă. Dar ştiam că Ţarul nu regreta, dimpotrivă. Boris citise răspunsul în ochii mei, dar nu era pregătit să-l

accepte.

„Bine, du-l oricum, după părerea mea va merge.” în seara aceea ne-am despărţit cu o îmbrăţişare în stil rusesc, foarte lungă, care a perturbat până la capăt atmosfera rarefiată de la Claridge. Am urcat în camera mea, cuprins de o ciudată senzaţie de înfrângere. Până la urmă, contrar tuturor previziunilor, bătrânul leu accepta să poarte şapca taximetristului; dovedind încă o dată că slăbiciunea pe care nu ne-o cunoaştem, dar pe care, poate, ne-o bănuim, stă la pândă ca o reptilă într-un tufiş şi poate să atace oricând, chiar şi atunci când suntem mai convinşi că am trăit fără să ne fi plecat capul.

La două zile după întâlnirea noastră, Berezovski a fost găsit mort în baia reşedinţei sale din Ascot, spânzurat cu eşarfa lui preferată de caşmir.

26

„Omul e muritor, dar asta încă n-ar fi nimic. Mult mai grav este că, uneori, se dovedeşte a fi fără de este muritor. „-

în oricare alt moment aş fi fost încântat că Ţarul se obosea să-l dezgroape pe Bulgakov pentru mine. Dar în ziua aceea nu eram dispus să apreciez citatele literare. Puţin, desigur, şi-a dat seama de asta.

„Chiar crezi că noi am fost?”

Faţa Ţarului era o lespede de granit. M-am uitat în jur. Uram dezolarea oficială care domnea la Novo-Ogariovo, amestec de falsă intimitate şi de prost-gust autentic, de parcă într-o zi i s-ar fi încredinţat şefului securităţii de la Kremlin sarcina de a mobila reşedinţa preşedintelui de la porţile Moscovei. Nici nu se poate, de altfel, exclude că lucrurile s-au întâmplat chiar aşa. Deja în vremuri normale lampadarele de bronz şi pereţii acoperiţi cu damasc mă întristau, aşa că imaginaţi-vă starea mea de spirit din acea dimineaţă, cu paginile ziarelor pline de vestea morţii lui Boris şi cu ultima şi zadarnica lui cerere care ardea în buzunarul interior al hainei mele ca un glonţ într-o rană.

„Nu cred nimic, domnule preşedinte.

— Şi ai mare dreptate, Vadia.”

Ţarul lăsă să treacă câteva clipe pentru ca sensul profund al avertismentului său să depăşească bariera corticală şi să pătrundă în miezul creierului meu. După care continuă pe un ton mai lumesc:

„Oricum, adevărul este că Berezovski ne era foarte convenabil. De fiecare dată când deschidea gura să spună că odată ce Puţin va cădea, se va întoarce, ne dădea o mână de ajutor. Oamenii îşi aminteau de anii nouăzeci, de toată acea suferinţă, de tot acel haos. Era suficient să-l priveşti.”

Cum eu perseveram în tăcerea mea, Puţin a continuat:

„Bineînţeles, îi ajuta pe duşmanii Rusiei de pretutindeni, din Ucraina, din

Letonia, din Georgia, e adevărat. Cine ştie cum s-au petrecut cu adevărat lucrurile. Vezi tu, Vadia, adepţii teoriei conspiraţiei se cred foarte deştepţi, dar sunt extrem de naivi. Ar dori ca totul să aibă un sens ascuns şi subestimează sistematic puterea prostiei, a neatenţiei, a hazardului. Oricum, cu atât mai bine: este opusul a ceea ce şi-ar dori ei, dar conspiraţioniştii ne fac mai puternici. Dacă în loc să vezi puterea aşa cum este, cu slăbiciunile ei omeneşti, îi conferi aura unei entităţi atotcunoscătoare, capabilă să urzească nu ştiu ce complot, îi faci cel mai mare compliment posibil, nu crezi? O faci să pară şi mai mare decât e.

— *Puisque ces mystères nous dépassent, feignons d'en être l'organisateur."*-

Ţarul îmi ura citatele şi nu vorbea franceza, dar în dimineaţa aceea nu aveam chef să-i fac pe plac. S-a uitat la mine în tăcere o clipă, apoi a decis să nu mă bage în seamă.

„La fel a fost şi în celelalte cazuri: colonelul, avocatul, jurnalista aceea celebră. Ştii foarte bine, Vadia, nu eram noi. Noi nu facem nimic: creăm doar condiţiile unei posibilităţi."

Putea fi adevărat. Multă vreme, Ţarul nu a dat ordine directe decât foarte rar. Se limita să stabilească limitele, ce era permis şi ce nu ar fi fost tolerat. După care jocul îşi urma propria logică, până la consecinţele sale extreme, care constituiau şi adevărul său mai profund. Tocmai despre asta vorbiseră cu câteva zile înainte cu Berezovski. O coincidenţă a cărei ironie nu mă făcea deloc să zâmbesc. M-ar fi făcut mai degrabă să plâng, dacă aş fi putut. Gândul la bătrânul bandit care până la urmă cerea doar să-şi poată încheia viaţa ca Johnny Torrio mă mişca mult mai mult decât aş fi crezut. Bietul bătrân Boria, a meritat-o.

în faţa mea, Ţarul citea scrisoarea lui Berezovski. După care a pus-o pe masă, imperturbabil, ca pe o piatră ridicată din albia unui torent. Mi-am dat atunci seama că Boris avusese dreptate şi în această privinţă. Puţin nu era un mare actor, aşa cum credeam, ci doar un mare spion. Profesie schizofrenică care cere, cu siguranţă, calităţi de actor. însă adevăratul actor este extravertit,

plăcerea lui de a comunica e reală. Spionul, în schimb, trebuie să ştie să-şi ascundă orice emoţie, dacă, desigur, are aşa ceva. în practică, aceste două talente îi sunt de folos, trebuie să simuleze empatia

actorului şi să posede răceala chirurgului în sala de operaţie. Dar dacă Puţin nu era un mare actor, nici eu nu eram un mare regizor, ci cel mult un complice.

în acea zi, în loc să piardă vremea cu soarta lui Boris, Ţarul a deviat conversaţia către pregătirile Jocurilor Olimpice de la Soci. Era obsesia lui, la acea vreme. Pentru a convinge Comitetul Olimpic Internaţional să organizeze jocurile de iarnă într-un oraş subtropical, fără nici cea mai mică infrastructură sportivă sau de transport, Puţin mobilizase toată puterea Rusiei de azi şi, de asemenea, puţin din fantezia manipulatoare a trecutului ei. La un moment dat, cu ocazia vizitei inspectorilor olimpici, dat fiind că la Soci nu exista aeroport, a fost amenajat unul, cu câţiva studenţi deghizaţi în turişti consultând panoul de sosiri şi de plecări plin de zboruri inexistente. Potemkin ar fi fost foarte mândru de noi.

Cu cât ne apropiam de data deschiderii, cu atât Ţarului îi era mai greu să vorbească despre altceva. Este clar că privea Jocurile ca apogeul domniei sale. Şi trebuie să recunosc că oportunitatea de a lua parte la acest eveniment, ocupându-mă de ceremonia de deschidere, mă fascina. Cercul, în sfârşit, se închidea. După ce părăsisem teatrul, trecusem la punerea în scenă a realităţii. Şi nu se putea spune că nu mă descurcasem. Acum, mi se cerea să proiectez pe scenă tocmai realitatea la a cărei construcţie contribuisem. Numai că de data aceasta nu mai era vorba de un mic teatru de avangardă, ci de o arenă uriaşă, pentru un public care cuprindea întreaga planetă.

Era exact ocazia pe care o aşteptam. Tot jucându-mă de-a demiurgul, pornisem pe o cale fără ieşire. Ceea ce voiam acum era să fac cale întoarsă, să restabilesc o legătură cu tot ce

găsisem frumos în lume. Mi se cerea să pun în scenă Rusia, măreţia tragică a istoriei ei, sfâşietoarea frumuseţe a literelor şi a cântecelor ei? Aveam să fac din asta o poveste personală, un prilej de a reînnoda firele rupte ale familiei mele, care erau, de altfel, firele rupte ale tuturor familiilor ruseşti.

Generaţia noastră fusese martora umilirii taţilor. Oameni serioşi, conştiincioşi, care munciseră din greu toată viaţa şi care se treziseră, în ultimii ani, pierduţi asemenea unui aborigen australian încercând să traverseze o autostradă. Acest lucru era valabil atât pentru copiii

nomenclaturii, cât şi pentru toţi ceilalţi. Ne văzuserăm taţii, bărbaţi puternici, reperele noastre, rătăcind cu ochii căscaţi, nevenindu-le să creadă că asistă la prăbuşirea tuturor lucrurilor în care crezuseră. îi văzusem batjocoriţi, umiliţi, pur şi simplu pentru că îşi făcuseră datoria. De altfel, noi îi batjocoriserăm şi îi umiliserăm. Cu toţii fuseserăm, cred, iremediabil marcaţi de această scenă. Noi o produseserăm, şi tot noi rămăseserăm marcaţi de ea. Nimeni nu mai putuse, apoi, să-şi păstreze conştiinţa intactă. Trebuia, acum, să le facem dreptate. Lor şi taţilor lor, pe care şi ei îi umiliseră, pentru că Rusia este condamnată să o ia neîncetat de la capăt.

De-a lungul anilor, Ţarul reluase cu răbdare firele istoriei Rusiei, pentru a încerca să-i dea o coerenţă. Rusia lui Alexandr Nevski, A Treia Romă a patriarhilor, aceea a lui Petru cel Mare, Rusia lui Stalin şi cea de azi. în asta consta măreţia lui Puţin, numai că după aceea cedase tentaţiei de a afla în continuitatea forţei trama pe care o căuta; o intrigă lipsită de lumină, dar nu şi de măreţie, care începea cu *opricinikii* lui Ivan cel Groaznic şi, trecând prin poliţia secretă a ţarilor şi CEKA lui Stalin, ajungea până la Secinii şi Prigojinii de azi.

Având în vedere originile sale, Ţarul n-ar fi putut, probabil, proceda altfel. însă oamenii de forţă nu contribuiseră cu nimic la frumuseţea lumii, poveştile lor nu erau făcute pentru a fi spuse, ci ţinute sub tăcere. în mâinile lor, tot ce era tragic şi minunat în istoria Rusiei apărea într-o lumină lividă, ca o succesiune neîntreruptă de abuzuri şi sacrificii. Iar acum ni se cerea să povestim cum contribuise istoria noastră la sporirea frumuseţii lumii. Lucru despre care Secinii şi Prigojinii habar nu aveau. Şi mă tem că Puţin însuşi nu ar fi ştiut de unde să înceapă.

Eu, dimpotrivă, credeam că ştiu. Şi, mai cu seamă, ştiam unde să caut: pe rafturile bibliotecii bunicului, în poveştile lui de vânătoare, în romanele pe care tatăl meu le recitise în ultimele sale luni de viaţă şi în genealogia complicată a nebunilor şi a artiştilor din care Ksenia şi cu mine ne hrăneam pe vremea când eram tineri, când Moscova devenise o nebuloasă cu mii de culori.

Am decis să apelez la prietenii din acea epocă. Mulţi nu au dat curs invitaţiei, unii nu voiau să se supună sistemului, alţii s-ar fi bucurat să o facă, dar nu pentru o megaproducţie care se anunţa, spuneau ei, o culme a

prostului-gust. Desigur, dimensiunea întreprinderii impunea utilizarea anumitor mijloace expresive: kitschul este singura formă posibilă de limbaj, dacă vrei să comunici cu masele, pentru că simplifică totul şi nu prezintă nici o nuanţă. Dar nu scria nicăieri că acest kitsch nu putea fi deturnat şi supus scopurilor mele.

Ne-am apucat de treabă. Fondurile erau nelimitate. Ţarul nu s-ar fi zgârcit pentru a-şi proiecta măreţia pe întreaga suprafaţă a globului. I-am luat pe cei mai buni din toate domeniile şi am început să ne distrăm pe bune. Costumierii ne-au îmbrăcat personajele inspirându-se din tradiţie, dar şi din schiţele unui stilist japonez. Coregrafii au pus în scenă epoca stalinistă într-un mod grandios, graţie ideilor constructiviştilor, pe care Tătuca îi detesta. Uriaşul open space pe care îl amenajasem pentru echipa de creaţie – imediat în afara zidurilor Kremlinului, ca să pot merge acolo cât mai des cu putinţă – îmi amintea puţin de zilele când eram producător de televiziune. Unele dintre feţele care îl populau erau aceleaşi, doar cu cincisprezece ani mai îmbătrânite. Şi până şi ceilalţi, tinerii care ni se alăturaseră, aveau un aer de familie. Experienţa îndelungată mă învăţase să examinez feţele cu ochelari cu rame groase, tricourile decolorate şi ceasurile de cuarţ din anii şaptezeci, în căutarea celei mai mici urme de aur

veritabil. Tinerii noştri colaboratori aveau toţi în comun scânteia care deosebeşte adevăratul talent de abjecta masă a creatorilor de aperitive, chiar dacă, priviţi din afară, trebuie să recunosc că erau greu de deosebit de tinerii răsfăţaţi care se întâlneau în bistrourile din centrul Moscovei ca să planifice flashmoburi în sprijinul oponenţilor Ţarului. Părul lor dezordonat şi sacourile lor de catifea violet distonau violent cu obişnuiţii saloanelor de la Kremlin. Pot să înţeleg de ce, după ceva timp, ministrul culturii, portdrapel al valorilor tradiţionale, căruia îi era încredinţată supravegherea pregătirilor, începuse să dea anumite semne de nervozitate. La fel ca majoritatea celorlalţi de la Curte, şi el privise întotdeauna cu un ochi răuvoitor activităţile mele, care uneori se intersectau cu ale lui, trecându-le pe deasupra şi aproape întotdeauna contrazicându-le. Toată această asociere cu subversivi de toate convingerile, gândea el, nu poate duce la nimic bun. Iar acest Baranov, se întreba el, chiar îi manipulează, sau este unul dintre ei?

Atâta timp cât relaţia mea cu Ţarul părea inatacabilă, nu putea face mare

lucru, dar acum, că aceasta începea să se fisureze – nimic nu scăpa antenelor hipersensibile ale curtenilor –, venise, poate, momentul să intervină. Când a aflat că unora dintre noi le trecuse prin minte să pună corul Armatei Roşii să interpreteze o melodie a trupei Daft Punk, ministrul a decis să apeleze la Secin. Din acest motiv mă aflam din nou în biroul Ţarului.

Din poziţia sa naturală, drept în picioare lângă Puţin stând aşezat la biroul său, Secin nu pierduse vremea.

„Vadia este pe cale de a transforma ceremonia într-o farsă. Şi-a adus toţi vechii prieteni din Moscova şi se distrează crezându-ne pe toţi idioţi.” Dintotdeauna, Igor îşi afişa totala lipsă de umor ca un semn de fiabilitate. Ţarul îi răspunse pe un ton distrat:

„Ce vrei, Igor, Vadia al nostru este un acrobat. Artist printre bancheri, bancher printre artişti, nu reuşim niciodată să-l prindem, pentru că este mereu în altă parte.”

Secin mă privea cu aerul dentistului care se pregăteşte să te facă să suferi. „Ai grijă, Vadia, mai devreme sau mai târziu s-ar putea să ratezi un trapez şi să te prăbuşeşti.” într-un fel, avea dreptate, dar încă nu eram pregătit să cedez.

„Iartă-mă, Igor, nu ai cumva de tras în ţeapă vreun trădător al patriei? Pentru că aici lucrăm la un spectacol, ştii? Cel mai grozav

spectacol văzut vreodată.”

Secin se uită o clipă la mine, uluit. Trecuseră ani de când nimeni nu mai îndrăznise să-i vorbească pe acest ton, cu excepţia Ţarului. Era atât de surprins, încât nu reuşea nici măcar să se enerveze.

Ţarul părea că se distrează. îi plăcea întotdeauna când subalternii săi intrau în conflict. M-am adresat din nou lui:

„Domnule preşedinte, trei miliarde de oameni vor vedea acest spectacol. Cei mai mulţi dintre ei nu ştiu nimic despre ţara noastră. Ştiu doar că înainte erau roşii şi că astăzi aceştia nu mai sunt. Asta e tot, nu trebuie să ne facem iluzii. Avem două ore la dispoziţie ca să le prezentăm Rusia noastră. Pe cea pe care am construit-o şi pe cea pe care dorim să o construim. Putem să le arătăm o ţară avansată, fără complexe, care se integrează în lume şi o reflectă, care o influenţează şi este influenţată de ea. O Rusie deschisă,

sigură de ea însăşi, care emoţionează prin măreţia destinului ei, dar care este capabilă şi să-i facă pe oameni să zâmbească, pentru că lumea de azi se priveşte pe ea însăşi şi cu o anumită doză de umor. Sau, bineînţeles, putem să-i distrăm, timp de două ore, cu babuştile în costume populare şi corurile militare ale lui Igor.”

Puţin are defectele sale, dar nu se poate spune că nu este capabil să evalueze oamenii pentru ceea ce sunt, şi mai ales pentru modul în care îi pot fi de folos în atingerea scopurilor sale. Pe orice alt plan l-ar fi ales pe Secin. Mai de încredere, mai ascultător şi mai eficient. Dar, pentru a realiza un spectacol în faţa întregii lumi, a avut bunul-simţ să mă prefere pe mine. Fără îndoială, pentru ultima dată, urma să aibă grijă Secin de asta. Dar principalul lucru, pentru moment, era să pot duce treaba la bun sfârşit.

în acea perioadă, chiar am profitat de favoarea de care mă bucuram pentru a obţine de la Ţar o ultimă concesie la care ţineam: eliberarea lui Mihail. Ideea că Ksenia se întorsese la mine pentru că acesta era scos din joc mă tortura. Trebuia să mă măsor cu el, în condiţii egale. Ştiam că acum pot să o fac. Nu mai eram eternul student care se baricada în spatele cărţilor, pentru a evita să înfrunte viaţa: încetasem să mă mai mint, ieşisem în lume, omorâsem prima mea gâscă şi multe altele după aceea, eram la

apogeul forţelor mele. Ksenia simţise asta. De aceea se şi întorsese la mine. Şi de aceea ar rămâne şi în continuare alături de mine. Ieşirea din închisoare a lui Mihail era elementul care lipsea pentru a închide şi această buclă.

Argumentele în favoarea eliberării lui erau numeroase. După primul proces, îşi ispăşise pedeapsa în lagărul de la Krasnokamensk, în mijlocul unui peisaj marţian de dealuri de praf roşu, chiar la graniţa extremă dintre Siberia şi China. Acolo dăduse dovada curajului şi a demnităţii sale. Poate că era, pur şi simplu, prea îngâmfat ca să nu fie şi extrem de curajos. O dată, făcuse greva foamei pentru a solicita îngijiri medicale pentru un fost angajat al companiei sale, seropozitiv, întemniţat împreună cu el. După zece zile, procurorul fusese obligat să cedeze. Altă dată, reuşise să obţină condiţii de muncă mai bune pentru colegii săi de celulă care îşi petreceau zilele în atelierele de croitorie din lagăr.

Acum, mama lui era bolnavă – medicii îi dădeau cel mult un an de trăit. Era, aşadar, vorba de a da dovadă de omenie. Ţarul era conştient de acest

lucru. Ruşilor le place să fie conduşi de bărbaţi implacabili, dar apreciază, din când în când, şi gesturile de clemenţă. Şi apoi, chiar şi pentru el, era, în fond, o chestiune de încredere. După ce petrecuse ani întregi consolidându- şi o putere nelimitată, nu se simţea oare Ţarul suficient de puternic pentru a- şi putea arăta mărinimia faţă de un adversar care, de altfel, se dovedise demn de respectul său?

Evident, nu puteam formula întrebarea în aceşti termeni, dar am reuşit să- 1 fac pe Puţin să vadă chestiunea mai mult sau mai puţin aşa. După ani de relaţie, aveam totuşi o vagă idee despre cum să-i influenţez procesele mentale. Nu funcţiona întotdeauna. Dar de data asta, din nou, a mers. Astfel, cu câteva zile înainte de începerea Jocurilor Olimpice, Ţarul a anunţat eliberarea lui Hodorkovski, aşa cum, înaintea lui, Cezar îl graţiase pe Claudius Marcellus.

Ksenia s-a repezit la ieşirea din închisoare. L-a urcat pe Mihail în avionul său, l-a însoţit la Berlin, unde se aflau părinţii lui, şi a rămas alături de el câteva zile, pentru a se asigura că poate să reia o viaţă normală. După care l- a anunţat că vrea să divorţeze.

Poate pentru prima dată de când o cunoşteam, Ksenia se

comportase exact aşa cum aşteptam de la ea. Era o femeie care ar fi dat foc unui întreg oraş, pentru a evita un singur moment de plictiseală. Cu toate acestea, apropierea ei îmi oferea acum o linişte pe care nu aş fi putut-o afla niciodată în compania unei naturi mai paşnice. înainte de a mă alege, Ksenia mă trădase şi mă rănise, aşa cum îi trădase şi îi rănise pe nenumăraţi alţii. Dacă se hotărâse să depună armele, nu era din oboseală ori din laşitate, ci, dimpotrivă, deoarece condusese şi câştigase prea multe bătălii.

Nu este suficient, în viaţă, ca două fiinţe să se recunoască, mai trebuie şi ca asta să se întâmple la momentul potrivit, când amândoi sunt pregătiţi să celebreze comuniunea tăcută menită să îi unească. Eram fericiţi împreună şi nu mai puţin fericiţi de viitorul perfect necunoscut care ne stătea înainte. Acum nu mai rămânea decât să ne bucurăm de ceremonia de deschidere, spectacolul se anunţa grandios.

8. Mihail Bulgakov, *Maestrul şi Margareta,* traducere din rusă de Ion Covaci, ediţia a doua, Humanitas Fiction, 2017, p. 18.

9. „întrucât aceste mistere ne depăşesc, să ne prefacem că noi le organizăm.” (Jean Cocteau, *Les mariés de la Tour Eiffel*)

27

Mascaţii au intrat în scenă pe neaşteptate, mărşăluind în pas de gâscă în ritmul unor tobe puternice, care răsunau în întuneric. în scurt timp, au desenat cu torţe o svastică în centrul arenei. Apoi au început să arunce cu pietre şi cocktailuri Molotov în poliţişti. Aceştia se apărau cum puteau, dar se vedea că erau în dificultate, şi când au sosit tancurile ucrainene, cu steaguri vizibile, au fost eliminate până la ultimul om. în acel moment, o voce cunoscută a început să tune în difuzoare: „Veşnici lachei ai Europei! Sclavi spirituali ai Americii! Aţi pervertit istoria părinţilor şi aţi vândut mormintele strămoşilor voştri! Aţi trecut Ucraina prin foc şi sabie, pentru a împlini proiectul lui Adolf Hitler!”

în tot acest timp, două gigantice mâini mecanice, vopsite în culorile drapelului american, ridicau în aer o hartă a Ucrainei. „Un pământ străin vă este mai drag decât patria, şi de aceea sunteţi sortiţi să nu recunoaşteţi decât glasul stăpânului vostru şi să vă închinaţi lui pentru totdeauna! Dar nu aţi ţinut seama de Rusia!”

Atunci, o falangă de patrioţi ruşi a năvălit în arenă şi a început să lupte împotriva naziştilor şi a soldaţilor ucraineni. Fulgere, explozii, trupuri căzând la pământ. Rezultatul luptei nu este clar, fumul, întunericul fac cu neputinţă de înţeles cine câştigă. Până ce, într-un vuiet puternic, Lupii Nopţii, în şa pe motocicletele lor, intră în scenă, fluturând steagul Rusiei, în timp ce răsună imnul naţional. Ceaţa se risipeşte, naziştii zac la pământ într- o baltă de sânge, difuzoarele transmit cuvintele preînregistrate ale Ţarului: „Naţionaliştii, neonaziştii, rusofobii, antisemiţii nu s-au dat în lături de la nimic pentru a lua puterea. Au recurs la teroare, la asasinate şi la revolte. Cum au putut crede că vom ignora cererile disperate de ajutor care veneau de la cetăţenii Ucrainei? Nu puteam să o facem, ar fi fost o trădare! Pentru că Rusia şi Ucraina nu sunt doar vecine, ci, aşa cum am spus de nenumărate

ori, suntem un singur popor! Kievul este mama naţiunii ruse. Vechiul Rus este izvorul nostru comun şi nu putem trăi unii fără alţii. Am făcut multe împreună, dar mai sunt încă multe de făcut, noi provocări de înfruntat. Dar sunt sigur că vom depăşi toate obstacolele, o vom face pentru că suntem uniţi! Trăiască Rusia!”

Spectacolul s-a încheiat cu o orgie de aruncătoare de flăcări şi fumigene, cu lasere străpungând întunericul şi zgomotul asurzitor al turbinelor acoperind heavy metalul provenit din difuzoarele colosale, plasate la marginea arenei. Vântul din munţii Estului scutura steagurile separatiştilor şi uriaşul banner: „Unde sunt Lupii Nopţii, acolo e Rusia”. Purtat de entuziasm, un membru al publicului şi-a descărcat kalaşnikovul spre cer, în timp ce spectatorii priveau scena cu gura căscată, cu aerul năucit al celor care şi-au pierdut temporar auzul.

Trebuie să recunosc că şi eu eram un pic derutat. Cu câteva luni înainte, ceremonia de deschidere a Jocurilor Olimpice fusese un triumf. Tablourile vivante punctaseră marile etape ale istoriei ruse, cupolele Catedralei Sfântul Vasile răsăriseră sub privirile fermecate ale publicului. Nataşa şi prinţul Andrei dansaseră la Curtea imperială şi, suspendată în aer pe un glob azuriu, o copilă blondă dăduse până la urmă drumul, să se tot ducă, balonului roşu al comunismului. Notele *Păsării de foc* a lui Stravinski însoţiseră trecerea flăcării olimpice, iar corul Armatei Roşii cântase *Get Lucky.* în acea noapte, mă întorsesem la hotel cu sentimentul că izbutisem să găsesc până la urmă un debuşeu parcursului meu. Fie şi doar pentru câteva ore, creasem o lume fascinantă.

Acum mă aflam în faţa unui spectacol oarecum diferit. Arăta ca platoul unui film apocaliptic. Ţevile verticale de gaz luminau cu intermitenţă un peisaj lunar presărat cu epave de maşini în care se mişcau formele centaurilor metalici, care se scurgeau încet din arenă. în fundal se puteau vedea zidurile acoperite cu sârmă care înconjurau cartierul general al Lupilor Nopţii din Lugansk.

„Deci, Vadia, ce zici, ţi-a plăcut show-ul?”

Vocea cavernoasă care până mai adineauri puncta momentele

importante ale spectacolului mi se adresa acum mie. Zaldostanov se mutase în Donbas cu ceva vreme în urmă, în prima linie a războiului patriotic din Ucraina de

Est. Ţarul nu putea, evident, să trimită trupe regulate să invadeze o ţară suverană. Strânseserăm, aşadar, o armată ciudată de mercenari şi de soldaţi în civil: oficial, toată această lume simpatică era formată din voluntari, veterani din Afganistan şi Cecenia, care hotărâseră să-şi folosească vacanţele pentru a-i apăra pe ucrainenii rusofoni de naziştii Maidanului. Le lipseau căciula de castor şi lungile tunici negre strânse în talie, dar în rest nimic nu-i deosebea de cazacii din secolul al XlX-lea.

în fruntea lor, Alexandr îşi asumase rolul de lider carismatic. Slăbit, bronzat, părea în elementul lui. Ceea ce nu m-a surprins. în fazele ei cele mai frământate, Rusia produce întotdeauna astfel de indivizi. Aventurieri, lideri de bande, personaje care apar din neant pentru a călări tulburările istoriei. Alexandr era unul dintre ei. îi plăcea o lume fără reguli, în care lucrurile se întâmplă pur şi simplu, şi atât. Adepţii săi îl venerau ca şi cum zeul războiului s-ar fi materializat în faţa ochilor lor. Aveau în comun euforia de a pune mâna pe o armă pentru a obţine tot ce le era interzis în vreme de pace. Aspectul lor era format din ochelari de soare şi maşini de teren fără plăcuţe de înmatriculare, bărbi, tatuaje, muzică bubuitoare şi arme semiautomate.

Zaldostanov mi s-a alăturat în culisele spectacolului pe care îl montase pentru a sărbători iminenta victorie a Rusiei în estul Ucrainei. L-am complimentat pentru interpretarea zeului Thor. Alexandr încuviinţă cu modestie. Se mişca cu gesturi precise: făcu un semn, şi o sticlă de vodcă îşi făcu apariţia, într-o găleată de plastic cu gheaţă, însoţită de o farfurie cu heringi afumaţi şi câteva felii mari de pâine neagră.

„Dragă Alexandr, prietene, de când ne-am reîntâlnit ştii că aveam mari ambiţii pentru tine. Dar să te regăsesc aşa, ca un proconsul roman...

— Ştii cum se spune pe la noi, Vadia: «Cei sortiţi să moară spânzuraţi nu se îneacă».”

Motociclistul dădu pe gât un pahar de vodcă. Apoi continuă:

„Dar tu, prietene, se spune că te-ai înmulţit. Era şi timpul!

— Nu încă, în câteva săptămâni, dacă totul merge bine. O fată, dacă vrea Dumnezeu.”

Evident, Zaldostanov vorbea, la Moscova, cu oameni bine informaţi. Dar este adevărat şi că ruşii sunt plini de resurse când vine vorba să găsească

motive ca să bea.

„Ai văzut steagurile? Nu le mai folosim pe cele ale Federaţiei: ne gândim deja la altceva.”

Remarcasem, într-adevăr, că, în timpul spectacolului, motocicliştii fluturau vechile drapele imperiale cu vulturul bicefal, o obsesie a lui Zaldostanov.

„Nu mai suntem o republică, Vadia, suntem din nou un imperiu: cucerim noi pământuri, avem deja un ţar în frunte: pe Maiestatea Sa Imperială Vladimir Puţin!”

După un alt toast: „îţi mulţumesc pentru vizită, Vadia. Chiar voiam să-ţi vorbesc: cred că a venit vremea să facem planul următorilor paşi.”

Mi-am reprimat un zâmbet. Zaldostanov voia să facă planul următorilor paşi: vulturul cu două capete îi ciugulise, probabil, creierul.

„în stadiul actual, cred că avem două posibilităţi. Prima ar fi cea mai bună: să facem ca în Crimeea, să organizăm un referendum şi, în fervoarea populară, Donbasul devine din nou parte a mamei Rusia. Ţarul adaugă încă o cucerire celor anterioare, un nou pas spre reconstituirea imperiului...

— Şi cealaltă?

— A doua posibilitate este mai puţin bună. Dar, dacă nu putem face altfel, proclamăm independenţa republicii Donbas, voi, la Moscova, o recunoaşteţi, şi poate încă alţii câţiva, să zicem bieloruşii, turkmenii. Ne creăm propriul guvern, propriul parlament, pe scurt, ne plasăm oamenii, ne coordonăm pentru toate etapele succesive.

— Mmm, mă tem că va trebui să optăm pentru o a treia variantă, Alexandr.”

Zaldostanov mă privi fără să înţeleagă.

„Iartă-mă, dar am impresia că te laşi puţin dus.

— Despre ce vorbeşti? Mă aflu aici, la faţa locului, şi îţi spun doar de ce avem nevoie ca să consolidăm victoria.

— Tocmai, Alexandr. Victoria. Mă tem că există o

neînţelegere în această privinţă.”

Zaldostanov se uita la mine cu un aer vag ostil.

„Şefii miliţiei locale nu înţeleg, continuă să îşi stabilească scopuri naive precum victoria. Dar tu nu eşti atât de prost, Alexandr. înţelegi că războiul

este un proces, ale cărui scopuri depăşesc cu mult succesul militar. Dimpotrivă, este necesar ca succesul nostru să nu fie niciodată complet, cucerirea să nu fie niciodată definitivă. Ce vrei să facă Rusia cu două regiuni în plus? Am realipit Crimeea pentru că era a noastră, dar aici obiectivul e altul. Aici, obiectivul nostru nu este cucerirea, ci haosul. Toată lumea trebuie să vadă că Revoluţia Portocalie a aruncat Ucraina în anarhie. Când faci greşeala să mergi pe mâna occidentalilor, aşa se termină: te lasă baltă la prima dificultate, şi rămâi singur în faţa unei ţări distruse.”

Şi pradă hoardelor barbare, aş fi putut adăuga, dar încercam, încă, să menajez susceptibilitatea amabilei mele gazde.

„Acest război nu se poartă în realitate, Alexandr, se poartă în capul oamenilor. Importanţa acţiunilor voastre pe câmpul de luptă

nu se măsoară după oraşele pe care le cuceriţi, ci după creierele pe care le cuceriţi. Nu aici. La Moscova, la Kiev, la Berlin. Gândeşte-te la compatrioţii noştri ruşi care, datorită vouă, redescoperă sensul eroic al vieţii, al luptei dintre bine şi rău, şi care îl admiră pe Ţar, care ne apără valorile împotriva naziştilor ucraineni şi a decadenţei occidentalilor. Tinerii noştri nu au cunoscut haosul anilor nouăzeci, cineva trebui să le reamintească că Puţin întruchipează stabilitatea şi măreţia patriei-mamă. Apoi, gândeşte-te la ucrainenii care, datorită vouă, înţeleg ce greşeală au făcut: sperau că Revoluţia Portocalie îi va aduce în Europa, şi de fapt i-a readus în Evul Mediu, la anarhie şi la violenţă fără sfârşit. Şi gândeşte-te la occidentalii care, mulţumită vouă, au reînceput să respecte şi chiar să se teamă de Rusia. Crezuseră în sfârşitul istoriei, şi acum văd dimensiunea erorii lor. Noi nu am uitat ce înseamnă să fii bărbat, să lupţi, să fii gata să mori. Nu ne este frică să ne murdărim mâinile. Există o mare diferenţă între a trăi şi a încerca să nu mori. Ei au uitat-o, dar noi nu. Suntem aici ca să le-o reamintim, Alexandr.

Toate acestea, datorită vouă. Ţie şi tuturor eroilor care poartă războiul din Donbas. Cu condiţia să înţelegeţi că sunteţi actori într-o dramă mult mai mare, care depăşeşte cu mult ceea ce se petrece aici.

— Până când?”

Deşi o folosea adesea în propriul avantaj, sau poate tocmai de aceea, Zaldostanov fusese întotdeauna ciudat de insensibil la puterea retoricii.

„Până când toate astea nu vor înceta să ne mai fie de folos.”

Zaldostanov tăcu o clipă.

„O dramă, zici? Am mai mult impresia unei farse, Vadia. Crezi că nu ştiu ce se întâmplă? Oamenii vorbesc aici despre micile tale călătorii la Kiev. Ştim ce încerci să faci. Ne foloseşti ca mijloc de presiune. Vrei ca Donbasul să continue să facă parte din Ucraina, pentru ca prin Donbas să poţi să şantajezi guvernul de la Kiev.”

încercam să mă controlez, dar gândul că bruta îşi băga nasul unde nu-i fierbea oala începea să devină de nesuportat.

„Nu va merge, Vadia, veţi pierde controlul. Oamenii noştri, aici, nu au pus mâna pe arme ca să-ţi permită ţie să-ţi faci micile tale jocuri de politicastru la Kiev. Ei luptă pentru patria lor, vor Novorusia. Când vor afla că îi foloseşti ca monedă de schimb cu naziştii de la Kiev...

— Da, ce se va întâmpla, Alexandr? Spune-mi, sunt curios să aud.”

Nu putusem să mă abţin. Zaldostanov tăcea.

„îţi spun eu: nu se va întâmpla absolut nimic. Nu-mi spune că te-ai lăsat furat de piesa la a cărei punere în scenă ai contribuit! Pot să-mi permit să te întreb de unde vin banii pentru această farsă – de vreme ce am decis să-i spunem aşa, Alexandr?”

Privire chiorâşă a lui Zaldostanov.

„De la Moscova.

— Şi armele, de unde vin?

— De la Moscova.

— Şi târfele? Până şi târfele vin de la Moscova, când considerăm că le- aţi meritat. Deci, din două, una, Alexandr. Fie continui să te bucuri de norocul în care ai fost paraşutat, de către mine de altfel, fie hotărăşti că nu, aşa nu mai merge. Că ai devenit Alexandr Zaldostanov, martir al Novorusiei, luptând pentru eliberarea popoarelor. Dar te sfătuiesc să te gândeşti bine, pentru că nu-mi trebuie decât o secundă ca să scot totul din priză, şi atunci lucrurile riscă să devină mai complicate pentru tine.”

O tăcere ca de sală de bacara să lăsă peste coşmelia în care ne aflam. Pe pereţi, un portret al lui Stalin şi o caricatură a lui

Obama ne priveau cu egală indiferenţă. Zaldostanov începu din nou să rumege cu acea ciudată bosumflare copilărească placată pe faţă. Din când în când, cu o mână distrată, atingea cartuşiera pe care o purta în scop decorativ; nu era clar

dacă reflecta la vorbele mele, dacă plănuia să-mi tragă un glonţ, sau dacă pur şi simplu era prea beat ca să ia o iniţiativă.

După care s-a ridicat, încet.

„Vino cu mine, Vadia.”

Motociclistul ieşi şi, fără să scoată o vorbă, mă conduse spre o ruină aflată alături de maidanul pe care Lupii Nopţii şi-l aleseseră drept bază. Am trecut pe lângă un rând de maşini de gunoi portocalii, pe care le transformaseră în vehicule de război golind bena din spate pentru a pune acolo un mortier. Văzute de aproape, ruinele îşi pierdeau caracterul indistinct. Recunoşteai printre dărâmături resturi de obiecte de uz casnic, un frigider spart, clanţa unei uşi, nişte ţesături colorate. Zaldostanov se urcase pe o mică grămadă şi scormonea pământul cu enormul său bocanc Doc Martens, ca şi cum ar fi căutat ceva.

„Iată, întotdeauna există măcar una, spuse el aplecându-se pentru a ridica o bucată de plastic roz, acoperită cu pământ. Uită-te la ea, Vadia. De ce nu i-o duci fiicei tale?”

La început, nu am recunoscut obiectul pe care mi-l întindea. Apoi, luându-l în mână, mi-am dat seama că era vorba de o păpuşă. îi lipsea un braţ, şi mă întrebam dacă îl pierduse într-o explozie sau înainte. Acest lucru mic rupt şi murdar trebuie să fi avut un nume cândva. Şi o fetiţă se jucase cu el după-amiezi întregi.

Nu am putut să rostesc nici un cuvânt pe tot parcursul zborului militar care mă aducea înapoi la Moscova. Şi chiar odată reîntors la Kremlin, am rămas tăcut. Răspundeam la întrebările care mi se puneau, atâta tot; nu mai aveam chef să argumentez. Argumentele mele erau în continuare pertinente, dar iată unde mă aduseseră.

Eram omul soluţiilor sofisticate, şi mă trezisem explicându-i unui cazac burduşit cu cartuşiere că trebuie să continue războiul, că trebuie să continue să bombardeze spitale şi şcoli, chiar dacă nu voia, chiar dacă nu exista nici un motiv, doar pentru că asta cerea planul subtil pe care mintea mea subtilă îl concepuse.

Era mai bine să tac. încă şi mai bine, să nu mai gândesc. Curăţat de supoziţiile mele, adevărul apărea drept ceea ce era. Imperiul Ţarului se născuse din război şi era logic ca până la urmă să revină la război. Aceasta era temelia de nezdruncinat a puterii noastre, viciul ei originar. în fond,

dacă priveam de aproape, ne clintiserăm noi vreodată de-acolo? Lucrurile nu ar fi putut fi altfel. Ştiusem asta de la început şi alesesem să-l însoţesc pe Puţin pe acest drum. Nu o făcusem din convingere, nici din interes. O făcusem din curiozitate. Ca să mă pun la încercare. Pentru că, în fond, nu avea nimic altceva mai bun de făcut. Era oricum mai bine decât motivele care îi împing pe aproape toţi ceilalţi, îmi spusesem. Lăcomia, frustrarea, nevoia de răzbunare, fanatismul, dorinţa de a-şi domina semenul. Nu aş schimba lumea, dar aş face cu neputinţă ca alţii în locul meu să o facă şi mai rea decât e. Dar lucrurile nu se petrecuseră chiar aşa.

Războiul din Ucraina era la fel ca tot restul. Nu eu îl dorisem. De

altfel, îmi exprimasem ferm opoziţia faţă de pornirea lui. Dar apoi, când Ţarul îl decisese, făcusem tot ce-mi stătuse în puteri ca să-l văd încununat de succes. Din obişnuinţă. Din orgoliu. Pentru că puteam. Aşa fusese de la început. Cu bombele de la Moscova şi războiul din Cecenia. Cu arestarea lui Hodorkovski şi cu prăbuşirea lui Berezovski. Nici unul dintre aceste evenimente nu fusese dorit de mine. Dar toate se puteau bizui pe munca mea neobosită. Nu suportam ideea de a pierde. Avusesem noroc, câştigasem aproape întotdeauna. Şi acum ţineam în sfârşit în mâini trofeul pe care îl meritam: o păpuşă, murdară de pământ şi moloz, al cărei nume nu-l voi şti niciodată.

28

Chipul perfect pătrat al lui Secin se ivi în crăpătura uşii întredeschise a biroului meu.

„Pot să te deranjez o clipă, Vădim Alexeevici?”

Dacă Igor se obosise să vină să mă vadă, nu putea fi decât pentru a-mi da nişte veşti foarte proaste. O luă pe departe, interesându-se de călătoria mea în Donbas, de parcă cel puţin trei servicii diferite de informaţii nu i-ar fi oferit deja toate detaliile. Apoi, fixându-mă cu privirea lui de pasăre de noapte:

„Apropo, Vădim Alexeevici, ai auzit de americani, nu-i aşa?

— Ce americani?

— Se pare că au pregătit o listă cu oameni cărora nu li se va mai permite să pună piciorul pe teritoriul lor. Numele tău e acolo.”

Secin mă urmărea cu atenţie, în căutarea celui mai mic semn de disperare.

„Am impresia că va trebui să uiţi de New York pentru o vreme.

— Ah, sancţiunile pentru Ucraina. Au decis să meargă mai departe?

— De luni.”

Cekistul părea mulţumit. Confirmarea că numele meu figura pe listă îi încântase dimineaţa.

Era, evident, un pic enervant. Nu era doar New Yorkul. Mai erau şi California, Mâine, Boulder în Colorado. Interdicţia de a pune piciorul pe pământ american era menită să mă priveze de nişte plăceri pe care Secin nici nu le bănuia.

„Am mai auzit şi altceva.”

Acum, Igor avea un aer absent pe care ajunsesem să-l recunosc. Era cel pe care îl afişa atunci când era cel mai concentrat. Se pregătea să mă rănească cu adevărat.

„Numele tău se află şi pe lista europenilor.”

Nenorocitul! De aceea îşi dăduse osteneala să vină să-mi spună personal: voia să-mi vadă faţa în momentul când voi descoperi că pierdusem Europa, în fond, mi-am spus, acest om nu ştie nimic despre mine, decât cum să mă rănească.

Un enorm bloc de piatră s-a dislocat înăuntrul meu. O bucată de stâncă. Mi se desprinsese din piept şi cădea acum în gol. în interior. Cădea prin întuneric şi nu se mai oprea. Europa. Un lucru de neconceput. Eu, lipsit de Europa, înţelegeţi?

Mi-am mobilizat ultimele puteri pentru a nu-i oferi lui Secin nici cea mai mică satisfacţie. „Cu atât mai bine, tocmai mă pregăteam să încep să explorez locuri noi. Dar ce se va întâmpla cu tine, Igor, cu castelul tău din Umbria?”

Castelul acela era lumina ochilor lui.

Secin şi-a tras brusc pe chip masca unei totale absenţe de expresie, care pentru el era semnul unei emoţii intense.

„Vax, doar nişte pietre vechi, ştii. M-am apucat să construiesc o replică în Caucaz.”

Cekistul se întoarse pe călcâie. Misiunea era îndeplinită. în ceea ce mă priveşte, nu mai aveam multe opţiuni. Am ridicat telefonul şi i-am dictat ofiţerului de presă declaraţia care trebuia să fie publicată la anunţarea sancţiunilor: „Consider că este un Oscar pentru cariera mea politică, înseamnă că mi-am slujit ţara cu onoare.”

Apoi am format numărul de acasă. Evident, Ksenia nu avea telefon mobil, dar în dimineaţa aceea, din fericire, nu ieşise. Am aranjat să ne întâlnim la aeroport.

Câteva ore mai târziu, aterizam în oraşul meu preferat pentru ultimul nostru weekend european. în drum spre hotel, am asistat la defilarea solemnă a clădirilor din cărămidă roşie care mărginesc bulevardele Stockholmului. Aici, zăpada nu se transforma în mocirlă neagră ca la Moscova, rămânea inexplicabil de albă, ca şi cum suedezii ar fi rezolvat şi această problemă, pe lângă toate celelalte. Oamenii mergeau pe trotuare aşa cum faceţi

voi în Europa, fără grabă şi fără teamă. în jurul orei patru, când soarele obosit al după-amiezii de iarnă a apus în sfârşit, măreţia oarecum

trufaşă a faţadelor care dădeau spre suprafaţa îngheţată a mării a devenit mai binevoitoare, înmuiată brusc de vraja a mii de ferestre sclipitoare, care se luminau una după alta. Luminile de jos, m-am gândit, iată care e adevărata diferenţă. în Rusia, aşa ceva practic nu există. Te poţi plimba chiar şi prin cele mai frumoase cartiere ale Moscovei şi ale Sankt Petersburgului, şi peste tot vei vedea fasciculele nemiloase ale plafonierelor căzând de sus şi luminând ferestrele. Plafonierele sunt practice. Este suficient să apeşi pe un buton, şi întreaga încăpere este scăldată în aceeaşi luminozitate uniformă şi brutală. Se potrivesc bine cu televizorul; nu produc reflexii pe ecran şi

se îmbină perfect cu emanaţiile albăstrui ale acestuia.

Micile lumini de jos, în schimb, sunt incomode. Trebuie să le aprinzi una câte una şi este nevoie de cel puţin trei sau patru pentru a genera aceeaşi cantitate de lumină ca o plafonieră. Cu toate acestea, jocul umbrelor proiectate pe mobile şi pereţi creează o atmosferă propice conversaţiei şi lecturii cărţilor vechi, focurilor de buşteni şi muzicii de cameră. Toate, lucruri care, chiar şi la voi, au fost măturate de ecranele telefonului. Dar măcar luminile de jos perpetuează iluzia. Poţi să observi din exterior aceste camere blânde, scăldate într-o lumină filtrată, şi să-ţi imaginezi că în interior locuitorii îşi petrec viaţa spunându-şi unora altora basme; un lux pe care ruşii nu şi l-au putut niciodată permite.

încercarea de a concepe o existenţă într-una dintre aceste case fusese întotdeauna una dintre perversiunile mele. Două zile mai târziu, intrarea în vigoare a sancţiunilor urma să facă imposibilă această fantezie. Un exil invers, cea mai urâtă pedeapsă pentru un tip ca mine.

în acel moment, mi-am adus aminte de Berezovski, de ultimii săi ani la Londra. Să scape de Rusia nu putuse. Nimic nu conta pentru el în afara singurei adevărate plăceri a vieţii ruseşti: să privească realitatea în faţă, fără filtru, în lumina aspră a unei plafoniere. Eu, în schimb, aş fi putut. în locul lui, la Londra. Sau oriunde altundeva în Europa. Aş fi putut să locuiesc întruna din acele case de la periferie, cu o portiţă de fier forjat şi două trepte în faţa uşii de la intrare. Aş fi umplut-o cu cărţi, aş fi reperat cafeneaua bună din cartier, şi apoi un bar unde să beau un whisky seara. Aş fi făcut aceeaşi plimbare aproape în fiecare zi, gândindu-mă din când în când la Rusia ca la o mamă amnezică ce îşi devorează copiii. îi devorase pe bunicul meu, pe

tatăl meu, dar nu pe mine. I-aş fi scăpat, aş fi fost salvat. Sau nu. Oricum, pentru mine ar fi fost prea târziu. Dar fiica mea, fiica mea ar fi fost salvată. Pe ea, Rusia nu ar fi avut-o.

Dar nu aşa s-au petrecut lucrurile, trebuia acum să recunosc. Curtoazia Europei, luminile ei de jos disimulând cruzimea lumii, la toate acestea venise vremea să renunţ. în adâncul sufletului, întotdeauna ştiusem că acest moment va veni; de prima dată când ochii mei întâlniseră privirea Ţarului. Nu era nimic european în acea privire, nimic blând. Doar hotărârea de fier a unei necesităţi care nu admite obstacole.

A doua zi dimineaţă, ne-am trezit în micul apartament din hotelul meu preferat, un fel de casă de ţară cocoţată pe o insulă din centrul Stockholmului. Am luat micul-dejun în galeria din lemn alb, cu faţa la suprafaţa opacă a mării. în depărtare, macaralele din port lăsau să se întrevadă existenţa unei lumi active şi zgomotoase, din care doar un vag ecou ajungea până la noi, înecându-se oricum în tristeţea mea şi în plictiseala Kseniei.

îmi contemplam viaţa asemenea unui scufundător în apnee. O vedeam strălucind la suprafaţă, dar nu mai puteam să respir. Trecuseră douăzeci de ani de când nu respirasem. Nu că acei ani ar fi zburat. Dimpotrivă, mi se părea că trăisem o mie de vieţi. Dar nu respirasem niciodată, nici măcar o clipă: rămăsesem în apnee. Acum începeam, în depărtare, să-mi întrezăresc destinaţia. Punctul final în care nevoia de a alege încetează să mai apară, pentru că toate alegerile au fost deja făcute, iar ceea ce mai rămâne este doar o simplă formalitate.

Plănuisem să-mi petrec ziua plângându-mi de milă. Credeam că o merit. Nu ţinusem însă seama de inteligenţa feroce a Kseniei,

care se afla lângă mine, care, chiar dacă acum era în favoarea mea, continua să reprezinte o ameninţare. Ea nu mi-ar fi îngăduit niciodată să mă mint singur.

Mergeam pe malul mării, pe insula Djurgârden. Părăsind hotelul o oră mai devreme, ne plimbaserăm înlănţuiţi o vreme stând de vorbă, dar apoi liniştea se aşternuse în jurul nostru, şi acum ne învăluia fiecare gest. Nu se puteau percepe în atmosferă decât răsuflările noastre şi vântul încărcat cu parfumul pădurilor adânci acoperite de zăpadă.

Păşeam singur, cufundat în gânduri, şi Ksenia mă urma la câţiva paşi. în

faţa noastră, pitită printre mesteceni, se putea discerne o casă portocalie, care semăna puţin cu casa unui vrăjitor bun, cu micile ei lucarne unduite şi masivele ei coşuri gri. Cine nu locuieşte acolo, mi-am spus, inevitabil şi-a irosit viaţa.

în acel moment, am auzit în spatele meu un clipocit. M-am întors, pe jumătate convins că aveam să surprind o lebădă bătând din aripi în valuri. Am văzut-o, în schimb, pe Ksenia, complet scufundată în apa îngheţată, zâmbindu-mi sfidător. Hainele ei aruncate în grabă formau nişte pete multicolore pe zăpadă.

Ne-am privit îndelung. Eu, complet îmbrăcat pe ţărm, ea, complet goală în apă. Ochii îi erau la fel de adânci ca nişte întrebări fără răspuns, dar gura ei schiţa un zâmbet. Am început şi eu să mă dezbrac. Căciula gri căptuşită cu blană. Pantofii englezeşti negri, care mă însoţesc peste tot. Costumul şi puloverul pe gât închis la culoare. Ksenia mă privea din apă, dar, cu o clipă înainte să plonjez, s-a întors şi a început să înoate spre larg. Din nou, am fost cuprins de frică. Unde se ducea? Am încercat să o strig. Uitase că e însărcinată?

Nu avea de gând să mă asculte. Singurul lucru pe care-l puteam face era să o urmăresc. Am plonjat zgomotos. Opusul imperceptibilei împroşcări produse de Ksenia. Este posibil să fi strigat: ablaţiunile în apă îngheţată n- au fost niciodată specialitatea mea. Instinctiv, am început să înot, atât ca să nu-ngheţ pe loc, cât şi pentru a o ajunge din urmă pe Ksenia. Se oprise la vreo cincizeci de metri de mal şi mă aştepta. Când eram pe punctul să o ajung, am crezut că va fugi din nou. Dar nu. A

aşteptat să mă alătur ei. Şi atunci, în timp ce-i ţineam corpul luminos strâns lipit de al meu în apa întunecată, am citit pentru prima dată în ochii ei măreţia misterului care creştea în ea. Libertatea nemărginită şi aprigă fusese singurul ei ţel, cel pentru care fusese cândva dispusă să se supună celei mai abjecte sclavii. Acum însă nimic nu ar mai fi putut-o abate de la cursul pe care i-l trasaseră astrele şi, deşi era încă şi mai crudă decât înainte, o nouă tandreţe crescuse în ea, despre care simţeam că nu-mi putea fi destinată decât mie. în acel moment, toate celelalte senzaţii m-au abandonat asemenea unor fructe coapte căzând din pom, nemairămânând, adânc în mine, decât reverenţa în faţa splendorii vieţii necunoscute care vibra în faţa mea. Şi pentru prima

oară după foarte mult timp, în vreme ce gheaţa ne apăsa din toate părţile, şi curentul ameninţa să ne târască după el, am simţit că pot din nou să respir.

29

Familiaritatea este înşelătoare. Ani de zile, la Kremlin, Stalin şi restul nomenclaturii au trăit cot la cot. Locuiau în marile apartamente care fuseseră cândva ale funcţionarilor Ţarului şi luau mereu masa împreună. Stalin li se alătura ca să joace şah sau pentru o mică cină între prieteni. Nu se aşeza niciodată pe locul de onoare, ci stătea în capul mesei şi, dacă era nevoie de ceva de la bucătărie, el era cel care se ridica. Aveau şi un mic cinematograf. Copiii mergeau pe bicicletă şi se jucau cu mingea. Crescuseră împreună, ca într-o familie. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Stalin să-i extermine unul după altul. De fapt, această familiaritate i-a uşurat munca. Nu-şi puteau imagina că dragul lor Koba va pune să fie arestaţi, torturaţi şi ucişi. Apropierea i-a indus în eroare: iluzia că o prietenie de douăzeci de ani îl împiedică pe şef să facă ceea ce trebuie să facă. Dar lucrurile nu merg aşa. Şeful îşi urmează instinctul, are mirosul unui animal de pradă obligat să supravieţuiască. Şi, până la urmă, singurul lucru care îi poate garanta supravieţuirea este moartea tuturor celor din jur.

Eu am plecat primul, asta e tot. Nu m-am lăsat păcălit de familiaritate, încrederea unui principe nu este un privilegiu, ci o condamnare: cel care îşi dezvăluie secretul cuiva devine sclavul acestuia, iar principii nu suportă sclavia. A vrea să spargi oglinda care îţi trimite înapoi propria imagine este o practică obişnuită. în plus, principele poate să răsplătească favorurile mărunte, dar, când acestea devin prea mari şi el nu mai ştie cum să se achite de ele, apare în el tentaţia de a rezolva problema eliminând cauza.

Ţarul nu a fost niciodată capabil de afecţiune, cel mult de obişnuinţă. Şi, de la un moment dat încolo, şi-a pierdut obiceiul de a se întâlni cu mine. La Novo-Ogariovo, a tăiat pădurea preţ de trei kilometri jurul *dacei* sale. Se trezeşte târziu dimineaţa, după care ia un mic-dejun compus din ouă proaspete trimise de patriarhul Kiril de la ferma sa. Apoi face exerciţii în

sala de sport privind ştirile. Dacă este ceva urgent, acolo citeşte notele confidenţiale şi îşi transmite dispoziţiile. Apoi înoată un kilometru în piscină. La marginea bazinului, primii vizitatori ai zilei, miniştri, consilieri, şefi ai marilor companii, convocaţi noaptea trecută sau în aceeaşi dimineaţă, aşteaptă răbdători ca Ţarul să iasă din apă pentru a-i înmâna un halat de baie şi a-l întreţine foarte scurt cu o chestiune sau alta.

Abia la începutul după-amiezii cortegiul prezidenţial porneşte spre Kremlin. Străzile au fost închise circulaţiei cu o jumătate de oră înainte. La fiecare intersecţie, o maşină de poliţie se asigură că singurătatea Ţarului nu e tulburată. De la Novo-Ogariovo până la Kremlin, Puţin traversează aproape în întregime capitala, îngheţată la trecerea lui, ajunge la birou, şi abia acolo începe adevărata zi de lucru, care se termină uneori la primele licăriri ale zorilor. întreaga existenţă a Ţarului este defazată faţă de aceea a oamenilor normali, impunându-le o distorsiune celor obligaţi să lucreze cu el. Un singur om nu doarme noaptea, şi i-a dresat pe toţi cei care contează la Moscova să-i împărtăşească veghea până la trei sau patru dimineaţa. Cunoscând obiceiurile nocturne ale şefului, o sută de miniştri, de înalţi funcţionari şi de generali stau treji în aşteptarea unui apel. Şi fiecare ţine pe lângă el o mică falangă de asistenţi şi de secretare. Astfel, luminile ministerelor rămân aprinse, şi Moscova puterii şi-a pierdut din nou somnul, ca pe vremea lui Stalin.

Singura obligaţie reală a Curţii este să fie prezentă. Să te afli acolo, mereu, ori de câte ori există, oricât de firavă, posibilitatea ca privirea suveranului să se oprească asupra ta. Eu nu am mers niciodată cu plăcere la Novo-Ogariovo. Atmosfera neplăcut de sportivă a locului mă întrista. Ori de câte ori aveam posibilitatea, trimiteam pe altcineva în loc, şi Dumnezeu ştie că numai de candidaţi nu duceam lipsă! După ce m-am întors de la Stockholm, practic nu am mai pus piciorul acolo. în plus, noaptea, când îmi era somn, mă obişnuisem să

mă culc fără a lăsa măcar telefonul deschis. S-a întâmplat o dată sau de două ori ca Ţarul să pună să fiu scos din aşternut de şeful gărzii prezidenţiale. Dar era clar că situaţia nu mai putea să dureze. Ideea că apropierea de el nu mai constituie sursa tuturor bucuriilor mele era insuportabilă pentru Ţar.

într-o zi, la Kremlin, în timpul unei întâlniri în care mă aflam, ca de

obicei, în minoritate, m-a străpuns cu o privire perfect indiferentă, ca şi cum deja nu mai existam.

„Te crezi cel mai deştept dintre toţi, Vadia. Dar ştii care e adevărul? Dacă rămâi tânăr prea mult timp, ajungi să îmbătrâneşti rău.”

Avea dreptate. Patruzeci de ani este o vârstă care nu iartă: totul a fost dat în vileag, şi nu te mai poţi ascunde. Adevărul e că nici măcar atunci când m-am apropiat de vârful puterii nu am încetat să fiu un marginal. în fond, cred, încă o dată, că e din vina bibliotecii bunicului. Ea m-a făcut să fiu conştient că nu sunt în miezul vremurilor. Oricât de excitantă ar fi, epoca noastră nu este decât a nu ştiu câta versiune a comediei ale cărei infime variaţiuni se desfăşoară de-a lungul veacurilor. „L-auzi pe câte-un ins, venind să vândă: «Ăsta-s eu!» Cu-argint şi aur, sigur de izbândă: «Ăsta-s eu!» Şi treaba-i merge bine-o vreme, când deodată-auzi că-i strigă Moartea, care stă la pândă: «Ăsta-s eu!». „—

Fără să fi pus vreodată piciorul acolo, cu trei veacuri în urmă, La Bruyère a descris Kremlinul de azi mai precis decât cei mai buni jurnalişti ai noştri sau ai voştri. Dacă nu aş fi fost conştient de acest lucru, nu mi-aş fi putut îndeplini misiunea. Aş fi rămas la suprafaţă. Contribuţia mea la cauza Ţarului ar fi fost mai puţin eficientă, mai puţin decisivă, dacă pot spune astfel. Dar asta a însemnat şi condamnarea mea. Dintr-odată, mi-am văzut viaţa aşa cum era: o neîncetată luptă cu îngerul neglijenţei, al brutalităţii nejustificate şi al poftelor necontrolabile. Douăzeci de ani dedicaţi acestui lucru. Ca douăzeci de zile, ca douăzeci de minute. Nici o diferenţă.

Dacă aş fi făcut parte din gaşcă, poate. Dar am fost mereu un străin. Când eram mic, bunicul îmi vorbea din când în când

despre acei lupi care părăsesc haita fără vreun motiv aparent. O pornesc la drum, singuri. Unii ajung să formeze o nouă haită. Alţii, nu. Rămân în pădure, străbat stepa, mereu singuri. Şi nu par a suferi din cauza asta. îşi trăiesc viaţa separat, cu vremea îşi dezvoltă propriile obiceiuri, care diferă întru totul de cele ale haitei. Vânătorii au învăţat să se teamă de ei: ştiu că lupii singuratici sunt mai puternici, mai inteligenţi şi mai agresivi decât ceilalţi.

Este evident că bunicul se considera unul dintre ei. Cine ştie, poate este o trăsătură recesivă, menită să reapară la o generaţie distanţă. Cert este că nu e o trăsătură apreciată de haită, care acceptă orice, cu excepţia

independenţei. Multe lucruri s-au spus după aceea. Că eram îngâmfat. Că fusesem prins cu mâna în borcanul cu miere. Şi chiar că voisem să-i iau locul Ţarului; pentru unii, calomnia este singura formă de imaginaţie.

Adevărul este că întotdeauna am conspirat pentru putere, niciodată însă împotriva ei. Aceasta este natura mea: ceva ce mulţi oameni nu înţeleg. Este adevărat că în jurul celor puternici există mereu oameni care visează să le ia locul. Dar adevăratul consilier face parte dintr-o rasă complet diferită de cea a omului de putere. De fapt, e un leneş. Şoptite la urechea principelui, cuvintele lui produc un impact maxim, fără ca el să fie nevoit să facă vreun efort. Apoi se întoarce liniştit în biblioteca sa, în timp ce fiarele feroce continuă să se sfâşie sub suprafaţa apei. Are o aşchie de gheaţă în inimă: cu cât ceilalţi se încing, cu atât el se răceşte. Uneori, lucrurile se termină prost, pentru că cei puternici suportă cel mai puţin autonomia. Dar când mi-am dat demisia Ţarul era cu mintea în altă parte. Cred că a primit cu uşurare retragerea mea: nu mai avea nevoie de mine. Inventarea unei noi ordini presupune o anumită doză de imaginaţie, dar devoţiunea oarbă a slujitorilor este de-ajuns pentru a impune respectarea acesteia.

Nimeni nu mi-a luat locul. Labradorul este singurul consilier în care Puţin are deplină încredere. îl pune să alerge prin parc, merge cu el la birou, în rest, Ţarul este complet singur. Din când în când, apare câte o gardă de corp, se prezintă câte un servitor sau câte un curtean, chemaţi dintr-un motiv oarecare.

Asta e tot. Nu are lângă el nici soţie, nici copii. Cât despre prieteni, ştie că, în stadiul la care a ajuns, însăşi ideea de a avea aşa ceva este de neimaginat. Ţarul trăieşte într-o lume în care chiar şi cei mai buni prieteni se transformă în curteni sau în duşmani implacabili, de cele mai multe ori şi una, şi alta.

În Occident, conducătorii voştri sunt ca nişte adolescenţi, nu pot să stea singuri, caută mereu pe cineva care să-i privească, ai impresia că, dacă ar fi nevoiţi să petreacă o zi într-o cameră fără companie, s-ar dizolva în aer ca o suflare de vânt călduţ. Ţarul nostru, dimpotrivă, trăieşte în singurătate şi se hrăneşte cu ea. în meditaţie îşi acumulează el forţa care îi surprinde pe atât de mulţi dintre observatorii voştri. Cu trecerea timpului, a devenit aproape un element al naturii, precum cerul sau vântul. Voi aţi uitat ce înseamnă să trăieşti ca un adult, împlântat în realitate. Credeţi că un conducător este un

fel de animator, vreţi nişte lideri care să vi se asemene, care să fie la nivelul vostru. Distanţa menţine autoritatea. La fel ca Dumnezeu, Ţarul poate face obiectul entuziasmului, dar fără să se entuziasmeze el însuşi, natura lui este în mod obligatoriu indiferentă. Laţa lui a căpătat deja paloarea marmoreană a nemuririi.

La acest nivel, am trecut cu mult de aspiraţia la frumoasele funeralii despre care vă vorbeam. Idealul Ţarului ar fi mai degrabă un cimitir în care să se detaşeze singur, vertical, unicul supravieţuitor al tuturor duşmanilor şi chiar al prietenilor, părinţilor şi copiilor săi. Poate chiar al lui Koni. Al tuturor fiinţelor vii. „Caligula doreşte ca ţestele tuturor oamenilor să se afle pe un singur gât, pentru a putea anihila întreaga lume dintr-o singură lovitură.” Putere pură. Iată ce a devenit Ţarul. Sau poate aşa a fost de la început. Singurul tron care îi va aduce pacea e moartea.

10. Omar Khayyam, *Caravana vieţii. 500 de catrene,* traducere din persană de Otto Starck, Herald, 2021, p. 164.

Rusia este fabrica de coşmaruri a Occidentului. La sfârşitul secolului al XlX-lea, intelectualii noştri au visat revoluţia. Noi am făcut-o. Despre comunism nu aţi făcut altceva decât să vorbiţi. Noi l-am trăit vreme de şaptezeci de ani. După care a venit momentul capitalismului. Şi, chiar şi în această privinţă, am mers mult mai departe decât voi. în anii nouăzeci, nimeni nu a dereglementat, nu a privatizat, nu a lăsat loc iniţiativei antreprenoriale mai mult decât noi. Aici s-au clădit cele mai mari averi, plecând de la nimic, fără reguli şi fără limite. Am crezut cu adevărat în chestia asta, dar n-a mers.

Acum o luăm de la capăt. Sistemul vostru e în pericol, pentru că nu mai reuşiţi să exercitaţi puterea. Credeţi-mă, după ce am experimentat-o la prima mână, nu mai am prea multă simpatie pentru ea. Bunicul meu spunea că mai devreme sau mai târziu cineva ar trebui să adune toate statuile ecvestre împrăştiate prin oraşele lumii şi să le trimită în mijlocul deşertului, într-un lagăr dedicat tuturor autorilor de masacre din istorie: întotdeauna am fost înclinat să-i dau dreptate, şi vă asigur că toţi aceşti ani de frecventare a Kremlinului nu m-au făcut să îmi schimb părerea. Dimpotrivă.

Astăzi totuşi, puterea reprezintă singura soluţie, pentru că obiectivul ei, obiectivul oricărei puteri în exerciţiu îl constituie abolirea evenimentului. „O muscă zburând prin palat în timpul vreunei ceremonii îl umileşte pe împărat”—, spune Custine. Până şi cel mai mic eveniment, sustras controlului ei, poate să coincidă cu moartea, sau cu posibilitatea morţii, pentru putere.

Natura umană este lacomă de evenimente. Le aşteaptă, le râvneşte, chiar dacă se preface că se teme de ele, dar este clar că acesta este un gust pe care nu ni-l mai putem permite. Pentru că astăzi evenimentul, chiar şi cel mai mic zbor al unei muşte, poate dezlănţui iadul. Virusul a fost repetiţia

generală, dar suntem abia la început. Tocmai de aceea, de acum înainte, întrecerea se va purta între eveniment şi putere. Şi având în vedere că primul va coincide cu posibilitatea mereu deschisă a apocalipsei, cu toţii vom fi obligaţi să o alegem pe cea din urmă. Nu pseudoputerea pe care o practicaţi voi în Occident: nişte măşti de clovn interpretând un scenariu de tragedie. Nu, puterea readusă la originea ei primă: pura exercitare a forţei. Statuia de marmură care cu o mână apără, şi cu cealaltă ameninţă.

Până acum, puterea a fost întotdeauna imperfectă. Pentru că a trebuit să se sprijine pe mijloace umane pentru a-şi ţine promisiunea. Şi omul e slab, întotdeauna.

în fiecare revoluţie, există un moment decisiv: momentul în care trupele se întorc împotriva regimului şi refuză să tragă. Este coşmarul lui Puţin, ca şi al tuturor ţarilor care l-au precedat. Riscul ca trupele, în loc să tragă în mulţimi, să se solidarizeze cu ele este veşnica ameninţare care planează asupra oricărei puteri. Tocmai de aceea, atunci când studenţii încep să ocupe Piaţa Tiananmen, bătrânul înţelept Deng Xiaoping nu reacţionează imediat. Ştie că se află pe marginea prăpastiei. Nu vrea să rişte să îşi dea trupele drept hrană răsculaţilor, cu lozincile şi cântecele lor, şi cu fetele drăguţe care le zâmbesc soldaţilor. Preferă să aştepte şi să aducă de departe soldaţi care nu vorbesc mandarina, ca să nu se poată solidariza cu manifestanţii; de aceea le trebuie câteva zile ca să ajungă, dar când ajung, sunt necruţători.

Să ne imaginăm acum că puterea nu ar mai avea nevoie de colaborarea cu omul. Că siguranţa – şi forţa ei – ar fi garantate de nişte instrumente care nu au posibilitatea de a se răzvrăti împotriva ei. O armată de senzori, de drone, de roboţi capabili să lovească în orice moment, fără nici o ezitare. Ar fi, până la urmă, puterea în formă absolută. Atâta timp cât se baza pe contribuţia unor oameni în carne şi oase, orice putere, oricât de dură, avea nevoie de consimţământul lor. Dar, când se va baza doar pe nişte maşini care menţin ordinea şi disciplina, nu va mai exista nici o frână. Problema maşinilor nu este că se vor răzvrăti împotriva omului, ci că vor

urma literal ordinele.

întotdeauna ar trebui să ne uităm la originea lucrurilor. Toate tehnologiile care ne-au invadat vieţile în ultimii ani au o origine militară. Calculatoarele

au fost dezvoltate în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial pentru a sparge codurile inamice. Internetül, ca mijloc de comunicare în caz de război nuclear, GPS-ul, pentru a localiza unităţile de luptă, şi aşa mai departe. Toate sunt nişte tehnologii de control concepute pentru a aservi, nu pentru a elibera. Doar o gaşcă de californieni cu minţile îmbibate de LSD puteau fi atât de stupizi încât să-şi imagineze că un instrument inventat de armată s-ar putea transforma într-un mijloc de emancipare. Şi mulţi au crezut asta.

Dar acum este clar, nu-i aşa? Vedeţi voi înşivă. Adevărul este că tehnologia militară care ne înconjoară a creat condiţiile pentru apariţia unei mobilizări totale. De-acum înainte, oriunde ne-am afla, putem fi identificaţi, chemaţi la ordine, neutralizaţi dacă este nevoie. Individul solitar, liberul- arbitru, democraţia au devenit desuete: înmulţirea datelor a făcut din omenire un singur sistem nervos, un mecanism format din configuraţii standard la fel de

previzibile precum un stol de păsări sau un banc de peşti.

încă nu suntem în război, dar suntem deja militarizaţi. Sovieticii visaseră asta. Statul nostru s-a bazat întotdeauna pe mobilizare. Am fost o naţiune întemeiată în întregime pe ideea de război, de apărare a patriei împotriva agresiunilor care puteau veni din străinătate. Toate sacrificiile, toate nenumăratele atentate la adresa libertăţii erau justificate astfel: apărarea unei libertăţi mai mari, aceea a patriei-mamă. KGB-ul plănuise, în anii cincizeci, un sistem care să înregistreze toate relaţiile fiecărui cetăţean sovietic. *Vertuşka* tatălui meu era simbolul acestui sistem. Dar Facebook a mers mult mai departe. Californienii au depăşit toate visurile vechilor birocraţi sovietici. Nu există limite pentru supravegherea pe care au reuşit să o instaureze. Datorită lor, fiecare moment al existenţei noastre a devenit o sursă de informaţii.

Naziştii spuneau că singura persoană care mai rămăsese particulară în Germania era aceea care dormea, dar californienii i-au depăşit şi pe ei. Fluxurile fiziologice ale oamenilor, inclusiv somnul lor, nu mai au nici un secret pentru ei. Au fost convertite în cifre; până azi, pentru a genera profit, de mâine, pentru a exercita cel mai necruţător control pe care l-a cunoscut vreodată omul.

Până acum, mobilizarea a fost voluntară, se baza pe lenea noastră şi ne

garanta mărgelele de sticlă în schimbul cărora ne vânduserăm libertatea. Dar când următorul virus va ieşi dintr-o piaţă sau dintr-un laborator, când Seattle, Hamburg sau Yokohama vor fi distruse de o bombă atomică murdară sau de un atac bacteriologic, când un simplu băieţel supărat pe viaţă, în loc să deschide focul asupra colegilor săi, va putea să nimicească un oraş, întreaga omenire va cere un singur lucru: să fie apărată. Siguranţa, cu orice preţ. încă de azi, variaţia a devenit suspectă, în curând cea mai mică abatere de la normă va deveni un duşman care trebuie doborât cu orice preţ. Iar infrastructura există deja. Comercială până acum, mobilizarea

va deveni politică şi militară. Toate instrumentele de care dispunem vor trebui folosite pentru a lupta împotriva apocalipsei; în faţa terorii, orice altceva va fi întotdeauna tolerabil.

în acea zi, lumea va fi pregătită pentru apariţia Binefăcătorului lui Zamiatin: cel care va veghea să nu se mai întâmple nimic. Maşina va fi făcut cu putinţă puterea în forma ei absolută. Un singur om va putea atunci să stăpânească întreaga umanitate. Şi va fi un individ oarecare, fără un talent anume, pentru că puterea nu va mai fi în om, ci în maşină, iar un om, ales la întâmplare, va putea să o facă să funcţioneze.

Domnia lui nu va fi o domnie lungă. în fond, aşa cum spunea Brodsky al nostru, dictatorul nu este decât o versiune veche a computerului. într-o lume condusă de roboţi, nu este decât o chestiune de timp până când vârful însuşi va fi înlocuit de un robot.

Am crezut multă vreme că maşinile sunt instrumentul omului, dar este clar astăzi că oamenii au fost instrumentul încoronării maşinii. Tranziţia va avea loc încet: maşinile nu îşi vor impune dominaţia asupra omului, ci vor intra în om, ca un impuls, ca o aspiraţie intimă. încă de-acum, perfecţiunea maşinii a devenit idealul a miliarde de oameni care luptă să se dizolve din ce în ce mai mult în fluxul tehnologiei.

Istoria omenirii se termină odată cu noi. Cu dumneavoastră, cu mine şi poate cu copiii noştri. După aceea, va mai fi ceva, dar nu va mai fi umanitate. Fiinţele care vor veni după noi, dacă vor exista, vor avea idei şi preocupări total diferite de cele pe care le-au avut oamenii până acum.

Vom fi fost paranteza care a făcut posibilă coborârea lui Dumnezeu pe pământ. Numai că Dumnezeu, în loc să apară sub forma improbabilă a unei

entităţi fără trup, nu va fi decât un gigantic organism artificial, creat de om, dar capabil, de la un moment dat încolo, să-l depăşească pentru a împlini profeţia unui timp fără păcat şi fără durere.

Iată locuirea lui Dumnezeu cu oamenii;
şi El va locui cu ei, şi ei vor fi poporul
Său şi Dumnezeu însuşi va fi cu ei.
Şi El va şterge toată lacrima din ochii
lor; şi moarte nu va mai fi;
nici bocet, nici strigăt, nici durere nu vor
mai fi, căci cele dintâi lucruri au trecut.—

Dar dacă viziunile profeţilor sunt corecte? Dacă toate chinurile oamenilor nu sunt altceva decât prologul necesar venirii lui Dumnezeu? Ce sunt câteva mii de ani de suferinţă, la scara istoriei universului – sau chiar doar a planetei Pământ? Nu, nu Dumnezeu creează, el este creat. în fiecare zi, ca nişte muncitori smeriţi în viile Domnului, noi creăm condiţiile pentru venirea Lui. Astăzi, i-am transferat deja maşinii majoritatea atributelor pe care cei vechi i le atribuiau Domnului. A fost o vreme când Dumnezeu vedea totul şi înregistra totul în aşteptarea Judecăţii de Apoi, era arhivarul suprem. Acum, maşina i-a luat locul. Memoria ei este infinită, capacitatea ei de a lua decizii, infailibilă. Nu mai lipsesc decât nemurirea şi învierea, dar ajungem noi şi acolo. Imaginea lui Dumnezeu luptându-se cu ultimul duşman, moartea, cuprinsă în apocalipsa profetului Isaia, este în realitate – putem afirma astăzi – aceea a computerului ocupat cu elaborarea ultimului algoritm.

Un singur pas mai avem de făcut: să recunoaştem că tehnica s-a transformat în metafizică. Nu ştiu cât va dura să îl facem, dar calea este trasată. Aşa că vedeţi că la început v-am minţit, adevărata cursă nu este între putere şi apocalipsă, ci între venirea Domnului şi apocalipsă.

11. Marchizul de Custine, *op. cit,* p. 107.
12. Apocalipsa, 21, 3-4, versiunea Anania.

31

Camera era cufundată în tăcere. Focul pe care până atunci Baranov îl alimentase azvârlind din când în când un buştean în marele şemineu de piatră încetase să trosnească, văduvind de strălucirea sa biblioteca în faţa căreia fusesem atât de impresionat la venire. Privind în jurul meu, mă simţeam ca ultimul supravieţuitor al unei catastrofe foarte vechi. Cărţile rusului, biroul elegant din nuc, pupitrele, hărţile lumii aparţineau unui timp acum dispărut. După ce îşi terminase povestea, Baranov căpătase el însuşi consistenţa unuia dintre acele trupuri acoperite cu cenuşă pe care le poţi vedea când vizitezi ruinele Pompeiului. Aşezat în faţa mea, părea că nu avusese niciodată nevoie să respire.

în acel moment, s-a auzit un scârţâit din adâncul camerei, şi un mic cap şaten s-a ivit prin uşa întredeschisă.

— Nu mai pot să dorm, tati.

— Atunci rămâi aici cu noi.

O fetiţă de patru sau cinci ani, încă puţin somnoroasă, îmbrăcată într-o cămaşă de noapte uşoară de flanel, a intrat în cameră. Arăta ca o brioşă abia scoasă din cuptor. Trăsăturile feţei ei, delicate şi precise, contrastau cu expresia încă visătoare a ochilor mari căprui, prin care răzbătea deja curiozitatea de a găsi un străin în birou la această oră. După ce şi-a încolăcit braţele în jurul gâtului tatălui ei, s-a dus să se aşeze pe covor, lângă o pernă pe care moţăia o mare pisică tigrată.

îmi întorsesem o clipă privirea, iar când m-am uitat din nou la Baranov, chipul lui era complet transformat. Nu mai era aceeaşi persoană.

— Toată fericirea pe care am cunoscut-o în lume este concentrată aici, într-un metru şi zece centimetri înălţime.

în faţa noastră, fetiţa vorbea încet cu pisica. I se adresa traducându-i, cred, frânturi din conversaţia noastră, apoi introducând alte subiecte, mai

intime, care le priveau doar pe ele două. îşi ridica din când în când privirea spre tatăl ei, cu încrederea nemărginită a copiilor ocrotiţi, care ignoră răul pe care mai devreme sau mai târziu vor trebui să-l întâlnească. Baranov, la rândul său, privea în direcţia ei ca şi cum nici un punct de pe pământ nu ar fi avut vreodată o asemenea intensitate luminoasă.

— Ne gândim să cumpărăm un câine. Nu mă dau în vânt după câini. Dar pentru cât timp voi mai avea puterea să o fac fericită?

Am înţeles atunci: nici un alt gând nu mai ocupa acum mintea omului care fusese cel mai puternic strateg al Kremlinului. Ochii strălucitori ai unei copile de cinci ani exercitau asupra lui dominaţia totală pe care nici măcar Ţarul nu reuşise vreodată să i-o impună acestui om sceptic şi indiferent.

— Nu cred că am cunoscut frica până la Ania. Acum trăiesc în teroare, de când am văzut-o prima dată. Şi-a pus degetele pe buzele mele şi mi-a aruncat o privire pe care nu o mai văzusem niciodată pe alt chip. Am înţeles atunci că viaţa mea era în mâinile ei, şi nu invers, a adăugat rusul în şoaptă, de parcă mi-ar fi surprins din nou cursul gândurilor.

Copila îi zâmbea de pe covor. Aştepta să-i înceapă viaţa. Şi, în acest răstimp, nu-i displăcea să aibă de-a face cu acest om masiv şi calm, care în mod evident nu îşi dorea altceva decât să poată să-i mai fi alături o vreme.

— Am foarte puţine lucruri să o învăţ. Mai curând ea a fost cea care m-a învăţat pe mine să privesc clipa în ochi. Fiica mea nu numără orele sau zilele. Mi-a dăruit prezentul, pe care nu-l cunoşteam, dat fiind că trăisem mereu în viitor. într-o zi totuşi va trebui să ne despărţim. Singura mea datorie este să o conduc până la prag, apoi să o las să păşească singură, retrăgându-mă cu un mic semn. Nu este încă decât un copil, şi deja nu pot să nu mă gândesc în fiecare zi la acest rămas-bun. Sper doar să pot să o fac. Să reuşesc să zâmbesc. Să nu stric totul cu o expresie nepotrivită. Aş vrea să-şi amintească de mine ca de o prezenţă surâzătoare.

Fiica lui era singura excepţie de la nevoia excesivă de singurătate a lui Baranov. Fiecare moment petrecut alături de ea constituia celebrarea unui mic miracol pe care rusul nu crezuse niciodată că-l merită. Nimic din viaţa lui de parvenit leneş nu putea să-l justifice. Şi totuşi copila era acolo, ocupată cu un desen abstract complicat. Cu acel aer concentrat şi mândru pe care îl iubea mai mult ca orice. în timp ce o privea, Baranov îi simţea deja

dorul. în acele momente, recunoştinţa îl copleşea ca o duşcă de vodcă, răpindu-i puterea de a-şi face rău. Ar fi vrut să o preceadă în această lume doar pentru o clipă, pentru a-i şopti vântului vestea venirii ei şi a albi cu flori străzile la trecerea ei.

— înainte de apariţia acestui copil, nimeni nu putuse să se bazeze cu adevărat pe mine. Nici familia mea, nici prietenii mei, nici Ţarul, nici măcar Ksenia. Oamenii şi evenimentele treceau prin mine fără a lăsa urme, ca un coridor prin mijlocul unei case. Toată viaţa nu mi-am dorit altceva decât să mă pun la încercare pe un câmp de acţiune cât mai vast cu putinţă. Acum a venit vremea ca viaţa mea să se desfăşoare în cercuri mai restrânse. Să nu mai am pretenţia de a acoperi întreaga lume, ci mai degrabă să aleg o bucată din ea. Şi să o fac să trăiască, în loc să încerc să o controlez. Nu există ceva mai conservator decât un copil, ştiţi, beţia repetiţiei, prima dintre pasiuni. Trebuie să stau complet nemişcat, ca să nu-l stric.

în faţa noastră, Ania îşi întrerupsese lucrarea pentru a reîncepe să se joace cu pisica. Aceasta, fără prea mult entuziasm, se prefăcea că este interesată de un iepure de stofă pe care copilul i-l flutura pe sub bot.

— Tati, ce crezi că ar spune Paşa, dacă ar putea să vorbească?

— „M-aş distra mai bine cu un iepure adevărat.”

— Tati!

— Nu, glumesc, ar spune: „îmi place să mă joc cu tine, Ania, te iubesc mai mult ca orice.”

M-am ridicat în tăcere şi am dat din cap către bărbatul care împărtăşise vreme de trei lustri nopţile de insomnie ale Ţarului. Baranov m-a privit recunoscător. Din momentul în care fiica sa intrase în cameră, conversaţia noastră încetase să-l mai intereseze. Am traversat tăcut saloanele în care nu se auzeau decât marile pendule care ritmau timpul. Lumina zorilor dezvăluia încet portretele de pe pereţi, mobilele din Carelia şi sobele de faianţă albă. Ajuns în hol, am trecut pragul, şi uşa grea de stejar a casei Baranov s-a închis în urma mea. Afară zăpada cădea blând.

Mulţumiri

îi mulţumesc lui Sibylle Zavriew pentru că a susţinut această carte, şi pe autorul ei, cu inteligenţa, prietenia şi paharele ei de vodcă.

în colecţia **Raftul Denisei** au apărut

Jessie Burton, *Muza*
Yasushi Inoue, *Favorita*
Eshkol Nevo, *Trei etaje*
Yu Hua, Cronica unui negustor de sânge
J.M. Coetzee, în inima ţării
Colson Whitehead, *Ruta subterană*
Margaret Atwood, Pui de cotoroanţă
Carmen Domingo, *Gala-Dali*
Jeanette Winterson, *Zile de Crăciun*
Kyung-sook Shin, Dansul privighetorii de primăvară
J.M. Coetzee, *Dezonoare*
Alessandro Baricco, *Castele de furie*
Jon Krakauer, *în sălbăticie*
Melanie Benjamin, Lebedele de pe Fifth Avenue
Care Santos, Jumătate de viaţă
Jon Krakauer, în aerul rarefiat
Catherine Banner, Casa de la Marginea Nopţii
Guzel Iahina, Zuleiha deschide ochii
Sarah Dunant, în numele familiei
David Mitchell, *Visul numărul 9*
Antoine Laurain, Pălăria Preşedintelui
Anthony Burgess, *Omul din Nazaret*
Yukio Mishima, Viaţă de vânzare
Ismail Kadare, *Păpuşa*
A Cheng, Cei trei regi
J.M. Coetzee, Zilele de şcoală ale lui Isus
Antonio Lobo Antunes, *Pe râurile ce duc...*
Francisc Miralles, *Wabi-Sabi* George Saunders, *Lincoln între vieţi*

Tracy Chevalier, *Băiatul cel nou*
Etgar Keret, Şi, deodată, cineva bate la uşă
Alessandro Baricco, *Această poveste*
Yasunari Kawabata, *Ţara zăpezilor*
Marguerite Yourcenar, Obolul visului. Poveste albastră
Hanif Kureishi, Intimitate şi alte povestiri
Arandhati Roy, Dumnezeul lucrurilor mărunte
Christoph Ransmayr, Cox sau Mersul timpului
Anna Hope, Sala de bal
Yasunari Kawabata, Povestiri de ţinut în palmă
J.M. Coetzee, Scene de viaţă provincială
Frangois-Henri Deserable, *Un anume domn Piekielny*
Romain Gary, Promisiunea zorilor
Yoko Ogawa, Suspine tandre
Lorenzo Marone, Tentaţia de a fi fericit
Boualem Sansal, Satul neamţului sau Jurnalul fraţilor Schiller
Ludmila Uliţkaia, *Scara lui Iakov*
Robert Musil, Omul fără însuşiri
Heather Morris, Tatuatorul de la Auschwitz
Nikos Kazantzakis, *Grădina de piatră*
Dario Fo, Ca din întâmplare, femeie. Regina Cristina a Suediei Ismail Kadare, Palatul Viselor
Ludmila Uliţkaia, Soniecika. înmormântare veselă. Minciunile femeilor
Hanif Kureishi, *Nimicul*
Kurt Vonnegut, Bun venit printre maimuţe
Ann Patchett, *Comuniune*
Kate Morton, Fiica ceasornicarului
Paula McLain, Hemingway şi cu mine
Rose Tremain, *Sonata Gustav*
Maja Lunde, Istoria albinelor
Nikolai Leskov, Pelerinul vrăjit
Didier Decoin, Biroul pentru Grădini şi Iazuri

J.M. Coetzee, Ţinuturi în crepuscul
Mo Yan, Un lup atârna în cais, cu capul în jos

Ludmila Uliţkaia, Al dumneavoastră sincer, Şurik Vesna Goldsworthy, Monsieur Karenin Jo Nesbo, Macbeth
Antonio Lobo Antunes, Până ce pietrele vor deveni mai uşoare ca apa Yi În-Hwa, Imperiul fără de sfârşit Arundhati Roy, Ministerul fericirii supreme Michel Houellebecq, Serotonină
Romain Gary, Dincolo de limita aceasta biletul îşi pierde valabilitatea
Ismail Kadare, Mesagerii ploii
Ryunosuke Akutagawa, Paravanul-Iad şi alte povestiri
R.J. Gadney, Alo? AlbertEinstein la telefon
Matteo Strukul, Giacomo Casanova. Sonata inimilor frânte
Lionel Duroy, *Eugenia*
Susana Fortes, Septembrie poate aştepta
Care Santos, Tot binele şi tot răul
Evgheni Vodolazkin, *Brisbane*
Eshkol Nevo, Simetria dorinţelor
Yukio Mishima, O dimineaţă de iubire pură
Pauline Delabroy-Allard, Povestea asta este despre Sarah
Wladyslaw Szpilman, Pianistul. Amintiri din Varşovia 1939-1945
James Salter, *Tot ce este*
Colson Whitehead, *Intuiţionista*
Melanie Benjamin, *Soţia aviatorului*
Diane Setterfield, A *fost odată un râu*
Romain Gary, Zmeie de hârtie
Liu Zhenyun, Nu mi-am omorât bărbatul
Ismail Kadare, Călăreţul cu şoim
Kurt Vonnegut, Tabachera din Bagombo
Zeruya Shalev, *Viaţa amoroasă*
David Foenkinos, *Către frumuseţe*
Karen Viggers, Soţia paznicului de far
Lorenzo Marone, Mâine poate am să rămân

Holly Ringland, Florile pierdute ale lui Alice Hart
Anuradha Roy, Toate viețile pe care nu le-am trăit

Melanie Benjamin, Femei de Oscar
Guzel Iahina, Copiii de pe Volga Hiro
Arikawa, Memoriile unui motan călător
Romain Gary, Educaţie europeană
Heather Morris, Călătoria Cilkăi Ismail
Kadare, Generalul armatei moarte Yu
Hua, Ziua a şaptea
Yöko Ogawa, înotând cu elefantul, în
braţe cu
Roddy Doyle, *Zâmbeşte*
Sara Gruen, Apă pentru elefanţi
Francesc Mirrales, Biblioteca de pe Lună
Alan Hlad, Lungul zbor spre casă
George Saunders, *Pastor alia*
Paula McLain, Soţia din Paris
Lisa Stromme, *Doamna Nobel*
Colson Whitehead, Băieţii de la Nickel
Ji-min Lee, Eu şi Marilyn
Grigori Slujitei, Zilele lui Savelie
Maja Lunde, Istoria apelor
Jeanette Winterson, *Frankisstein*
Boualem Sansal, Trenul de Erlingen
Annette Hess, *Casa germană*
Núria Pradas, Aroma timpului
Ludmila Uliţkaia, Cazul doctorului
Kukoţki
Melanie Benjamin, *Doamna de la Ritz*
David Mitchell, *Conacul Slade*
Italo Svevo, Viitorul amintirilor
Ismail Kadare, Dimineţi la Café Rostand
Eddy de Wind, Auschwitz, ultima staţie
Jessie Burton, *Confesiunea*
Matteo Strukul, Michelangelo ereticul
Daniela Krien, Iubirea în caz de urgenţă
Anaîs Nin, Henry şi June

Romain Gary, *Lady L.*

Ann Patchett, *Casa olandeză*
Lev Tolstoi, Anna Karenina
Kate Morton, Grădina uitată
Laura Imai Messina, Ce încredinţăm vântului
Kate Morton, Casa de lângă lac
Maria Stepanova, în amintirea memoriei
Christian Escribâ, Silvia Tarrago, *Cofetăria cu miracole*
Ludmila Uliţkaia, A *fost doar ciumă*
J.M. Coetzee, Moartea lui Isus
Norris von Schirach, Cei mai frumoşi ani din viaţa lui Anton
Evgheni Vodolazkin, *Istoria Insulei*
Cho Nam-joo, Kim Jiyeong, născută în 1982
Simona Lo Iacono, *Albatrosul*
Anais Nin, Delta lui Venus
Nikos Kazantzakis, *Ascensiunea*
Heather Morris, Poveşti despre speranţă
Nick Bradley, Pisica şi oraşul
Anthony Doerr, *Despre Grace*
Kate Morton, Casa de la Riverton
Julie Orringer, Portofoliul fugii
Susana Fortes, Iubirea nu e un vers liber
Paula McLain, Când stelele se întunecă
Narine Abgarian, Din cer au căzut trei mere
Susan Choi, Exerciţiu de încredere
Akira Mizubayashi, *Inimă frântă*
Laura Lindstedt, Prietena mea Natalia
Romain Gary, Marele vestiar
Yoko Ogawa, Poliţia Memoriei
Etgar Keret, Haide, zboară odată
Care Santos, Voi merge pe urmele paşilor tăi
Guzel Iahina, Trenul spre Samarkand
Avni Doshi, *Zahăr ars*
Chris Cander, Greutatea unui pian

Lorenzo Marone, Un băiat ca toţi ceilalţi

Zülfü Livaneli, Serenada pentru Nadia
Thomas Mann, Moartea la Veneţia. Povestiri 1893-1912
Clarice Lispector, Cea mai mică femeie din lume. Proză scurtă 1940-1964
Yukio Mishima, Confesiunile unei măşti
Nikolai Leskov, Lady Macbeth din Mţensk
Francesc Miralles, Ángeles Doñate, *Un ceai la capătul lumii*
Yukio Mishima, Zăpada de primăvară
James Salter, Un joc şi o desfătare
Ismail Kadare, înfruntare la nivel înalt: Misterul convorbirii telefonice Stal in-Pasternak Anna Hope, Aşteptări J.M. Coetzee, Aşteptându-i pe barbari Melanie Benjamin, Viscolul copiilor Maja Lunde, Ultimii cai din stepă Yukio Mishima, Cai în galop Heather Morris, Trei surori David Foenkinos, Familia Martin Alex Schulman, Supravieţuitorii Teru Miyamoto, Vis de primăvară Ingeborg Bachmann, Malina Quentin Tarantino, A fost odată la Hollywood Aleksandr Soljeniţîn, O zi din viaţa lui Ivan Denisovici Polly Samson, Un teatru pentru visători Rose Tremain, Insulele iertării Fiona Davis, Leii de pe Fifth Avenue Yaniv Iczkovits, Fiica măcelarului Natsuko Imamura, Femeia cu fustă violet Ana'is Nin, Spioană în casa dragostei Janice Y.K. Lee, Profesoara de pian Jay Parini, Ultima gară Jane Smiley, Perestroika la Paris Alan Hlad, Mesagerul secret al lui Churchill Romain Gary, Rădăcinile cerului Cormac McCarthy, Drumul

Eshkol Nevo, Ultimul interviu
Nicole Krauss, *Să fii bărbat*
Colson Whitehead, Trişorii din Harlem
Matteo Strukul, *Dante. Enigma*
Michel Houellebecq, *Anihilare*
Andrea Bajani, *Cartea caselor*
Vesna Goldsworthy, *Cortina de Fier*
Anthony Doerr, Cetatea cucului din nori
Arthur Koesder, întuneric la amiază
Thomas Mann, Mario şi vrăjitorul. Povestiri 1919-1953
Frangois-Henri Deserable, Stăpânul şi cuceritorul meu
Colm Toibin, *Magicianul*
Naoise Dolan, Vremuri interesante
Susan Choi, Studentul străin
Clarice Lispector, Fericire clandestină. Proză scurtă
1971-1977 Genki Kawamura, Dacă pisicile ar dispărea
din lume Yukio Mishima, Starul
Anton Pavlovici Cehov, Dragostea. 12 povestiri
Gwen Strauss, Cele nouă femei de la Ravensbriick: O poveste
adevărată despre supravieţuire în Germania nazistă Nikola
Scott, Fetele din livada cu meri Giuliano da Empoli, Magul de la
Kremlin